

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Газіна І. О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Навчально-методичний посібник
для студентів галузі знань 01 Освіта / Педагогіка,
спеціальності 012 Дошкільна освіта, ступінь вищої освіти бакалавр)

**Кам'янець-Подільський
ФОП Панькова А. С.**

2021

УДК 373.2.091.31-027.31(075.8)

ББК 74.104я73

Г13

Рецензенти:

Пантюк Т. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Бахмат Н. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Вінцюк О. А. – вихователь-методист Кам'янець-Подільського ЗДО № 16 «Вишиканка»

*Друкується за рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 8 Від 24 червня 2021 р.)*

Газіна І.О.

Інноваційні технології в освітній діяльності закладів дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. для студ. галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта, ступінь вищої освіти бакалавр. Кам'янець-Подільський : Видавець Панькова А. С., 2021. 210 с.

ISBN 978-617-7773-22-0

Даний навчально-методичний посібник призначений для студентів педагогічних факультетів ЗВО, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкової школи.

УДК 373.2.091.31-027.31(075.8)

ББК 74.104я73

ISBN 978-617-7773-22-0

© І. О. Газіна, 2021

© Видавець Панькова А. С., 2021

Зміст:

Передмова.....	4
1. Інновації в освіті їх зміст та сутність.....	6
2. Інноваційні педагогічні технології і їх класифікація.....	13
3. Педагогічні інновації в освітньому процесі ЗДО.....	29
4. Системні педагогічні технології.....	49
5. Модульні та локальні педагогічні технології.....	85
6. Інноваційні педагогічні технології, поширені освітніх практиках світу.....	111
✚ Інноваційна технологія В. Воскобовича.....	111
✚ Методика Нумікон.....	122
✚ Методика Сесіль Лупан.....	131
✚ Технологія Золтана Ліг Дьенеша.....	150
✚ Мнемотехніка у роботі з дітьми дошкільного віку.....	160
✚ Інноваційна технологія формування основ економічних знань дітей дошкільного віку. Програма Афлатот.....	165
✚ Інноваційна технологія Д. Кюізенера (Палички Кюізенера).....	168
✚ Методика Кимон.....	182
✚ LEGO-технологія.....	189
Література.....	204

ПЕРЕДМОВА

Проблема пошуку ефективних форм організації освітньої діяльності, які б забезпечували найкращий результат, завжди хвилювала педагогів. Більш ніж 300-річна історія розвитку педагогіки доводить, що ідеального механізму під назвою «освітній процес» не створено, і, мабуть, створити його неможливо. Існує різноманітність завдань, багатоваріативність умов, засобів освітнього процесу, неоднозначність прояву закономірностей засвоєння змісту освіти в залежності від індивідуальних особливостей дітей тощо.

Діяльність закладу дошкільної освіти на сучасному стані неможлива без ефективного вирішення пріоритетних завдань розвитку навчання та виховання дітей, без пошуку оптимальних форм організації освітнього процесу, використання перспективного досвіду, а також здійснення інноваційної діяльності.

Одним із важливих завдань, що постає перед фахівцями дошкільної освіти – організувати таку діяльність, яка б ставила дитину перед необхідністю спрямувати свої розумові зусилля на пошук і вибіркове використання наявних у неї знань і вмінь для розв’язання нового конкретного завдання. Педагогам слід спрямовувати свої дії на формування у дітей значущої мотивації до пізнання, що і буде скеровувати їхню пізнавальну активність, стимулювати розвиток власних почуттів та інтересів. Чим цікавіша така діяльність, тим емоційніший її вплив і тим більший ефект вона дає. Для реалізації окреслених завдань, на нашу думку, доцільно використовувати інноваційні технології, цікаві нетрадиційні методики. Тому важливою ланкою роботи методичного кабінету є впровадження в освітній процес інноваційних технологій.

Даний навчально-методичний посібник призначений для студентів педагогічних факультетів ЗВО, вихователів, завідувачів, методистів ЗДО. У посібнику розкрито загальні засади педагогічної інноватики, подані приклади інноваційних педагогічних технологій, а саме системні інноваційні педагогічні, модульні та локальні іннова-

ційні педагогічні технології, окрім того виокремлено розділ сучасних педагогічних технологій, що є мало відомі педагогам, і не використовуються у роботі з дітьми дошкільного віку. Окрім того у навчально-методичному посібнику висвітлено питання інноваційної діяльності педагога; готовність педагога до інноваційної педагогічної діяльності, створення відповідних умов задля організації інноваційної діяльності в ЗДО .

1. Інновації в освіті. Їх зміст та сутність.

Сьогодні однією з важливих проблем, що стоїть перед українським суспільством є якість освіти, яка стала ключовою проблемою збереження і прогресивного розвитку інтелектуального потенціалу України в ХХІ столітті.

Зважаючи на актуальність проблеми, система освіти не може залишатися незмінною.

На нашу думку, важливу роль в удосконаленні якості освіти мають відігравати педагогічні інновації, саме вони забезпечать впровадження нових ефективних методів навчання і виховання дітей та створять можливість становлення в Україні якісної системи освіти.

Термін «інновація» походить від латинського «novatio», що означає «оновлення» (або «зміна»), і приставки «in», яка перекладається з латинської як «в напрямок», якщо перекладати дослівно «Innovatio» - «в напрямку змін».

Саме поняття innovation вперше з'явилося в наукових дослідженнях культурологів ХІХ ст. в означенні «введення деяких елементів однієї культури в іншу». Предметом вивчення інноватики були економічні й соціальні закономірності створення і поширення науково-технічних новинок.

На початку ХХ ст. термін «інноватика» широко застосовується в роботах австрійського і американського економіста Й. Шумпетера, який акцентував увагу на аналізі «інноваційних комбінацій», змін у розвитку економічних систем. Шумпетер був одним з перших учених, хто в 1900-х рр. ввів в наукове вживання даний термін в економіці.

У 50-60 рр. ХХ ст. почали широко застосовувати даний термін і в гуманітарних науках. Тоді поряд з матеріально-технічними перетвореннями, представленими у вигляді нової техніки і технологій,

почали говорити про соціальні інновації, зокрема, і про педагогічні нововведення.

Інновації – це нововведення в певній конкретній галузі науки.

Інновація освітня – це процес становлення, поширення й використання нових засобів, методів і форм (нововведень) для розвитку проблем, які досі розв'язували по-іншому.

Освітні інновації розглядалися як зміни в освітньому процесі, що поліпшують його результати.

Педагогічна інновація – це кінцевий результат інноваційної педагогічної діяльності у формі удосконаленого, модернізованого або нового освітнього процесу й продукту (в широкому значенні), який має якісні переваги порівняно з традиційними при проектуванні і впровадженні в практику закладів освіти.

Педагогічна новація – педагогічне нововведення, пов'язане з припиненням використання старих педагогічних підходів, принципів, методик, технологій і заміною їх новими; вона може мати форму або якісно нового доповнення до освітнього процесу або повністю нової заміни, що відбуваються в ньому.

Педагогічна новація обов'язково і завжди зупиняє дію попередніх педагогічних стратегій і тактах, а її автор – новатор, ініціатор і творець нового, прогресивного й перспективного – отримує сертифікат про авторство та має право розглядати презентовану педагогічній громадськості новацію як інтелектуальну власність.

Педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, впровадження і поширення нового в освіті.

З широким впровадженням різноманітних інновацій в освіті стало ціле вчення – педагогічна інноватика, предметом дослідження якого стало створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій.

Сучасні українські вчені розглядають *інновацію в освіті*

- як процес створення, поширення і використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому (О. Савченко);
- як «комплексний, цілеспрямований процес створення, розповсюдження і використання новацій.» (Л. Ващенко);
- як результат (продукт) творчого пошуку або особи колективу, що відкриває принципово нове в науці й практиці, як результат народження, формування і втілення нових ідей (В. Паламарчук);
- як процес і кінцевий результат інноваційної діяльності (О. Попова);
- як процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети (Л. Даниленко);
- нововведення, новаторство, створення нового, суспільно значущого продукту діяльності людини, який узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ, речей, процесів, а також новизною та оригінальністю (А. Бурова).

Окремі автори виділяють поняття «інноваційний процес». Зокрема, І. Дичківська трактує його як комплексну діяльність зі створення, освоєння, використання та поширення нововведень. Т. Шамова зазначає, що інноваційний процес містить формування та розвиток змісту й організації нового. О. Попова визначає інноваційний педагогічний процес як «обумовлений суспільною потребою комплексний процес створення, упровадження, поширення новацій та інновацій, зміни освітнього середовища, де здійснюється його життєвий цикл. На думку Л. Ващенко, інноваційний процес – це «циклічний процес переходу в якісно інший стан з ревізією застарілих норм і положень». М. Поташник стверджує, що інноваційний процес – це комплексна діяльність щодо створення, освоєння, використання та поширення нововведень; В. Лазарєв визначає інноваційний процес як зміни в цілях, умовах, змісті, засобах, формах і методах діяльності, які характеризуються новизною, мають високий потенціал для підвищення ефективності цих процесів, можуть мати довготривалий

ефект, який виправдовує матеріальні та моральні затрати на впровадження нововведень.

Інноваційний процес в освіті – це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов.

Т. Поніманська окреслює види готовності до інноваційної педагогічної діяльності: ситуативну, творчу й авторську. Допускається, що ці види готовності мають прогностично попередити інноваційну інертність у педагогічній практиці, а також підготувати педагогів до розв’язання різних завдань. М. Лапін, С. Поляков, М. Поташник, Н. Юсуфбекова та ін. виділяють «життєвий цикл» педагогічних інновацій і зазначають, що кожному етапу цього циклу властиві специфічні закони та протиріччя.

Відтак, при організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, кожен педагог має усвідомити, що для підвищення якості дошкільної освіти необхідно урізноманітнювати форми цілеспрямованого навчально-виховного впливу шляхом застосовування в освітній роботі педагогічних інновацій, сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до норм Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені, застосовані чи вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція, послуги, рішення, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва, соціальної сфери.

Сутністю поняття «освітні інновації» є:

- процес створення й реалізації освітніх концепцій, програм, проектів, технологій, що забезпечують підвищення ефективності та якості освіти
- педагогічні нововведення – розроблені освітні концепції, програми, проекти, технології, застосування яких забезпечує якісні зміни освітньої політики та її результатів.

Щоб нововведення вважалось інновацією, воно має бути:

- унікальним
- нестандартним

- системним і цілісним
- спрямованим на якісну зміну системи освіти

Нововведення не виникають самі собою, а є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду.

Розрізняють процес створення нововведення і його впровадження в практику.

- *Процес створення нововведення* є власне дослідно-експериментальною діяльністю і потребує спеціальної професійної підготовки, ресурсного забезпечення й наукового керівництва
- *Упровадження інновацій* насамперед пов'язано з удосконаленням освітніх технологій (форм, прийомів, методів) навчання й виховання, змісту освіти, її мети, концептуальних принципів здійснення освітньої діяльності.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку й впровадженні нових, максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має стати формування високоадаптованої до умов, що постійно змінюються, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долаючи будь-які труднощі, оскільки вона ще в юному віці за допомогою вчителя пізнала, створила себе, навчилася володіти собою.

Більшість авторів (Т. Демиденко, Н. Клокар, О. Козлова) погоджуються в одному: первинною функцією інноваційної діяльності є внесення змін до освітнього процесу шляхом пошуку, розроблення та впровадження педагогічних нововведень. Але погляди не збігаються щодо питання про джерела виникнення інноваційної діяльності: чи це креативність і творчий пошук педагога, чи це соціальне замовлення суспільства, чи експериментальні педагогічні дослідження.

При цьому нове у педагогіці – то не лише авторські ідеї, підходи, технологічні методи, які досі не використовувались, а й комплекс елементів або окремі елементи педагогічного процесу з прогресивними засадами, що дає змогу ефективно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості. Свідченням цього є, зокрема, акти-

вне звертання сучасних педагогів до педагогічної спадщини минулого – вітчизняної та зарубіжної. Звичайно, що не все пропоноване авторами новаторами ми використовуємо у чистому вигляді, щось нам подобається, а з чимось ми не погоджуємося, шукаємо шляхи реалізації пропонованого продукту, прилаштовуючи до своїх методик навчання, до сьогоденних дітей, відтак відбувається «перебудовування», «доповнення», «поєднання» «введення у практику роботи», це теж буде інновацією.

До педагогічних інновацій можна віднести здобутки окремих педагогів, творчих груп, які являють собою цілісну систему роботи з певного напрямку, здебільшого недостатньо висвітленого у науково-методичній літературі. Ці системи ґрунтуються на ідеях відомих педагогів і на власному досвіді та інтуїції. Заслуга їхніх авторів у тому, що вони по крихтах збирають, систематизують, узагальнюють потрібний матеріал, вкладають у нього свої знахідки, своє розуміння проблеми, і це дає підставу говорити про новизну, оригінальність, а разом і про реальність підходів до здійснення поставлених завдань.

Поява інновацій зумовлюється рядом суперечностей, які мають різні джерела, предметне походження й різну складність.

Головна суперечність розвитку системи освіти – невідповідність старих методів навчання, виховання та розвитку дітей новим умовам життя; друга – суперечність між масою нових відомостей та рамками навчально-виховного процесу; третя – суперечність старого і нового (мається на увазі становлення альтернативної освіти, нових типів навчальних закладів).

Слід зазначити й те, що ґрунтовні зміни в системі освіти не можуть бути досягнуті лише в межах традиційної педагогіки – потрібна зміна фундаментальних основ педагогіки, уточнення й зміна дефініцій, корегування понять, процесів й технологій.

Отже інноваційна освіта – це зміна парадигми, нова педагогіка, нові освітні процеси, нові технології.

Інноваційну діяльність в освіті регламентує й ряд нормативних актів, а саме:

- Закон України «Про інноваційну діяльність» (2002), Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності (2000)
- Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (2002).
- В Законі України «Про інноваційну діяльність» визначені правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, зокрема і в освітній галузі, а отже, спрямований на підтримку розвитку не лише економіки, а й освіти, науки, культури держави інноваційним шляхом.

Запитання для перевірки знань:

1. *Що таке «інноватика»? В чому полягає її сутність?*
2. *Чи є тотожними поняття «інновація в освіті», «педагогічна інновація»?*
3. *Що таке інноваційний процес?*
4. *Обґрунтуйте передумови виникнення педагогічної інноватики в нашій країні.*
5. *Інноваційну діяльність в освіті регламентує ряд нормативних актів, охарактеризуйте їх зміст.*
6. *Що ми можемо віднести до педагогічних інновацій?*
7. *Чим зумовлена поява інноваційних процесів в українських ЗДО?*
8. *У яких значеннях в педагогіці вживається поняття «інновація»?*

2. Інноваційні педагогічні технології. Їх класифікація.

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях, основою яких є інноваційні педагогічні технології. Останні пов'язані із загальними процесами в суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття.

Інноваційні педагогічні технології забезпечують умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку.

Технологія – від грецької *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – учіння. У сучасному розумінні – це сукупність прийомів, застосовуваних у якій-небудь справі, майстерності, мистецтві.

Термін «педагогічна технологія» - в буквальному перекладі означає вчення про педагогічне мистецтво, майстерність.

Педагогічна (освітня) технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій основі, запрограмована в час і в просторі і приводить до належних результатів.

Педагогічна технологія – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу (Б. Т. Ліхачов).

Педагогічна технологія – це змістовна техніка реалізації навчального процесу (В. П. Беспалько).

Педагогічна технологія – це опис процесу досягнення планованих результатів навчання (І. П. Волков).

Педагогічна технологія означає системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей (М. В. Кларін).

Педагогічна технологія – системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти» (ЮНЕСКО, Словник «Професійно-технічна освіта»).

В освітній практиці педагогічна технологія може функціонувати на таких рівнях:

1. Загальнопедагогічний рівень функціонування педагогічної технології. Загальнодидактична, загальновиховна технологія репрезентує цілісний освітній процес у регіоні, освітньому закладі, на певному рівні навчання чи виховання. У такому вигляді педагогічна технологія тотожна педагогічній системі, оскільки вона містить сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання (виховання), алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів освітнього процесу.

2. Предметно-методичний рівень функціонування педагогічної технології. Йдеться про застосування педагогічної технології як окремої методики, тобто як сукупність методів і засобів реалізації певного змісту навчання та виховання в межах одного предмету, групи, в діяльності педагога.

3. Локальний (модульний) рівень функціонування педагогічної технології. Зорієнтована на цей рівень педагогічна технологія реалізується як технологія окремих частин освітнього процесу, розв'язання окремих дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей тощо).

Відтак, правомірним є розмежування таких понять, як «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання (виховання, управління)», оскільки кожна з них має свою ієрархію цілей, завдань, змісту.

Об'єднують освітню, педагогічну технологію, а також технологію навчання (виховання, управління) актуальні для певного історичного етапу освітні концепції, педагогічні парадигми (системи поглядів).

Освітня технологія. Вона відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Призначення освітніх технологій полягає у розв'язанні стратегічних для системи освіти завдань: прогнозування розвитку освіти, проектування й планування цілей, результатів, основних етапів, способів, організаційних форм освітнього процесу. Такими освітніми технологіями є концепції освіти, освітні закони, освітні системи. У сучасній Україні такими освітніми технологіями є гуманістична концепція освіти, закон України «Про освіту», система безперервної освіти (дошкільний, шкільний, вузівський, поствузівський рівні) та ін.

Педагогічна технологія. Вона відображає тактику реалізації освітніх технологій в самому освітньому процесі за наявності певних умов. Педагогічні технології акумулюють та виражають загальні ознаки та закономірності освітнього процесу незалежно від конкретного навчального предмета. Кожна конкретна педагогічна технологія відображає модель освітнього та управлінського процесів у закладі освіти, об'єднує в собі їх зміст, форми і засоби. Вона може охоплювати й спеціалізовані технології, що застосовуються в інших галузях науки і практики – електронні, нові інформаційні технології, промислові, поліграфічні, валеологічні (які зберігають здоров'я) тощо.

Технологія навчання (виховання, управління). Цей тип технології моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмету, теми, питання. За багатьма параметрами вона є наближеною до окремої методики. Дидактична технологія охоплює зміст, форми, методи навчання. Специфічні зміст, форми і методам властиві й технології виховання або управління.

Інноваційні педагогічні технології належать до системи загального наукового і педагогічного знання. Вони виникли і розвиваються

на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти.

Принципами сучасних інноваційних технологій є:

- доцільність;
- взаємодія навчання та виховання;
- орієнтація на співпрацю;
- особистісно-зорієнтований підхід;
- використання різноманітних форм та методів.

Метою інноваційних технологій є:

- мотивувати до навчання;
- зробити навчальний процес цікавим для дітей;
- навчати працювати діалогічного, тобто в активній взаємодії з іншими;
- розвивати здатність до рефлексії та самооцінки;
- стимулювати ініціативу;
- розвивати творчі здібності.

Поняття «педагогічна технологія» може бути представлено трьома аспектами.

1) науковим: педагогічні технології – частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання та проектувальна педагогічні процеси;

2) процесуально-описовим: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планованих результатів навчання;

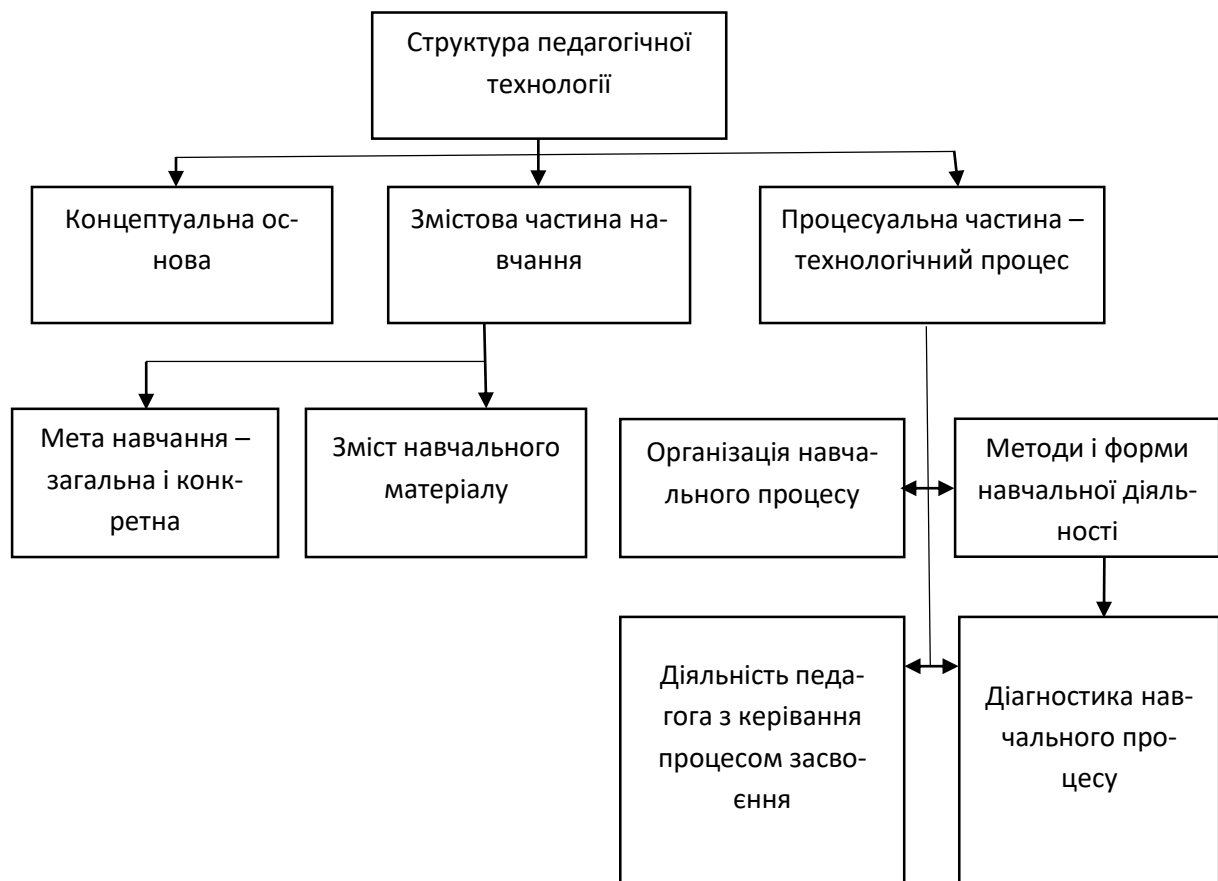
3) процесуально-дієвим: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів.

Таким чином, педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і в як система способів, принципів і регуляторів, застосовуваних у навчанні, і в якості реального процесу навчання.

У психолого-педагогічному плані основні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом:

- від навчання як функції запам'ятовування до навчання як процесу розумового розвитку, що дозволяє використовувати засвоєне;
- від асоціативної, статичної моделі знань до динамічного структурування системи розумових дій;
- від орієнтації на дитину до диференційованих та індивідуалізованих програм навчання;
- від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої морально-вольової регуляції.

Структуру педагогічної технології можна зобразити у вигляді схеми (мал. 1)

Мал. 1.

Класифікація педагогічних технологій

Складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає. Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють необхідність їх

класифікації. Найдосконалішою серед багатьох вважають класифікацію, за якою педагогічні технології згруповано за різноманітними системними та інструментально значущими ознаками.

Відповідно в сукупності педагогічних технологій виокремлено:
За рівнем застосування:

- загальнопедагогічні, або системні (стосуються загальних засад освітніх процесів);
- предметні (призначені для вдосконалення викладання окремих предметів);
- локальні та модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ).

За провідним чинником психічного розвитку:

- біогенні (провідна роль належить біологічним чинникам);
- соціогенні (переважають соціальні чинники);
- психогенні (провідна роль належить психічним чинникам).

За науковою концепцією засвоєння досвіду:

- асоціативно-рефлекторні (в основу покладено теорію формування понять);
- біхевіористські (англ. behavio(u)rism, від behavio(u)r — поведінка) (за основу взято теорію наuczіння);
- розвивальні (ґрунтуються на теорії розвитку здібностей);
- сугестивні (засновані на навіюванні);
- нейролінгвістичні (засновані на нейролінгвістичному програмуванні);
- гештальттехнології (нім. Gestalt — цілісна форма, образ, структура і технологія) та ін. (засновані на психотерапевтичному впливі).

За ставленням до дитини:

- авторитарні (засновані на чіткій надмірній регламентації);
- дидактоцентристські (центровані на навчанні);
- особистісно-орієнтовані (гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання).

За орієнтацією на особистісні структури:

- інформаційні (формування знань, умінь, навичок);
- операційні (формування способів розумових дій);
- емоційно-художні й емоційно-моральні (формування сфери естетичних і моральних відносин);
- технології саморозвитку (формування самоуправляючих механізмів особистості);
- евристичні (розвиток творчих здібностей);
- прикладні (формування дієво-практичної сфери) технології.

За типом організації та управління пізнавальною діяльністю:

- структурно-логічні технології навчання (поетапне формулювання дидактичних завдань, вибору способу їх розв'язання, діагностики та оцінювання одержаних результатів);
- інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання);
- ігрові технології (ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету). В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування та ін.;
- комп'ютерні технології (реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «вчитель — комп'ютер — учень» за допомогою інформаційних, тренінгових, розвивальних, контролюючих та інших навчальних програм);
- діалогові технології (пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні: «учень — учитель», «учитель — автор», «учень — автор» та ін.);
- тренінгові технології (система діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів

розв'язання типових завдань у процесі навчання — тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач).

За змістом модернізацій та модифікацій:

- педагогічні технології на основі гуманізації й демократизації педагогічних відносин; до таких технологій належать ті, у яких визначається пріоритет індивідуального підходу, не жорстке демократичне керівництво навчальним процесом і гуманістична спрямованість змісту; (педагогіка співпраці, гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі);
- педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; прикладами є: ігрові технології, проблемне навчання, технологія навчання на основі опорних сигналів В. Шаталова);
- педагогічні технології на основі ефективності організації й керівництва процесом навчання; приклади: програмоване навчання, диференційоване навчання, індивідуалізації навчання, групові та колективні способи навчання, комп'ютерні (інформаційні) технології;
- педагогічні технології на основі методичного вдосконалення й дидактичного реконструювання навчального матеріалу: укрупнення дидактичних одиниць, технологія "Діалог культур", технологія реалізації теорії поетапного формування розумових дій;
- природовідповідні, у яких запроваджують методи народної педагогіки (Л. Толстой, М. Монтессорі);
- альтернативні: вальдорфська педагогіка, технологія вільної праці С. Френе;
- комплексні політехнології.

Педагоги-практики розробляють авторські технології, які поєднують у різних варіантах елементи апробованих технологій. Як правило, всі вони зорієнтовані на реалізацію змісту і досягнення мети різнорівневого і різнопрофільного навчання.

Вихідним матеріалом для розроблення технології є теорії, концепції. Багато педагогічних технологій мають у своїй основі такі концепції засвоєння соціального досвіду:

- асоціативно-рефлекторне навчання, у межах якого розроблена теорія формування понять;
- теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (як і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спрямовуючись від «матеріальної» (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план;
- сугестопедична концепція навчання, яка обґрунтовує комплексне використання у навчальних цілях вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання), що сприяє надзапам'ятовуванню;
- теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП), що розглядає процес навчання як рух інформації через нервову систему людини;
- теорії змістового узагальнення, в основу яких покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання у формуванні інтелекту дитини.

На основі однієї теорії навчання можуть вибудовуватися різні технології.

Так, асоціативно-рефлекторна психологічна теорія породила варіантні технології навчання, які по-різному поєднують слово і наочність. Теорія проблемного навчання покладена в основу технологій, що розвивають творчі здібності, пізнавальну активність, інтерес, самостійність особистості. Водночас побудова на одній теорії, концепції кількох технологій навчання не є свідченням їх ідентичності. Вони завжди будуть відрізнятися за кількісними і якісними параметрами. У зв'язку з цим важливо мати цілісну систему засобів опису

педагогічних технологій, враховуючи, що кожна з них містить концептуальний, змістовий та процесуальний аспекти.

Загалом, в педагогічній літературі зафіксовані й інші підходи до проблеми класифікації педагогічних технологій.

Класифікація інновацій за І. Дичківською

Класифікація нововведень необхідна для з'ясування всебічної характеристики нововведення, пізнання, осмислення спільного й відмінного з іншими нововведеннями. Завдяки їй збагачуємося знаннями, що допомагають якнайточніше обирати необхідне нове й розробляти оптимальну технологію його освоєння, у якій максимально враховувалася б специфіка нововведення.

У загальній теорії інновацій залежно від предметного змісту виокремлюють такі види нововведень:

- техніко-технологічні (стосуються вдосконалення організаційно-виробничих процесів у промисловості); соціально-економічні (спрямовані на оновлення економічних і суспільних явищ);
- організаційно-управлінські (охоплюють різні сфери управлінської діяльності);
- комплексні (органічне поєднання двох або всіх видів нововведень).

Виокремити види педагогічних нововведень досить складно, тому, що вони тісно взаємопов'язані, взаємозумовлені та взаємозалежні, тому що новації в одній із них зумовлюють новації в будь-якій іншій. Досить складно впроваджувати новації в деякі компоненти освіти, оскільки у зв'язку з цим неминуче виникає проблема сукупного ефекту. Класифікація педагогічних нововведень іще більше утруднюється з огляду на складність, комплексність і динамічність процесу навчання та виховання.

Традиційно інновації в освіті поділяють на такі групи:

1. Відповідно до сфери застосування:

- інновації у змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників, посібників тощо). Прикладами таких інновацій

можуть слугувати оновлені програми з історії нашої країни, коли батьки не мають можливості дати пояснення з деяких тем, що вивчаються в сучасній школі;

- інновації в технології навчання та виховання (оновлення методик викладання та взаємодії у виховному процесі); запровадження розвивального навчання, ігрових методик, проектної діяльності стали ознакою сьогодення;
- інновації в організації педагогічного процесу (оновлення форм і засобів здійснення навчально-виховного процесу); сюди можна віднести дистанційну форму організації навчання як приклад нової організації педагогічної взаємодії;
- інновації в управлінні освітою (оновлення структури, організації й керівництва освітніми закладами); прикладом є посилення ролі органів учнівського та студентського самоврядування в управлінні навчальним закладом;
- інновації в освітній екології (архітектурне планування освітніх закладів, використання будівельних матеріалів, інтер'єр приміщень тощо); замість традиційних міркувань, де і що розмістити, сучасні будівлі пропонують оптимальне розміщення всіх необхідних приміщень, комунікацій, вузлів.

2. Відповідно до масштабу перетворень:

- часткові (локальні, одиничні) нововведення, не пов'язані між собою; прикладом можуть слугувати окремі новаторські винаходи, що запроваджуються локально, або окремі винаходи щодо вдосконалення процесу вивчення окремих тем;
- модульні нововведення (комплекс пов'язаних між собою часткових нововведень, що належать, наприклад, до однієї групи предметів, однієї вікової групи дітей тощо); наприклад, технологію розвивального навчання покладено в основу концепції початкової освіти в Україні;

- системні нововведення (охоплюють весь навчально-виховний заклад); ними передбачається перебудова всього закладу під певну ідею, концепцію або створення нового освітнього закладу на базі попереднього (наприклад, дитячий садок – школа, адаптивний дитячий садок, школа-лабораторія тощо); для їх освоєння необхідне укладення програми розвитку навчально-виховного закладу.

3. Залежно від інноваційного потенціалу:

- модифікаційні нововведення (пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією того, що має аналог або прототип); це може бути програма, методика, окрема розробка тощо; модернізація може бути спрямована як на технологічний, так і на особистісний аспекти засобу, що оновлюється; можна видозмінити відому методику чи застосувати її до нового предмета, а можна, визначивши особистісні якості, інакше її реалізувати й цим суттєво посилити її ефективність;
- комбінаторні нововведення (передбачається нове конструктивне поєднання елементів раніше відомих методик, що в такому варіанті ще не запроваджувались); вони є не будь-яким поєднанням, а саме конструктивним, тобто таким, за якого з'являються нові системні властивості, що породжують новий ефект;
- радикальні, або фундаментальні, глобальні, базові нововведення (вони, зазвичай, є відкриттями, найчастіше виникають у результаті творчої інтеграції та сприяють створенню принципово нових навчальних засобів).

4. Залежно від позиції щодо свого попередника:

- заміщуючі нововведення (їх запроваджують замість конкретного застарілого засобу); такими нововведеннями є зміни в дозуванні фізичного навантаження учнів на заняттях фізичної культури, упровадження нових систем оцінювання знань учнів;
- скасовуючі нововведення (суть їх полягає в припиненні діяльності певних органів, об'єднання, у скасуванні форми роботи, програми без заміни їх іншими, якщо вони неперспективні з

огляду на потреби розвитку навчального закладу або гальмують його). Піонерська, комсомольська організація припинили своє існування в закладах системи освіти, а Закон "Про освіту" 1991 року чітко визначив неприпустимість існування політичних організацій у закладах освіти;

- відкривальні нововведення (передбачається освоєння нової програми, нового виду освітніх послуг, нової технології тощо); наприклад, комп'ютеризація освітнього процесу, перехід до нових інформаційних технологій;
- ретровведення (освоєння в навчально-виховному закладі нового, що існувало в педагогічній практиці раніше); зазвичай, воно тривалий час не запроваджувалось, колись було скасовано помилково чи втратило свою актуальність за тодішніх умов; такими ретровведеннями можна вважати вивчення в сучасних школах історії різних релігій, запровадження курсів логіки, психології, риторики, давніх мов тощо.

5. Відповідно до місця виникнення:

- нововведення в науці (оновлення педагогічної теорії); прикладів нововведень у науці, що були запроваджені в практику організації освітнього процесу не так часто, оскільки теоретичних розробок, що успішно можна запроваджувати, історія знає не багато; прикладом може слугувати технологія розвивального навчання, що з моменту свого теоретичного обґрунтування до широкого запровадження більше 70-ти років буде у стані доведення рівня готовності до придатного запровадження;
- нововведення в практиці (оновлення педагогічної практики); більшість нововведень є результатом оновлення педагогічної практики як творчої діяльності педагогів-новаторів; це значно більший у порівнянні з попереднім блок нововведень.

6. Відповідно до терміну виникнення:

- історичні нововведення (відродження історико-педагогічної спадщини за нових умов); із огляду на термін, фактичного створення тієї чи іншої технології можна говорити про її сучасний або історичний характер виникнення;

- сучасні нововведення (інновації сьогодення).

7. Відповідно до рівня очікування, прогнозування та планування:

- очікувані (планові) нововведення;
- неочікувані (незаплановані) нововведення.

8. Відповідно до галузі педагогічного знання:

- виховні нововведення (у галузі виховання);
- дидактичні нововведення (у галузі навчання);
- історико-педагогічні нововведення (у галузі історії педагогіки) тощо.

Типології педагогічних нововведень вибудовані на основі різноманітних підходів, тому одне й те саме нововведення може виникнути в різних типологічних групах (у двох і більше) відповідно до того, яка його ознака буде в конкретному випадку взята до уваги.

Види педагогічних технологій (за І.Дичківською):

- технологія раннього навчання;
- технологія особистісно-розвивального навчання;
- будинок вільної дитини;
- школа успіху і радості;
- технологія розвивального навчання;
- школа діалогу культур;
- вальдорфська педагогіка;
- школа для життя, через життя;
- йєна-план-школа;
- технологія фізичного виховання дитини;
- технологія розвитку творчої особистості.

Види педагогічних технологій (за І.В.Малафіїк):

- технологія продуктивного навчання;
- технологія програмованого навчання;
- технологія проблемного навчання;
- технологія диференційованого навчання;
- технологія розвивального навчання;
- технологія системномодульного навчання.

Педагоги-практики розробляють авторські технології, які поєднують у різних варіантах елементи апробованих технологій. Як правило, всі вони зорієнтовані на реалізацію змісту і досягнення мети різнорівневого і різнопрофільного навчання. Вихідним матеріалом для розроблення технології є теорії, концепції. Багато педагогічних технологій мають у своїй основі такі концепції засвоєння соціального досвіду:

- асоціативно-рефлекторне навчання, у межах якого розроблена теорія формування понять;
- теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (як і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спрямовуючись від «матеріальної» (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план;
- сугестопедична концепція навчання, яка обґрунтовує комплексне використання у навчальних цілях вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання), що сприяє надзапам'ятовуванню;
- теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП), що розглядає процес навчання як рух інформації через нервову систему людини;
- теорії змістового узагальнення, в основу яких покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання у формуванні інтелекту дитини.

На основі однієї теорії навчання можуть вибудовуватися різні технології. Так, асоціативно-рефлекторна психологічна теорія породила варіантні технології навчання, які по-різному поєднують слово і наочність.

Теорія проблемного навчання покладена в основу технологій, що розвивають творчі здібності, пізнавальну активність, інтерес, самостійність особистості. Водночас побудова на одній теорії, концепції кількох технологій навчання не є свідченням їх ідентичності. Вони завжди будуть відрізнятися за кількісними і якісними параметрами. У зв'язку з цим важливо мати цілісну систему засобів опису

педагогічних технологій, враховуючи, що кожна з них містить концептуальний, змістовий та процесуальний аспекти.

Наука пропонує великий вибір освітніх технологій, але не кожна з них може бути використана в роботі з дітьми дошкільного віку.

Запитання для перевірки знань:

1. *Що таке «інноваційна технологія»?*
2. *Чи є тотожними поняття: «освітня технологія», «педагогічна технологія»?*
3. *Існує думка, що виникнення інноваційних педагогічних технологій пов'язані із загальними процесами в суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття. Доведіть істинність (хибність) цього твердження.*
4. *Охарактеризуйте загальнопедагогічний рівень функціонування педагогічної технології.*
5. *Розкрийте сутність предметно-методичного рівня функціонування педагогічної технології.*
6. *Доведіть значимість локального (модульного) рівня функціонування педагогічної технології.*
7. *Назвіть принципи сучасних інноваційних технологій.*
8. *Охарактеризуйте структуру педагогічної технології.*
9. *Охарактеризуйте класифікацію педагогічних технологій за Л. Столяренко.*
10. *Охарактеризуйте класифікацію педагогічних технологій за І Дичківською.*

3. Педагогічні інновації в освітньому процесі ЗДО.

Одним із основних напрямів державної освітянської політики в Україні визнано модернізацію системи дошкільної освіти з урахуванням принципів демократизації, гуманізації, індивідуалізації педагогічного процесу, переорієнтації на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. В її основу покладено пріоритетність дошкільної ланки в єдиній національній системі неперервної освіти, а основним завданням визначено своєчасне становлення і повноцінний розвиток життєвокомпетентної творчої особистості, спроможної повноцінно реалізовуватись в житті.

Суспільству необхідні люди, здатні мислити не шаблонно, а такі, що вміють шукати нові шляхи вирішення запропонованих завдань, знаходити вихід з проблемної ситуації.

Все очевиднішим стає те, що традиційна освіта, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування.

Одним із напрямків, що підвищить результативність освіти, а саме її якість, є впровадження інноваційних технологій в освітній процес ЗДО.

На важливості впровадження інновацій наголошують відповідні законодавчі документи – Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Закон України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Національна стратегія розвитку освіти України до 2021 р., Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Вони зазначають основні тенденції розвитку дошкільної освіти, розкривають організаційно-змістові характеристики оновлення дошкільної освіти на сучасному етапі, актуалізують існуючі проблеми та пропонують шляхи їх розв'язання.

Інноваційні технології, що використовуються у роботі з дітьми дошкільного віку, на відміну від традиційного викладання характеризуються більшою ефективністю та продуктивністю. Вони забезпечують психічне здоров'я і психічний розвиток тим, хто навчається, знижують їхні зайві психоенергетичні затрати.

Відмінність традиційної системи навчання від інноваційної полягає ще й в тому, що такі технології, що побудовані на принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, особистісно-орієнтованого навчання і виховання, толерантності, мультикультурності, розвивальної освіти, здоров'язбереження та інших принципах, реалізація яких забезпечує гармонійний розвиток особистості дошкільника.

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях, основою яких є інновації, педагогічні технології.

Вибір педагогічної технології – це вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вихователя та дитини. Усіх їх об'єднує те, що на зміну традиційного навчання має прийти новий, якісно інший тип організації навчально-виховного процесу – інноваційний.

Інноваційна діяльність педагогів є основним напрямом реалізації реформ в освіті і одним із суттєвих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку України.

Найпоширеніші інновації, що лежать в основі розвитку сучасних закладів освіти:

- **Системні:** «будинок вільної дитини» (М.Монтессорі), антропософські школи (Р.Штейнер), «школа успіху і радості» (С.Френе) та інш.
- **Модульні:** технології раннього навчання (М.Зайцев, Г.Доман) та інш;
- **Локальні** – технологія розвитку творчої особистості (Г.Альтшуллер, Б. Грааль), технологія фізичного виховання дітей

(М.Єфименко). Інтегроване і тематично-проектне навчання як педагогічна технологія.

Педагогічні інновації з соціально-морального розвитку дітей дошкільного віку:

- технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дитиною (Т. Піроженко);
- формування духовної культури дошкільників у контексті відродження національної культури (Л.Артемова, О.Кононко, В.Кузьменко, Т.Поніманська, та інш.);
- гуманістичної спрямованості особистості дошкільника (Л.Врочинська, О. Козлюк, Т. Поніманська, Т.Фасолько та ін.), навичок співробітництва (Л.Крайнова);
- готовності до сприймання моральних норм (Н.Горопаха);
- гуманного ставлення до природи (Г.Беленька, О.Половіна);
- гуманних стосунків дошкільників в ігровій діяльності (О.Стаєнна);
- прилучення дитини до світу загальнолюдських цінностей на засадах суб'єкт-суб'єктної моделі спілкування дорослого з дитиною (Г.Беленька, О.Половіна, Т Пономаренко та ін.);
- розвитку соціальних емоцій , взаємин дітей дошкільного віку (Л.Артемова, Н.Дятленко, І. Княжева, О.Кононко, О.Стаєнна);
- соціалізації дошкільників, формування їхньої життєвої компетентності (О.Кононко, В.Кузьменко, Т. Поніманська, І.Печенко).

Інноваційна діяльність у галузі фізичного виховання дітей дошкільного віку:

- сучасні наукові дослідження з проблем оздоровлення дітей в ЗДО (Г.Беленька, О.Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, М. Єфименко).
- технології О. Нікітіної, Б.Нікітіна;

- технології різних видів гімнастик – стимулювальної, дихальної, пальчикової (вправи, ігри картинки), фітболгімнастики, гімнастики для очей, лікувальної гімнастики для пальців, психогімнастики (вправи, ігри, етюди, пантоміми);
- технології оздоровчих комплексів з елементами психогімнастики – дихально-оздоровчого комплексу «кун-фу», гімнастики у-шу, ігор-медитацій, оздоровчого комплексу «бебі-йога»;
- оздоровчі технології профілактично-лікувального спрямцвання – фітотерапії (чаї, коктейлі, фітомішечки), ароматерапії (ароматизація приміщення), вітамінотерапії (вітаміннізація страв);
- оздоровчі технології терапевтичного спрямування – ігрової терапії, сміхотерапії (гелотологія), смакотерапії, аква-терапії.

Інноваційна діяльність в галузі мовленнєвого розвитку:

- сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку (А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Луцан);
- упровадження інноваційних підходів до роботи з літературними творами (Н. Гавриш);
- раннього навчання читанню (Л.Шелестова, М.Зайцев);
- розповідання за схемами (О.Білан, К.Крутій);
- складання описових розповідей за схемами (Т.Ткаченко).

Інноваційна діяльність в галузі логіко-математичного розвитку:

- LEGO-технології (Л. Парамонова);
- розвивальні ігри (В.Воскобович);
- розвивальне навчання (Л.Зайцева);
- використання інтерактивної дошки (Г.Беленька);
- використання ейдетики (І. Матюгін) та ін.

Інноваційна діяльність в галузі екологічної культури:

- технологія формування екологічної культури дошкільників засобами казки (А.Беленька, Т.Науменко);
- технології формування екологічно доцільної поведінки дітей на різних етапах дошкільного дитинства (за Н.Гавриш);
- експериментування як технології (Н.Лисенко, З.Плохій);
- технології формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва (Г.Беленька, О. Половіна);
- технології «Довкілля» (Л.Калуська).

Інноваційна діяльність в галузі естетичної культури:

- технології роботи з казкою (Г.Беленька, Т.Зінкевич-Євстигнєва);
- аудіального розвитку засобами музики (С.Нечай);
- sand-play (пісочної терапії – Т. Бьюзен, Є.Васільєва, Є. Волков, Н.Гавриш та ін.);
- ігротеки (Г. Лендрет);
- розвитку уяви (Н.Єгорова, І.Карабасєва);
- роботи з кольором (В.Кулєшов);
- використання музейного простору в роботі з дітьми дошкільного віку;
- інноваційних підходів до розвитку творчості дошкільників (І.Біла, Н.Єгорова, Лоріс Малагуцці);
- в музичному мистецтві (С. Науменко, І. Романюк, А Шевчук, Р.Савченко);
- образотворчій діяльності (Л.Шульга, О.Дронова);
- театралізований діяльності (Н.Сиротич).

Умови та особливості впровадження педагогічних технологій у сучасних вітчизняних дошкільних навчальних закладах.

Сьогодні багато що з минулого досвіду не відповідає потребам сучасного закладу дошкільної освіти, як і суспільства в цілому. Тому для того, щоб освітня галузь продуктивно розвивалась, потрібні нові ідеї, нові технології організації освітнього процесу. Все це вимагає

апробації в інноваційній діяльності, яка повинна або довести доцільність і прогресивність висунутої ідеї, або спростувати її. Проте інноваційна діяльність – не мода, її не можна проводити без належного наукового обґрунтування.

У чому ж сутність інноваційної діяльності в ЗДО? Які сфери діяльності вони зачіпають? Передусім, це - *управлінська діяльність, методична робота, зміст і методи освіти, розвивальне середовище*.

Так, в *управлінській діяльності*:

- зміна алгоритму проведення внутрішнього контролю за якістю освіти; створення єдиної програми управління;
- розробка Концепції розвитку ЗДО, Програми розвитку, освітніх програм;
- упровадження нових форм контролю;
- делегування функцій контролю;
- перехід на новий механізм господарювання тощо.

У *методичній роботі*:

- індивідуалізація форм і методів методичної роботи залежно від рівня професійної майстерності педагогів;
- створення системи безперервної освіти педагогів;
- розробка індивідуальних програм творчого розвитку педагога тощо.

У *змісті освіти*:

- упровадження нових програм;
- розробка індивідуальних освітніх програм для дітей;
- додаткові освітні послуги тощо.

У *методах роботи з дітьми*:

- експериментування й досліди;
- моделювання ситуацій;
- самостійний пошук дітьми способів рішення проблеми тощо.

У *розвивальному середовищі*:

- створення кімнати психологічного розвантаження;
- організація дитячих театральних студій тощо.

На сучасному етапі оновлення системи дошкільної освіти в Україні відбувається в трьох основних напрямках:

- оновлення і розширення функцій традиційних (типових) загальнорозвиваючих дошкільних закладів;
- розвиток, організація та змістовно-методичне забезпечення інституту гувернерства;
- відкриття дошкільних навчальних закладів нового типу, що працюють і до теперішнього часу по різних (авторських, варіативних) програмах, намагаючись впроваджувати у педагогічний процес інноваційних технологій.

Власне, що є предметом реформування, запровадження інноваційних технологій? Це:

- педагогічна система в цілому;
- заклади дошкільної освіти;
- педагогічна теорія (дошкільна);
- вихователь;
- діти-дошкільники;
- зміст освітнього процесу;
- форми, методи, засоби навчання і виховання;
- управління закладами дошкільної освіти.

Для цього вже є певні умови:

- створені *варіативні комплексні програми*, ініційовані МОН України, які доопрацьовуються й перевидаються;
- *створюються авторські національні програми*;
- *педагогам надано право вибору методик (з математики, музики, образотворчого мистецтва, мовлення, фізичного розвитку),*
- *засобів організації навчально-виховного процесу з дітьми.*

На часі, дуже важливим є переглянути підходи до організації освітнього процесу. Якщо раніше вважалося, що основні освітні зусилля педагога повинні бути зосереджені на проведенні занять, то тепер освітній потенціал має орієнтуватися на реалізації спільної ді-

яльності педагогів та дітей, у ході якої граючись дитина має експериментувати, досліджувати, міркувати, доводити правильність свого міркування. З цією метою педагог має наповнити повсякденне життя дітей цікавими справами, іграми, проблемами, ідеями, включити кожную дитину у змістовну діяльність, сприяти реалізації дитячих інтересів та життєвої активності.

Організуючи освітній процес, вихователь має розвивати у кожної дитини прагнення до прояву ініціативи і самостійності, до пошуку розумного і гідного виходу з різних життєвих ситуацій. Головне, що має усвідомити сучасний педагог – це дати дітям можливість реалізувати свою індивідуальність. Саме тому ми маємо поставили перед собою мету – створити умови для максимального розкриття індивідуального вікового потенціалу дитини.

Отже, при організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти кожен педагог має усвідомити, що для підвищення його якості необхідно урізноманітнювати форми цілеспрямованого навчально-виховного впливу шляхом застосовування в освітній роботі педагогічних інновацій, сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Саме втілення нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від новацій: якщо педагог відкриває принципово нове, то він новатор, якщо трансформує наукову ідею у практику, то він інноватор.

Новизна – один із основних критеріїв оцінювання педагогічних досліджень; основний результат творчого процесу; властивість і самостійна цінність нововведення.

З різноманітними виявами новизни в педагогічній інноватиці тісно пов'язана проблема педагогічної творчості.

Результатами педагогічної творчості можуть бути:

- **Педагогічні відкриття** — наймасштабніші новаторські педагогічні рішення, пов'язані з формуванням, обґрунтуванням нових педагогічних ідей та їх упровадженням у конкретній педагогічній системі.

- **Педагогічні винаходи** — перетворення, конструювання окремих елементів педагогічних систем, засобів, методів, умов навчання та виховання.
- **Педагогічні вдосконалення** — модернізація та адаптація до конкретних умов уже відомих методів і засобів.

Отже, важливою умовою інноваційного процесу й об'єктивною потребою в інноваційній діяльності педагога, сутнісною характеристикою інноваційного процесу є творчість. Інноваційні освітні процеси — зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл. Суб'єктом, носієм інноваційного процесу є, насамперед, педагог-новатор.

Новатор - той, хто вносить і здійснює нові прогресивні ідеї, принципи в будь-якій галузі діяльності.

У широкому розумінні до педагогів-новаторів належать усі педагоги, які працюють творчо, прагнуть до оновлення своїх дидактичних і виховних засобів. У вузькому розумінні педагогом-новатором вважають автора нової педагогічної системи, тобто сукупності взаємопов'язаних ідей і технологій навчання й виховання. З таких позицій правомірно вважати педагогами-новаторами Станіслава Шацького (1878–1934), Антона Макаренка (1888–1939), Василя Сухомлинського (1918–1978), Шалву Амонашвілі (нар. 1931), Софію Лисенкову (нар. 1924), Марію Монтессорі (1870–1952) та ін.

Новаторський (від лат. novator – обновник) досвід — це досвід, який упроваджує та реалізує нові прогресивні ідеї, визначає нові шляхи виконання окремих і загальних педагогічних завдань, використовує нові форми, методи, прийоми, види діяльності, донині невідомі або маловідомі педагогічній науці й практиці, істотно модифікує відомі форми, методи та прийоми діяльності, переорієнтовуючи їх на виконання сучасних освітніх, виховних і розвивальних завдань.

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості.

Інноваційною діяльністю займається багато творчих педагогів, серед яких умовно можна виокремити три групи:

- педагоги-винахідники, які приходять до нового внаслідок власних пошуків;
- педагоги-модернізатори, що вдосконалюють і по-новому використовують елементи створених систем для позитивного результату;
- педагоги-майстри, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи.

Діяльність педагогів, що належать до цих категорій, утворює інноваційний педагогічний потік, який збагачує практику новими ідеями, змістом і технологіями.

Упровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогів-новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування. Їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, а й бути їхнім ініціатором.

Упровадження означає перетворення практики на основі результатів досліджень за обов'язкового їх застосування з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Упровадження інновацій у педагогічний процес навчального закладу має забезпечити підвищення якості навчання й виховання дітей, зменшити витрати на досягнення результатів освіти. Йдеться про те, що метою будь-якого нововведення є підвищення ефективності педагогічного процесу.

Нововведення – це цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище упровадження нові стабільні елементи (А. Пригожий). Нововведення - комплексний процес створення, поширення та використання нового практичного засобу (новації), нововведення - це форма організації інноваційної діяльності (Н. Лапін).

Ефективність залежить від того, яких витрат потребує певне нововведення і як довго воно даватиме корисний ефект. Якщо через незначний час після впровадження нововведення актуальною буде проблема щодо засвоєння нового, яке нейтралізує дію попереднього, то корисний ефект такого нововведення не може бути значним, отже, витрати на його впровадження виявляться невиправданими. Тобто ефективність нововведення залежить від досягнутого завдяки йому корисного ефекту, тривалості використання інноваційної технології, витрат на її впровадження.

У педагогічній інноватиці утвердився такий алгоритм (система операцій) упровадження нового:

- вивчення завдань, передбачених нормативними документами;
- аналіз практики і зіставлення отриманих у його процесі даних із соціальними вимогами;
- моделювання еталонних результатів, яких очікують унаслідок перетворення педагогічної практики;
- пошук ідей, рекомендацій, що можуть бути впроваджені;
- розроблення комплексної програми, яка охоплює закономірності впровадження нового;
- відбір дидактичних, матеріальних, інформаційних, організаторських засобів тощо;
- теоретична, методична, психологічна підготовка учасників упровадження нового;
- встановлення зв'язку з авторами рекомендацій.

На думку Г. К. Селевка, «...педагогічний колектив навчального закладу за своїм культурно-освітнім рівнем і психологічним настроєм повинен бути готовий до прийняття авторської педагогічної технології. Тільки та технологія дасть необхідний результат, яка одухотворена її головним автором – Учителем».

Відтак, актуальним питанням сьогодення є актуалізувати й розширювати знання педагогів щодо використання інноваційних педагогічних технологій у дошкільній освіті, формувати в педагогів тео-

ретичні знання, практичні вміння й навички використання інноваційних методів і прийомів у педагогічній діяльності, допомогти педагогам зорієнтуватися у способах упровадження конкретних педагогічних технологій у освітній процес, сприяти формуванню методичної культури педагогів, стимулювати їхню творчу активність.

Можливі причини, що перешкоджають впровадженню інноваційних технологій в дошкільній галузі:

Перша причина криється у низькій інноваційній кваліфікації педагогів, які працюють із дошкільниками. Якщо поцікавитися дисертаційними дослідженнями останніх 15-20 років, то можна виявити певну закономірність: у 90% робіт віковий діапазон контингенту дітей-респондентів коливається у межах 5-7 років. А це свідчить про ігнорування (?), нерозуміння (?), небажання(?) відпрацьовувати методики з боку дослідників саме на дітях раннього і переддошкільного віку. Складається враження, що у ЗДО є тільки діти старшого дошкільного віку. Так, вихователі, які працюють із дітьми дошкільного віку, не навчені обирати необхідну парціальну програму, методику, технологію, яка б передусім відповідала віковим особливостям вихованців.

Друга причина криється у невмінні (небажанні?) проводити діагностичне обстеження дітей. Нерозуміння педагогами значущості діагностики і подальшого покрокового планування за одержаними результатами своєї роботи призвело до негативних наслідків у методичній роботі. Отже, одні вихователі не готові до інноваційної діяльності методично, другі – психологічно, а треті – технологічно. Ситуація й досьогодні є вкрай не простою.

Третьою причиною є нерозуміння із боку керівників сутності інноваційної діяльності у ЗДО. Отже, необхідне чітке розуміння як процесів, що передують інноваційній діяльності, так і наслідків упровадження нових освітніх технологій. Відомо, що у кризові періоди педагоги завжди у першу чергу зверталися до освітніх технологій, чим і виправляли становище. Проте сьогодні надто примітивно управлінці уявляють собі “освітню технологію”, і ще гірше

– процес її заміни, етапи тощо. Заважає не лише нетерплячість і бажання миттєвих результатів, але й сподівання лише на ентузіазм і взятість педагогів – “дошкільників”.

Готовність педагогів інноваційної педагогічної діяльності.

Професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Це – психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність. Однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності.

Педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов’язані з необхідністю поєднання інноваційних програм з державними програмами виховання і навчання, співіснування різних педагогічних концепцій. Вони потребують принципово нових методичних розробок, нової якості педагогічного новаторства. На заваді цим нововведенням стають невідповідність нових типів навчально-виховних закладів вимогам батьків, які здебільшого орієнтуються на традиційні стандарти навчання і виховання.

Не менш гострими є проблеми адаптації нововведення до нових умов. Часто вони спричинені намаганнями пристосувати до конкретних умов педагогічні технології, елементи змісту навчання й виховання, які виявили свою ефективність в інших галузях, або концепції, розроблені в зовсім інших історичних умовах. Таке механічне перенесення призводить до втрати змісту і глибинної суті інновації, що нерідко має наслідком її дискредитацію, розчарування багатьох людей, породжує нову хвилю консерватизму.

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Вона є основою активної суспільної і професійно-педагогічної позиції суб'єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності.

Багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані і з низькою інноваційною компетентністю.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

Компонентами інноваційної компетентності педагога є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою, висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога.

В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки вчителя. Він повинен уміти спрямовувати навчально-виховний процес на особистість вихованця, вибудовувати свою професійну діяльність так,

щоб кожен учень мав необмежені можливості для самостійного і високоефективного розвитку. А це у принципово інших вимірах визначає проблематику і зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність, і відповідно на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога. Йдеться про те, що під час навчання він має набути: розвинуту творчу уяву; стійку систему знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційної педагогічної діяльності; уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації; психолого-педагогічні знання про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти; спеціальні психолого-педагогічні методи, прийоми і засоби, використання яких дає змогу активно включатися в інноваційну педагогічну діяльність.

Педагогу інноваційного спрямування під час навчально-виховного процесу необхідно вміти реалізовувати:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях);
емпатійне розуміння вихованців (прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (поступове перетворення вихованців на співтворців педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій).

У сучасних умовах інноваційна діяльність педагога має відповідати основним принципам:

- Принцип інтеграції освіти. Передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями.
- Принцип диференціації та індивідуалізації освіти. Налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця.
- Принцип демократизації освіти. Дотримання його зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленості їх взаємодії, широкої участі громадськості в управлінні освітою.

Реалізація цих принципів вимагає переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми.

Підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має такі професійні й особистісні якості:

- усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;
- осмислена, зріла педагогічна позиція;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;

- співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;
- володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, яке передбачає уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;
- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;
- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;
- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками: усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;

- інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;
- готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

Ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба у нововведеннях активізує інтерес до найсвіжіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає.

Рівні сформованості готовності педагога до інновацій.

На основі співвідношення і міри вияву цих показників виокремлюють інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий, творчий (продуктивний) рівні сформованості готовності до педагогічних інновацій.

Інтуїтивний рівень сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Педагоги, яких за особливостями їх мислення і практичної діяльності зараховують до цього рівня сформованості готовності, ставляться до інноваційної проблематики як до альтернативи традиційній практиці. Основою такого ставлення є емоційна, інтуїтивна налаштованість на сприйняття нового тому, що воно нове, а не глибокі теоретичні знання особливостей інноваційної ідеї чи аналіз педагогічної практики, яка на цій ідеї базується. Педагогічна рефлексія у них не сформована.

Репродуктивний рівень сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Ця категорія педагогів добре обізнана з теоретичними засадами, змістом, конкретними методиками педагогів-новаторів, нерідко застосовує елементи цих систем у власній педагогічній діяльності. Однак використання інновацій у їх педагогічній практиці є спорадичним (невпорядкованим), ситуативним. Окремі педагоги вважають, що новітні технології можуть бути застосовані лише їх авторами. Педагогічна рефлексія у них виражена недостатньо.

Пошуковий рівень сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Педагоги, яких зараховують до цієї групи, намагаються працювати по-новому, втілюючи у власній діяльності відомі технології та методики навчально-виховної роботи. Вони

охоче йдуть на експеримент, не приховують ні своїх успіхів, ні помилок, відкриті для публічного обговорення, осмислення педагогічних інновацій.

Творчий рівень сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Педагоги, які творчо ставляться до інноваційної діяльності, мають широкі й змістовні знання про нові наукові та новаторські підходи до навчання й виховання, володіють новітніми технологіями і створюють власні. Реалізація творчого потенціалу в інноваційному процесі для багатьох із них є найважливішим орієнтиром діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все накопичене на попередньому етапі, сягаючи завдяки цьому значно вищого рівня. Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових.

Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності конкретного педагога до інноваційної діяльності дає змогу спланувати роботу щодо розвитку його інноваційного потенціалу, який є важливим компонентом структурних професійних якостей.

Запитання для перевірки знань:

1. Які відповідні законодавчі документи наголошують на важливості впровадження інновацій в освіті?
2. У чому полягає відмінність традиційної системи навчання від інноваційної? Дайте визначення поняттю: «інноваційний потенціал педагога».
3. Охарактеризуйте системні, модульні та локальні педагогічні технології.
4. Від чого залежить інноваційний потенціал навчально-виховного закладу?
5. Як, на ваш погляд, співвідносяться творчість і професіоналізм у діяльності педагога-новатора?
6. Наведіть приклади локальних, модульних і системних педагогічних нововведень.
7. Охарактеризуйте основні напрями інноваційної діяльності ЗДО.
8. Що Ви розумієте під поняттям «інноваційна готовність педагога»?

9. *Розкрийте роль інновативності як здатності сприймати нове у педагогічній діяльності.*
10. *З'ясуйте умови ефективності інноваційних процесів у системі освіти.*
11. *У чому полягає роль керівника у розвитку інноваційного потенціалу освітнього закладу?*

4. Системні інноваційні педагогічні технології.

І група. Системні інноваційні педагогічні технології:

- технологія Софії Русової – «національний дитячий садок»;
- технологія саморозвитку Марії Монтесорі - «Будинок вільної дитини»;
- технологія П. Петерсена – «Йєна-план-школа»
- технологія С. Френе – «Школа успіху і радості»;
- технологія Ж.-О. Декролі – «Школа для життя через життя»;
- технологія вільного розвитку Р. Штайнера – «Вальдорфський дитячий садок»;
- технологія В. Сухомлинського (гуманно-особистісна педагогіка);
- технологія Ш. Амонашвілі;
- технологія розвивального навчання Л. Занкова;
- Технологія розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова

Системна технологія передбачає вдосконалення всього освітнього процесу у конкретному навчальному закладі освіти. Кожна системна технологія ґрунтується на концептуальній ідеї одного або групи авторів. Має чітку теоретичну модель, якій відповідають конкретні засоби і методи практичного застосування.

Це детально продумана модель сумісної діяльності щодо проектування, організації та проведення навчально-виховного процесу з безумовним забезпеченням максимально комфортних умов як педагогу, так і дитині.

Жодна системна технологія не може претендувати на утвердження у всій системі освіти .

Однак вміле та активне використання цих технологій, готовність педагога до творчого пошуку разом з дітьми, уміння створити атмосферу продуктивного пізнання сприятиме ефективному засвоєнню матеріалу останніми та збільшить інтерес до навчання.

Приклади системних технологій:

Технологія Софії Русової – «Національний дитячий садок»

Софія Русова (1856 – 1940) – український педагог, прозова письменниця, літературознавиця та громадська діячка.

Софія Русова сформувала основні принципи системи національного дошкільного виховання – народність, індивідуалізація, демократизація, гуманізація. Ця система витримала випробування часом, є актуальною і сьогодні. На основі ідей народності видатний педагог і теоретик розкриває важливість дошкільного виховання, яке, на її думку, має спрямовуватися на гармонійний розвиток дітей, фізичне, моральне, трудове, розумове, естетичне виховання.

С. Русова вважала: лише національне виховання спроможне виPLEKати цілісну, високоморальну, патріотично налаштовану особистість. Тому в дитячому садку обов'язково має відчуватися національний дух; «діти мають бути ближчі до природи рідного краю», до «невпинної хліборобської праці українців, яка годує і себе, і сусідів, і інших»; необхідно широко використовувати народну творчість – словесні ігри, пісні, гру на народних музичних інструментах, розваги, інсценізації тощо.

Виховання, на її думку, «має бути позначене українським мистецтвом» і супроводжуватися позитивними емоціями. С. Русова стверджувала, «ми зможемо якомога більше націоналізувати наші дитячі садки, наблизити їх не тільки до словесної, ай до технічної культури нашого народу».

Русова радила садівницям (так тоді називали вихователів дитсадків) спиратися у своїй роботі на менталітеті психологію українського народу. Українці, вважала вона, за своєю природою схильні до

релігійності, філософських роздумів, настроїв. Вони зростають на широких просторах степів і полісся, серед чарівної краси гір. Звідси випливає ще один важливий принцип виховання – природовідповідність – життя на лоні природи, серед природи, праця в природі тощо. Діти, за С. Русовою, як пташенята, не можуть жити в кам'яних мурах, далеко від живої природи. На території кожного міського дитячого садка має бути сад або город, де вихованці могли б висаджувати квіти, городину, спостерігати, за яких умов вони найкраще ростуть. А спільна праця «дитячого гуртка», як спільні ігри малюків, зміцнять їхні товариські взаємини та створять «найкращий осередок» соціального, національного розвитку.

Весь процес національного виховання, на її думку, має будуватися на демократичному й гуманітарному ґрунті й, звісно, мати світський характер.

Стрижень концепції національно-патріотичного виховання дошкільнят — навчання дітей рідною мовою. Мова, доводила С. Русова, — це соціальний зв'язок між людьми, засіб прояву їхнього внутрішнього світу та засвоєння нового безмежного знання. Опановувати рідну мову малюк має в родинному колі та в дитячому садку. Саме тому, писала вчена, дорослі мусять пам'ятати: ніде переймання (наслідування) немає такого великого значення, як в опануванні мови. З огляду на це особливо важливим є мовлення самого педагога.

Ефективний шлях вправлення дітей у літературному мовленні вільні, невимушені розмови педагога з вихованцями. При цьому варто давати дитині можливість висловлюватися діалектною мовою, «вказуючи їй на діалектні вирази й виправляючи їх». А звідси й вимога до вихователя — він має не тільки бездоганно володіти літературною мовою, а й знати місцеві діалекти.

Найважливішими засобами розвитку мовлення дошкільнят вона вважала довкілля, мистецтво, художню літературу, національні свята, український фольклор, грамоту, драматизацію. Серед методів та прийомів вчена віддавала перевагу спостереженням, екскурсіям, бесідам, читанню казок та оповідань, заучуванню віршів, пере-

казуванню творів, розгляданню картин та бесідам за їх змістом, складанню розповідей за малюнками, іграм драматизаціям, дидактичним вправам та іграм. Особливо виділяла наслідування мовлення дорослого, запитання, зіставлення.

Усі окреслені шляхи розвитку мовлення дітей спрямовані на максимальну його активізацію і, безумовно, заслуговують на широке застосування у практиці роботи сучасного дошкільного закладу.

Духовне виховання дітей С. Русова пов'язувала з моральним, естетичним, національно-патріотичним, убачаючи в цьому ґрунт для виховання в дитини патріотизму та любові до свого народу. Релігійне виховання радила узгоджувати з народними звичаями, родинними традиціями, «індивідуальними змаганнями (прагненнями) самої дитини».

Особливу увагу пропонувала приділяти національним святкам, звичаям, обрядам, традиціям, які ваблять своєю красою, архаїчною наївною простотою, такою близькою душі дитини. Щасливі ті сім'ї, вважала вчена, які можуть відзначати свята за народними звичаями, адже вони дають своїм дітям прекрасні переживання, які залишають на все життя глибокі естетичні й етичні враження та пов'язують малюка зі своїм народом. Настрій дитини, в якому поєднуються і релігійне, й естетичне, і національно-патріотичне почуття, може стати основою для розвитку в неї високої ідейності та проростання любові до свого народу.

Педагогічні та психологічні ідеї і принципи організації роботи в дитячих садках, висвітлені в працях С. Русової, можуть сьогодні слугувати засадам гуманізації дошкільної освіти. Перш за все, слід взяти до уваги положення про значення рідної мови і художньої літератури в розвитку дитини; роль рідної природи і природознавства як основного компоненту освітнього змісту; роль гри як основного методу виховання дитини; зв'язок гри з іншими видами діяльності дошкільника; роль різних видів мистецтва в духовному і загальному розвитку дитини.

Вченою обґрунтовано умови гармонійного виховання у дитячому садку: виховання має бути індивідуальним, пристосованим до

природи дитини, національним, відповідати соціально-культурним вимогам часу, вільним, незалежним від тих чи інших урядових вимог, вибудовуватись на ґрунті громадської організації. Принципами побудови українського дитячого садка повинні бути: гуманізм, демократизм, науковість, національний дух. Їх реалізація забезпечуватиме етнізацію особистості, входження дитини у духовний світ і традиційне життя українського народу, плекання національної та загальнолюдської культури.

Педагогічна технологія « Будинок вільної дитини» М. Монтессорі.

Марія Монтессорі (1870 – 1952) – італійська лікарка, освітянка, перша італійка, що стала докторкою медицини. Прославилася розробкою «педагогіки Монтессорі», яка полягає у вільному розвитку дітей. На відміну від шкільної системи, де активність дітей знижується, символом чого є «шкільна парта», Монтессорі вважала, що головним завданням освіти є підтримувати спонтанність і творчість дітей, забезпечувати їх всебічний розвиток: фізичний, духовний, культурний і соціальний. Відкрила явище поляризації уваги у дітей. У 1907 році відкрила дитячий садок «Дім дітей» у Римі. Відзначена на Поверху спадщини Джуді Чикаго.

Концептуальними засадами педагогічної технології М. Монтессорі є необхідність створення педагогом предметно-просторового середовища, в якому дитина могла б найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самодіяльності. Це середовище має забезпечити розвиток кожної дитини за її індивідуальним темпом. Завдання педагога полягає у наданні дитині засобів для саморозвитку і розкритті правил їх використання. Такими засобами є автодидактичні (самонавчаючі) Монтесорі – матеріали, з якими дитина працює спочатку наслідуючи педагога, діючи за зразком, а потім – самостійно виконуючи різні вправи.

Дидактичні матеріали М. Монтессорі опосередковано готують дитину до майбутнього учіння. Вони не вивчають письма-письмом,

читання-читанням, малювання-малюванням, а надають дитині змогу самостійно «скласти з елементів» ці складні дії, причому кожному – у свій час, відповідно до сензитивного періоду.

Запропонована система М. Монтесорі передбачала ретельне вивчення фізичного і психічного розвитку дитини в основі якого було покладено так звану сенсорну культуру сприйняття зовнішнього світу.

Система матеріалів презентується у чіткій послідовності належить до таких розділів:

Матеріали для вправ у повсякденному житті та вироблення навичок соціальної поведінки;

Вправи у повсякденному житті поділяють на такі види:

- підготовчі вправи (елементарні маніпуляції) на контроль і координацію рухів. Вони охоплюють підготовку робочого місця, а також вправи, виконуючи які, діти вчаться переносити з місця на місце стільчики, різні предмети, нічого не зачіпаючи і обминаючи інших дітей, пересипати сипкі речовини, переливати воду;
- піклування про себе (миття рук, чищення взуття, застібання і розтібання гудзиків, змійок, кнопок);
- догляд за навколишнім середовищем (втирання пилу, чищення килимка, робота у саду);
- вправи у соціальній поведінці (уроки ввічливості);
- особливі вправи для розвитку координації рухів (ходіння по лінії та вправи в тиші).

Займаючись із дітьми вправами у повсякденному житті, педагог може використовувати такі форми організації дитячої діяльності: групові уроки, індивідуальні уроки, вільна й самостійна діяльність дітей у спеціально організованому середовищі.

Матеріали для вправ для розвитку сенсорики. Їх метою є вдосконалення відчуттів: зору, слуху, смаку, нюху, тактильного, баричного і термічного відчуттів.

Матеріали для вправ на розвиток мовлення, навичок письма, читання, математичних уявлень. Їх метою є не накопичення кількості знань, а в реалізації потреби вчитися і розвивати свої сили. Матеріали поділяються на три великі групи: тварини, рослини, людина. Набори карт виготовлені відповідно до понять кожної групи із зеленим, жовтим, червоним кантом, що полегшує роботу як дитині, так і педагогу.

Матеріали для вправ із розділу «Космічне виховання». Метою є формування у дітей цілісного сприйняття картини світу, усвідомлення за перетворення, що здійснює людство на землі і в космосі. Матеріал: глобуси, географічні карти, астрономічні календарі, за якими діти встановлюють час року, місяць, день, число.

Отже дидактичні матеріали М. Монтессорі допомагають дітям через спостереження і самостійну діяльність відчувати себе частинкою природи культури і суспільства.

Технологія «Йєна-план – школа П. Петерсена.

Петер Петерсен (1884 – 1952), – педагог, професор Йєнського університету, який зробив вагомий внесок у розвиток педагогічної науки, шкільної та вищої освіти в Німеччині.

Педагогічні погляди П. Петерсена формувалися під впливом багатьох європейських педагогів-гуманістів. Гуманізм його педагогіки можна сформулювати в наступних тезах: створення позитивного психологічного клімату, конструктивність прийняття людини як особистості та її підтримка.

Працюючи в Йєнському університеті, де він перший у Німеччині відкрив та очолив факультет педагогіки, він розробив та впровадив нову модель організації навчального процесу в русі ідей нового часу – Йєна-план. В основу роботи Йєна-плану покладені принципи, які визначають систему взаємовідносин в тріаді «людина – школа – суспільство», визнання унікальності кожної особистості, її поваги; поєднання свободи і самостійності дітей та їх взаємозалеж-

ність в повсякденному житті, навчанні, праці; тісна співпраця вчителів і батьків; створення суспільства, побудованого на гармонії взаємовідносин між людьми, яке стимулює розвиток індивідуальності особистості; визнання школи організацією самоврядування; побудова процесу навчання на основі ритмічно змінюючих один одного видів діяльності; оцінка поведінки та успіху конкретної дитини з погляду її розвитку.

Технологія «Йєна-план» була запропонована 1927 році Петерсеном на IV Міжнародному конгресі «Всесвітнього союзу за оновлення освіти». Її метою було виховання гуманної особистості у душі «спільності й братерства».

Петерсен вважав, що об'єднання дітей різного віку, станів, здібностей, у так звані штаб-групи (нім. Stamm – рід, плем'я) дасть можливість кожній дитині розвивати свою особистість незалежно від раси, статі, національності, соціального становища, релігії, взаємодіяти з матеріальним і духовним світом, соціальним і культурним оточенням.

Структуру школи П. Петерсена утворюють такі базові групи:

- молодша (1 – 3 рік навчання);
- середня (4 – 6 рік навчання);
- старша (7 – 8 рік навчання);
- молодіжна (9 – 10 рік навчання).

У штаб-групах старші діти є опікунами молодших, допомагають їм у підготовці до занять. Через рік найстарші переходять до наступної базової групи, в якій вважаються найменшими і т. д. Спілкуючись один з одним, допомагаючи і приймаючи допомогу, діти опановують навички спільної діяльності, вміння організовувати роботу свою і підопічних.

Петерсен категорично виступав проти зауважень у словесній формі. Він вважав, що невербальні способи впливу на дитину є набагато дієвішими. Так наприклад, змусити дитину поводитися тихіше, можна тільки одим жестом, піднісши палець до рота.

Заперечувались оцінки й свідоцтва (замість них – звіт для батьків і звіт для дитини). Школа розглядалась як дослідне поле для розвитку дитини.

Навчальний матеріал інтегрований за темами а його зміст визначався інтересами учнів. Домашні завдання діти отримували не кожен день, а відразу на кожен тиждень. Порядок виконання завдань учень обирає самостійно.

П. Петерсен здійснив реформування шкільної освіти створивши «Йена-план». При відновленні німецької шкільної системи освіти після II світової війни, модель школи П. Петерсена довго ігнорувалася. Багато сільських шкіл вважали педагогіку Петерсена антисучасною. З цієї причини у вісімдесяті роки XX ст. у Німеччині діяло тільки чотири школи за Йена-планом. У колишній Німецькій Демократичній Республіці модель Петерсена сприймали як політично небезпечну. Але сьогодні, коли школи страждають від агресії та насильства, Йена-план розглядається як актуальний та ефективний.

«Школа успіху і радості» С. Френе.

Технологія французького педагога **Селеста Френе (1896 – 1966)** «Школа успіху і радості» заснована на ідеях гуманізму й самовідданої любові до особистості дитини. Вона запропонувала оригінальне розв’язання проблеми організації життя дітей, різноманітні експерименти щодо активізації їх пізнавальної діяльності, форми і методи виховної роботи. Це забезпечило їй високу популярність серед педагогів країн Європи, Америки, Африки. Багато прихильників здобула ця технологія в Україні, оскільки основоположні тези Френч загалом співзвучні ідеям вітчизняних педагогів-новаторів, які прагнуть до створення гуманістичної педагогіки.

Виховання, за твердженням С. Френе, охоплює такі етапи:

- Виховання у сім’ї (від народження до 2 років). Вирішальне значення становлення особистості дитини протягом найперших років життя він підкреслював у книзі «Поради батькам».

Від взаємодії батьків з дитиною на цьому етапі значною мірою залежить успіху виховання в індивідуальному, соціальному та загальнолюдському аспектах на наступних стадіях її розвитку.

- «Дитячий заповідник» (від 2 до 4 років). Так С. Френе назвав дошкільні заклади, в яких має відбуватися виховання дітей від 2 років. На будь-якому етапі життя дитини справжнє виховання здійснюється на основі принципу «пізнання на дотик» – найважливішого від усіх наукових методів. Ефективною є підготовка дитини до життя в насиченому розвивальному середовищі, яке допомагає їй пізнавати світ "на дотик". Якщо середовище не дає дитині змоги самій набувати необхідного для адаптації в навколишньому світі досвіду, то вихователь змушений вдаватися до різних педагогічних маніпуляцій, які іноді важко відрізнити від обману. У природному середовищі завдання вихователя полягає в постійному матеріальному і технічному вдосконаленні обладнання «заповідника», що сприятиме набуттю дитиною досвіду.
- Дитячий садок (від 4 до 7 років). Чотирирічний малюк вже намагається підпорядкувати середовище собі. Виховання дитини до семи років має відбуватися у процесі «роботи-гри» з використанням відповідних матеріалів, знарядь, технічних засобів.
- Початкова школа (від 7 до 14 років). На думку С. Френе, саме на цьому етапі доцільними є уроки.

Визначними засобом виховання С. Френе вважав природу. Нововведення у діяльності школи Френе були уроки-прогулянки, під час яких діти спостерігали природне й людське середовище, а потім усно і письмово викладали свої враження. Будучи прихильником «нового виховання», він усвідомлював значення природи у становленні особистості дитини, тому закликав педагогів максимально розширювати виховний простір дитинства за рахунок парків, садів, сільськогосподарських угідь, «живих куточків» тощо.

Саме природа, на думку Френе, є обов'язковою умовою нормального функціонування закладів освіти, оскільки надає дитині необхідний для розвитку «матеріал», забезпечує умови для її фізичного та емоційного розвитку.

Педагогічна технологія С. Френе передбачає використання у навчанні методу проб і помилок («експериментального намацування»), оскільки знання не може передаватися у готовому вигляді «вчителем, який знає, учневі, який не знає». Набагато важливіше навчити дитину мислити, допомогти їй оволодіти методом пізнання, критичним ставленням до дійсності.

Педагогічний світогляд С.Френе характеризується яскравим гуманістичним спрямуванням. Визначальним чинником освітньої системи, теоретичною основою порівняння чинних освітніх систем він вважав філософію освіти. На думку автора технології «Школа успіху і радості», вчитель, який володіє філософськими основами педагогічної діяльності, здатний створювати власні педагогічні технології, оскільки він бачить стратегію освіти і може визначити своє місце в ній.

«Школа для життя через життя» Ж.-О. Декролі.

Жан Овідій Декролі (1871 – 1932) – бельгійський педагог, психолог та лікар, один з найпомітніших представників медико-антропологічної течії реформаторської педагогіки, відомої під назвою «Нове виховання».

Метою технології є підготовка всебічно розвинених ініціативних людей, які відчують готовність до активної діяльності в різних сферах життя. Запропонована на початку ХХ ст. технологія «Школа для життя через життя» у своєму первісному призначенні була спрямована на навчання й виховання дітей еліти. Фінансово незалежні батьки прагнули дати якомога кращу освіту своїм дітям і водночас сформувати в них самостійне незалежне мислення, готовність приймати свідомі рішення.

Відповідно до такого розуміння призначення «Школи для життя через життя», завданнями технології є:

- розвиток логічного мислення дитини;
- створення умов для розвитку здібностей учнів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- формування досвіду прийняття рішень;
- вироблення вмінь висловлювати свою точку зору, своє ставлення до явищ, процесів;
- розвиток особистісного потенціалу, створення сприятливих умов для усвідомлення дитиною своєї унікальності й неповторності.

Зазначені завдання Ж.-О. Декролі успішно втілював у практику своєї школи, орієнтуючись на розвиток особистості учня як на свою пряму та безпосередню мету. При цьому технологію «Школа для життя через життя» слід віднести до особистісно орієнтованих технологій вільного виховання, що також посилює її цінність і рівень наукової думки автора, оскільки в цьому випадку йдеться не про педагогічну утопію, а про приклад ефективної реалізації на практиці ідей вільного виховання.

В основу організації навчального процесу в школі Ж.-О. Декролі було покладено принцип самонавчання, згідно з яким кожна дитина має можливість працювати у своєму темпі, привчаючись самостійно мислити й діяти. Із точки зору реалізації особистісного потенціалу, саме такий підхід є найбільш правильним і виваженим. Оскільки самонавчання потребує різноманітних дидактичних матеріалів, що утворюють цілісну систему, у педагогічній технології Ж.-О. Декролі такий матеріал – це освітні ігри й системи карткових завдань.

Освітні ігри в педагогічній системі Ж.-О. Декролі відіграють одну з важливих ролей, оскільки гра розглядалась як творча діяльність дитини, засіб збудження її рухової активності та духовного розвитку. У дидактичних іграх пропонувалося використовувати предмети навколишнього світу, що дало можливість розглядати їх одним

зі способів класифікації, повторення й закріплення вражень, здобутих знань, вироблених умінь, наблизити їх до життєвого досвіду дітей.

Відповіді до смислового наповнення й навчального ефекту ігор, виокремлювались такі їх види:

- сенсорні ігри, що спрямовані на розвиток сприйняття кольору, форми, напрямку, уваги, рухових здібностей;
- математичні ігри, що зорієнтовані на формування елементарних арифметичних дій, геометричних уявлень, орієнтування в часі;
- ігри з грамоти, що спрямовані на підготовку дитини до читання й письма;
- граматичні ігри, призначенням яких є розвиток граматичної правильності мовлення;
- географічні ігри.

Сенсорні ігри, до яких належать зорові, моторно-зорові, моторні, моторно-слухові ігри, здебільшого призначені для роботи з дітьми дошкільного віку, оскільки вони відіграють важливу роль у розвитку сенсорних сприймань, уваги й рухових здібностей. У кожній новій серії ігор відбувається їх поступове ускладнення. Унікальністю цієї технології є запровадження під час створення системи ігор принципу «парності» або принципу гри в лото. Наприклад, під час гри на розрізнення кольору та форми використовують дві картонні картки, поділені на 19 клітинок, на яких намальовані кольорові глечики. В одних клітинках вони мають прямі стінки, в інших – опуклі. Дитина повинна накрити картками з такими самими малюнками відповідні клітинки. Завдяки цьому вона вчиться розрізняти кольори та форму, розвиває увагу, кмітливість.

Призначенням моторно-слухових ігор є сприяння розвитку чуттєвих сприймань, уваги й моторної обдарованості. Наприклад, дитина з зав'язаними очима віднаходить у мішечку, наповненому іграшками й предметами побуту, необхідний предмет, а потім перевіряє себе, розплющили очі.

Ж.-О. Декролі розробив ігри на розподіл предметів, на складання картинок із кольорових кубиків, на складання картинок за допомогою окремих фігурок. Вирішено цілісного комплексу завдань слугують математичні ігри, що спрямовані на розвиток асоціації між словом і предметом або ідеєю предмета. Дитина навчається бачити, порівнювати, розрізняти, аналізувати, що досягається насамперед зоровими й моторними вправами попередніх ігор. Ж.-О. Декролі вважав, що перш ніж ознайомитися з числами, дитина має зрозуміти є чи немає предметів, бути здатною помітити різницю, лічити знайомі їй предмети.

Ігри з грамоти також розроблені на основі принципу «парності» і спрямовані на підготовку дитини до читання та письма. Наприклад, «Лото слів і картинок» містить дві однакові серії таблиць, на яких намальовано по шість добре знайомих дітям предметів. Таблиці є парними, на одній із них під малюнками написані назви предметів, а на другій таких написів немає. До таблиць додаються картки, що містять назви зображених предметів. Суть гри полягає в пошуку картки з назвою предмета (її необхідно покласти на картинку (малюнок). Спочатку дитині дають таблиці першої серії (із назвами предметів), потім – другої серії (без назв).

Граматичні ігри спрямовані на формування в дітей умінь звукового аналізу слова, узгодження частин мови, синтаксичного розбору речення. Такою є, наприклад, гра на узгодження дієприкметників із іншими частинами мови. У запропонованих дітям реченнях дієприкметники пропущені. Вони записані на окремих картках, які учасники гри мають розмістити на місці пропусків у реченнях.

Географічні ігри містять «німі карти», на яких нанесено головні регіони країни, що вивчаються, ріки, канали, гірські масиви тощо. У коробці розкладені картки з позначеними головними регіонами, назвами великих промислових міст, важливих галузей промисловості тощо. Суть гри полягає в тому, щоб правильно розкласти ці картки на німій географічній карті.

У педагогічній технології Ж.-О. Декролі виконання карткових завдань спонукає дітей до самостійного спостереження за змінами в

природі, стимулює їхню дослідну роботу, сприяє повторенню вивченого матеріалу, закріпленню різноманітних навичок ручної праці (моделювання, садівництво, приготування їжі тощо). Карткові завдання є посильними для дітей, а також структурованими на основні логічні етапи (операції), що полегшує їх виконання.

Слід також відзначити особливий вид самостійних колективних занять у школі Ж.-О. Декролі – щотижневі конференції, під час яких діти виступали з доповідями на вільно обрані теми (здебільшого – за центром інтересів). Готуючись до конференції, вони самостійно добирали ілюстрації, виготовляли таблиці, схеми тощо. Після виступів традиційно розгорталася дискусія.

Штайнерівська педагогіка (вальдорфська педагогіка)

Вальдорфська педагогіка, також відома як Штайнерівська педагогіка, базується на освітній філософії **Рудольфа Штайнера (1861 – 1925)**, засновника антропософії. Ця педагогіка наголошує на ролі уяви (фантазії) у навчанні, прагненні об'єднати інтелектуальний, практичний та художній розвиток учнів.

Штайнерівський поділ розвитку дитини на три основні етапи відображений у шкільному підході до навчання: в ранньому дитячому віці (період першого семиріччя) виховання зосереджене на практичних заняттях та творчій грі; у початковій освіті (період другого семиріччя) основна увага приділяється розвитку художнього вираження та соціальних можливостей; середня освіта базується на принципах розвитку критичного мислення та емпатії. Загальною метою є розвиток вільної^[1], морально відповідальної і соціально-адаптованої людини. До 9 класу звичайно стандартних оцінок не ставиться, тестування зазвичай обмежується тих предметів і знань, які необхідні для вступу до коледжу.

Принципово важливим положенням антропософської педагогіки є ідея поступального і цілісного розвитку дитини, її нерозривного зв'язку із соціальним оточенням. Р. Штейнер розглядав розви-

ток як реалізацію глибинних життєвих сил, який, однак, не є повністю спонтанним і незалежним від умов життя процесом. «Саморозвиток» має внутрішню логіку, детермінацію, фізіологічне обґрунтування. У зв'язку з цим він виокремлював семирічні етапи розвитку, які мають свої «вирішальні трансформації». Водночас Штейнер звертав увагу на троїстий характер психіки дитини (інтелект, почуття, воля), обумовлений станом її духу, тіла і душі. Тому всі повідомлення, які отримує дитина від дорослого, повинні бути сповнені життям, «щоб рости разом з нею». У цьому контексті розкривається мета вальдорфської педагогіки — виховання людей, орієнтованих на навколишній світ, чутливих до нового, здатних приймати усвідомлені рішення і брати на себе відповідальність за них і свої дії.

Антропософська педагогіка пояснює природу дитини, виходячи з давньоіндійського вчення про карму, яке є джерелом одного з провідних принципів вальдорфського виховання — кармовідповідності. Згідно з цим ученням людина проживає кілька взаємопов'язаних у духовному сенсі життів, і діяння в одному з них мають незворотні наслідки для наступного життя. Принцип кармовідповідності спонукає педагога об'ємніше бачити природу дитини. З одного боку, він орієнтований на минуле духовне життя дитини, ознаки якого видимі в її тілесності, а з другого боку — на її майбутнє, яке забезпечується духовним розвитком дитини у момент її життя. Завдяки цьому вихователь з більшою внутрішньою увагою вдивляється в життя й сутність людини, бачить глобальну космічну програму розвитку дитини, а не приземлену життєву програму і тим більше — не вузьку навчальну програму.

Р. Штейнер охарактеризував дитину дошкільного віку як «суперорган чуття». Органи чуття особливо сприйнятливі щодо вражень із зовнішнього світу. Згідно з антропософією дитина у перші сім років життя є своєрідним оком: наприклад, якщо поблизу неї відбувається спалах гніву, то перед її внутрішнім зором постає картина цього спалаху. Від такої бурхливої реакції в судини проникає щось споріднене зі спалахом гніву. На те, що відбувається протягом пер-

ших семи років життя дитини, налаштовується весь людський організм. Тому, коли дитина зростає біля гнівливого батька або сердитої виховательки, її судинна система буде орієнтована на гнів, і це проявлятиметься впродовж усього життя.

Формування фізичного організму завершується зі зміною зубів (приблизно в сім років), коли народжується ефірне тіло. Тільки після цього можна починати шкільне навчання, інакше порушується діяльність ефірних сил, спрямованих на формування органів тіла дитини. Суть не в тому, що діти дошкільного віку не можуть навчитися читати чи писати. Безперечно, можуть, однак це не є корисно для них. Штейнер зазначав, що до зміни зубів «...фізичні органи повинні набути певної форми, повинні визначитися і тенденції їх структурних відношень». Пізніше почне відбуватися ріст, заснований на формах, що встигли оформитися на даний момент: «якщо склалися правильні форми, то й рости будуть правильні форми, якщо склалися неправильні, будуть рости неправильні...» Подібно до природи, яка забезпечує правильне середовище для фізичного тіла до його народження, вихователь повинен потурбуватися про правильне фізичне середовище після його народження. Лише правильне фізичне оточення впливає на дитину так, що її фізичні органи набувають правильної форми.

Антропософський погляд на суть людини, що росте, полягає у пізнанні її «прихованої природи», утвореної з фізичного, ефірного, астрального та «Я»-тіла. Становлення особистості є серією почергових виходів з оболонки і народжень цих тіл через певні проміжки часу. У цьому положенні закорінена теорія життєвих ритмів дитини, яка відображає ідею розвитку в антропософській педагогіці.

З народженням дитини її ефірне тіло оживляє фізичне. Це виявляється в усіх процесах – харчуванні, обміні речовин тощо. Ефірне і фізичне тіла несуть до моменту народження певний спадковий потік, але в ньому немає поділу на ритми, наприклад, сну, неспання, прийому їжі. Існує природний ритм дихання і роботи серця, але й він відрізняється від ритмів дорослої людини. Ритми виникають в орга-

нізмі дитини завдяки зовнішнім імпульсам (годування, поведінка дорослих удень і вночі). Поступово ритми засвоюються ефірним тілом, і воно відповідно починає регулювати життєві процеси.

Оскільки дитина народжується зовсім не готовою до самотійного життя, це створює колосальні можливості для прижиттєвих пластичних змін відповідно до того, з чим вона зіткнеться в житті. У цьому процесі дитина пристосовується до світу, вбирає його в себе, щоб сформувати основу духовно-душевного життя. Тому дорослі повинні створити умови для засвоєння дітьми правильних життєвих ритмів.

Маленька дитина дуже швидко може переходити від бурхливої радості до бурхливих сліз. Усі її переживання дуже сильні й водночас поверхові, вони не порушують глибин її єства. Почуттям дорослої людини надає глибини перехід їх з астрального тіла (тіла переживань) в ефірне (тіло звичок). Якщо переживання стає глибоким, постійним, перетворюється на справжнє почуття, це означає, що воно проникло в ефірне тіло людини. У дитини ефірне тіло ще формує органи фізичного тіла, тому йому ще не до глибоких переживань. Якщо дорослі не потурбуються про встановлення для дитини правильних ритмів, стихійно може виникнути ритмічна система, нездатна стати основою переходу переживань і вражень на рівень ефірного тіла, де утворюються стійкі почуття.

У результаті людина і в дорослому віці не буде здатна переживати по-справжньому глибокі почуття, а піддаватиметься впливу поверхових настроїв.

Звертаючи увагу на гіперактивних, гіперзбудливих дітей, у яких порушений такий важливий життєвий ритм, як сприйняття й активне відтворення, Р. Штейнер проводив аналогію з актами вдиху і видиху, вважаючи однаково нездоровим явищем і гіперактивність дитини, коли вона зовсім не здатна сприймати, і постійне перебування «в собі». Вихователь має вміти створити відповідну ситуацію, щоб гіперактивну дитину заспокоїти, і знайти спосіб залучити до спільної гри дуже спокійну.

Поступово дитина засвоює ритм тижня, року, зміни сезонів, які надходять до неї також ззовні, від дорослих. Педагог повинен свідомо працювати з ритмами, пам'ятаючи, що, закарбовуючись в ефірному тілі, вони стають основою здорового душевного життя дорослої людини, носієм її здорових звичок.

У вальдорфському дитячому садку вихователі працюють з такими основними ритмами, як ритм дня, ритм тижня, ритм року. День, наприклад, сприймається як живий організм, який можна порівняти з рослиною, що, за твердженням Р. Штейнера, у процесі свого розвитку долає фази стиснення і розширення. Перше розширення відбувається, коли проростає паросток і утворюється листя. Далі настає фаза стиснення – утворення квітки, потім знову розширення – вихід пилку в повітря і стиснення – утворення насіння й плоду.

У всіх вальдорфських дитячих садках існує приблизно однаковий ритм, відповідно до якого розширення пов'язане з вільною індивідуальною діяльністю дітей (гра, малювання, вільний рух), а стиснення – з моментами, коли всі діти збираються разом і відчують себе як групу. Так само чергуються моменти, коли діти отримують певний імпульс від вихователя, який щось показує, пояснює, розповідає, і моменти, коли вони вільно виявляють сформовані в них імпульси, реалізуючи їх у малюванні, грі, ліпленні, рухах.

Ритм року діти засвоюють під час обов'язкових річних свят, які повторюються: у вересні – свято жнив зі снопами, осіннім урожаєм; у листопаді – свято ліхтариків, для якого вони виготовляють ліхтарики і запалюють їх після заходу сонця; у грудні – Св. Миколая, який має інформацію про кожну дитину і роздає всім подарунки. Серію свят завершує літнє свято, коли кімнати прикрашають зеленню, квітами, роблять із них вінки.

Отже, вся робота вальдорфського дитячого садка заснована на ритмах: ритмічне поєднання ігор і занять протягом дня; ритмічне поєднання різноманітних занять протягом тижня, їх внутрішня взаємодія з порами року, погодою, емоційною обстановкою і педагогічною ситуацією на конкретний момент у групі.

У педагогіці дошкільного дитинства основними є слова наслідування і приклад. За переконанням Р. Штейнера, дитина протягом перших семи років життя завдяки наслідуванню може засвоїти все необхідне для орієнтації в навколишньому середовищі, якщо бачить у ньому відповідні приклади. Крім учинків, поведінки дорослих, на неї впливають також їхні думки і почуття. Отже, дитину формує все, що її оточує: предмети, думки, почуття, вчинки дорослих. Найменше впливають на дитину-дошкільника слова.

Технологія Василя Сухомлинського (гуманно-особистісна педагогіка).

Василь Сухомлинський (1918 – 1970) – видатний український, педагог, публіцист, письменник, поет.

В. Сухомлинський прагнув знайти таке поєднання теорії і практики, яке б найповніше відповідало вимогам підростаючого покоління. Він завжди говорив, що без знань, які були досягнуті протягом багатьох років, без осмислення та використання теоретичної спадщини неможлива висока культура педагогічної праці. Осягаючи та переосмислюючи вже відоме, педагог боровся за утвердження й розвиток нового, інноваційного. Хоча в його педагогічному досвіді термін «інновація» не зустрічається, однак уся багаторічна педагогічна діяльність В. Сухомлинського була наповнена інноваційним змістом ідей, пошуком їхнього впровадження.

Навчання за В. Сухомлинським – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини. Видатний педагог ставив на перше місце вміння проникнути в духовний світ дитини. Тільки багатогранні емоційні стосунки з дітьми, де вчитель не лише наставник, але й друг, товариш, виховують почуття. Одна з найцінніших якостей вихователя – людяність, глибока любов до дітей, у якій поєднується сердечна ласка з мудрою суворістю й вимогливістю батька, матері .

Мета навчання, на його думку, полягає в тому, щоб «процес опанування знань забезпечував оптимальний рівень загального розвитку, а загальний розвиток, якого досягають у процесі навчання сприяв успішному оволодінню знаннями».

До новаторських належать ідеї та міркування педагога щодо навчальної взаємодії між учнем і вчителем на всіх етапах навчального процесу, що є ключовим у розумінні психологічної основи інноваційних методів навчання.

Інноваційна діяльність, будучи складним та багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції та дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері.

Педагогічна діяльність Сухомлинського є одним із видів інноваційної продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві. Основою педагогічної творчості вчителя, В. Сухомлинський вважав професійну компетентність. До професійної компетентності належать: професійні знання, досвід, освіченість, позитивне ставлення до праці, особистісні якості, які необхідні для досягнення необхідного результату. Хороший вчитель, на думку вченого, – це:

- людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними;
- людина, що добре знає науку, на основі якої побудований предмет, котрий він викладає;
- людина, яка знає педагогіку і психологію, розуміє та відчуває, що без знання науки про виховання працювати з дітьми неможливо;

- це людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи.

Процес навчання – це насамперед людські стосунки. Ось чому ставлення учнів до навчання зумовлюється насамперед ставленням учителя до них, його душевною теплотою та чуйністю, прикладом і переконанням. Людяність учителя – шлях не тільки до серця, а й розуму дитини. Дитина, стверджував Сухомлинський, найкраще сприймає, осмислює і запам'ятовує знання тоді, коли вона їх переживає. Без емоційного ставлення до знань, без задоволення, інтересу, подиву, захоплення, упевненості та інших позитивних переживань неможливе успішне навчання. Тому учитель повинен не формально «викладати матеріал», а звертатися й до живої думки, і до почуттів учнів. Тобто любити свою професію і своїх вихованців. Сухомлинський вважав, що без щирої, невдаваної, мудрої й осмисленої любові й поваги до дітей немає й уміння виховувати їх.

Він впровадив «уроки мислення» серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва і творчості. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно – наслідкові зв'язки, пробуджуючи дитячу думку. Чільне місце відводилося самотійному складанню казок, маленьких творів, доповідей, математичних задач, вивченню окремих тем. Домашні завдання педагог вважав необхідними, але часу на них мало витрачатися менше, ніж на дозвілля учня.

У школах також широко використовується природа, як засіб розвитку дитини. Вчителеві надана можливість обирати форму і місце проведення уроків з курсів природознавства, читання, образотворчого мистецтва, музики.

У початкових класах у «Школі Радості» ефективними були ті види робіт, що поєднували слова вчителя, наочний образ, практичну діяльність дітей. Наприклад, складання оповідань, казок, книжок-картинок про природу тощо. Для учнів початкової школи В. Сухомлинським було створено 300 сторінок «Книги природи»: «Це – 300 спостережень, 300 яскравих картин, що закарбувалися в свідомості дітей».

Сьогодні майже у всіх школах і дитячих садках створюють куточки або виділяють кімнату для роздумів, ігор, творчості. В процесі занять серед природи або у кімнаті казки накопичувався досвід дітей, і на цій основі учнів спонукали до усного складання казок. Досвід вченого у цьому аспекті у наш час використовується у багатьох школах України. Зокрема діти пишуть невеличкі оповідання та твори, самостійно складають, а потім розповідають на уроках розвитку зв'язного мовлення.

У процесі роботи з дошкільниками В. Сухомлинський застосовував «подорожі» в природу, ігри, колективну працю. Адже головним завданням роботи з ними педагог вважав: «вивчити як мислить кожна дитина, навчити її думати, пробудити в ній допитливість, інтелектуальні інтереси» Отже, навчання шестирічних дітей в авторській школі В. Сухомлинського носило новаторський характер.

Інноваційною для того часу була й ідея про взаємодію педагога з вихованцями у будь-якій діяльності. Такий зв'язок може виникати лише за умови взаємоповаги, шанобливого ставлення один до одного, у діалозі, полілозі, міжособистісних взаємовідносинах, позитивному оцінюванні, створенні ситуації успіху. Всі ці категорії не можуть розвиватися без поваги до думки іншої людини, до її позиції, без бачення в опонентів особистості

Сухомлинський був переконаний у тому, що педагогічна теорія розвивається до тих пір, поки вона живе, збагачується й удосконалюється в досвіді, новаторській праці тисячі педагогів. Тому він наполегливо добивався, щоб кожний педагог, вихователь був не просто «споживачем» педагогічних знань, а дослідником і реалізатором. Він писав: «Справжній учитель, не може жити без творчості; педагогічна праця за своєю природою, за внутрішньою логікою не мислима без елемента наукового дослідження, вона завжди має бути осяяна світлом і виступати як джерело нової думки, нових теоретичних узагальнень. Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилось на нуду, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежку дослідження».

Отже, застосування інноваційних прийомів під час навчання педагог не може давати дітям готові знання, а має організувати їхню самостійну пізнавальну діяльність, проблемне навчання, самостійне виконання ними різноманітних розумових операцій, таких як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація. Він має поєднувати різні форми організації розумової діяльності вихованців (індивідуальну, парну, групову), забезпечуючи постійний процес обміну думками між учасниками педагогічної взаємодії, це допоможе виховати дітей справжніми людьми, здатними робити добро й творити красу на рідній землі.

Технологія Ш. Амонашвілі.

Шалва Амонашвілі (1931 р.н.) – академік, відомий грузинський педагог, учений і практик. Розробив і втілює в своїй експериментальній школі педагогіку співпраці, особистий підхід, оригінальні методики навчання мови і математики. Своєрідним підсумком, ідеологією його педагогічної діяльності є технологія «Школа життя», викладена в його «Трактаті про початковий рівень освіти, побудованої на принципах гуманноособистісної педагогіки».

Гуманно особистісна педагогіка, реалізована в «Школі Життя» Ш. Амонашвілі, виходячи з реальних умов російської дійсності не заперечує наочного навчання, класно-урочної системи, але прагне збагатити учбову діяльність «Світлом духовності і знань», перетворити урок на саме «Життя дітей». Звідси і відповідні акценти:

От як виглядає основний цикл освітніх курсів початкових класів «Школи Життя»:

1. Уроки пізнавального читання.
2. Уроки письмовомовної діяльності.
3. Уроки рідної мови.
4. Уроки математичних уяв.
5. Уроки духовного життя.
6. Уроки збагнення краси.
7. Уроки планування і діяльності.

8. Уроки сміливості і витривалості.
9. Уроки про природу.
10. Уроки про світ наук.
11. Уроки спілкування.
12. Уроки іноземної мови.
13. Уроки гри в шахи.
14. Уроки комп'ютерної письменності.

Особливості змісту:

- Найважливіші уміння і нахили і відповідні їм дисципліни або уроки: пізнавальне читання;
- письмово-мовленнєва діяльність; лінгвістичне відчуття (уроки рідної мови); математична уява;
- осмислення високих математичних понять (нескінченність, вічність, різноманітність і т.д.);
- осягнення прекрасного (уроки про природу); планування діяльності; сміливість і виносливість;
- спілкування; іноземна мова; шахмати; духовне життя; осягнення високих духовних матерій і цінностей; розуміння краси всього, що оточує.

Особливості методики

Перераховані знання і уміння формуються з допомогою спеціального змісту методик і методичних прийомів, серед яких:

- гуманізм: мистецтво любові до дітей, дитиначого щастя, свободи вибору, радості пізнання;
- індивідуальний підхід: вивчення особистості, розвитку здібностей, поглиблення в себе, педагогіка успіху;
- майстерність спілкування: закон взаємності, гласності, питання, атмосфера романтики;
- резерви сімейної педагогіки: батьківські суботи, культ батьків;
- навчальна діяльність: квазічитання і квазіписьмо, літературна творчість дітей.

Очевидно, що працювати в режимі подібного навчального плану може не тільки віруючий в ідеї гуманної педагогіки, але і цілеспрямовано підготовлений учитель.

Автор виділяє 6 особливостей освітнього процесу.

Перша полягає у внутрішній спадкоємності творчої діяльності Природи і людини-вихователя. Природа, на думку Ш. Амонашвілі, закладає в дитину можливості безмежного розвитку. Школа бере на себе відповідальність продовжити справу природи і створити з неї благородну людину.

Друга особливість освітнього процесу в гуманній школі - його цілісність, що розуміється як цілісність життя дитини, спрямованої в майбутнє.

Третя особливість стосується уроку, який розглядається як акумулятор, як провідна форма життя дітей, а не тільки їх учення. Благополуччя життя дитини на уроці забезпечується завдяки співпраці з вчителем, іншими дітьми.

Четверта особливість педагогічного процесу і полягає в тому, що дружні взаємини вчителя з дітьми стають його природною якістю.

П'ята особливість гуманного педагогічного процесу виявляється в розвитку у дітей здатності до оцінної діяльності при одночасному скасуванні шкільних оцінок, що є запорукою успіхів дітей в ученні.

Шоста особливість «Школи життя» - в персоною, гуманній місії вчителя в ній. «Олюднення середовища навколо кожної дитини, гуманізація соціуму і самого педагогічного процесу є вища турбота вчителя».

Система виховання та навчання за Ш. Амонашвілі – це «педагогіка цілісного життя дітей та дорослих», яка будується на началах гуманності й віри в дитину, вихованні творчістю і співпрацею педагогів із дітьми, де в якості педагогів розуміються також батьки. Гуманна педагогіка є педагогікою дисципліни, любов до дитини не може шкодити їй. За Амонашвілі, дітям необхідно пропонувати такі справи, за які вони можуть братися не колись, а зараз же, і перші

кроки мають приводити їх до перших успіхів, а не невдач. На думку педагога-новатора, головне у навчанні – це заохочувати дітей до власного пошуку, власного шляху пізнання світу, необхідно вчити їх самостійності, готувати до дорослого життя. В цьому і полягає роль і обов’язок вчителя та вихователя. Моральною основою дитячої кооперації в системі Ш.Амонашвілі є здатність радіти успіхам інших, готовність прийти на допомогу, причому не тільки в межах свого колективу: старші діти допомагають молодшим, беруть над ними шефство. Цікавими методичними новаціями у цій концепції є:

- скасування оцінок за навчання у балах;
- недопустимість порівняння дітей між собою („він у нас найрозумніший, беріть із нього приклад”);
- навчання одразу на кількох доступних дітям рівнях, наприклад, читання можливе від знайомства з буквами для одних до біглого читання для інших;
- співучасть дітей у побудові занять, у складанні завдань, утворенні власного підручника, в плануванні відповідей.

Технологія розвивального навчання В. Занкова

Леонід Занков – радянський психолог. Спеціаліст в галузі дефектології, пам’яті, запам’ятовування, педагогічної психології. Учень Л. Виготського. Проводив експериментальні дослідження розвитку дітей, у яких виявлялися умови ефективного навчання. Розглядав проблему факторів навчання і розвитку учнів, зокрема взаємодії слова і наочності у навчанні. Автор оригінальної системи розвивального навчання.

Система Л. Занкова з’явилася й набула поширення в 50-ті роки ХХ століття. Її поява була зумовлена тим, що, на думку вченого, існуюча школа не розкривала резервів психічного розвитку дитини. У чому ж полягає сутність розвивального навчання? **Розвивальне навчання** – це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуа-

льного розвитку дитини, які зумовлюють розвиток знань, умінь, навичок і способів розумових дій, самокерованих механізмів особистості, емоційно-ціннісної та діяльнісно-практичної сфер. Під час реалізації системи розвивального навчання слід враховувати рівні розвитку дитини, які наведено на слайді:

- сфера актуального розвитку (тобто вже сформовані якості);
- зона найближчого розвитку (види діяльності, які дитина ще не в змозі виконати самостійно, але може це зробити за допомогою дорослих).

Цілі та завдання розвивального навчання за Л. Занковим полягають у наступному:

- високий загальний розвиток особистості;
- створення основи для всебічного гармонійного розвитку.

Для найбільшої ефективності загального розвитку школярів Л. Занков розробив **дидактичні принципи розвивального навчання**:

- цілеспрямований розвиток на основі комплексної розвивальної системи;
- провідна роль теоретичних знань;
- навчання на високому рівні труднощі;
- вивчення матеріалу швидкими темпами;
- усвідомлення дитиною процесу навчання;
- включення в процес навчання не тільки раціональної, але й емоційної сфери;
- проблематизація змісту;
- варіативність процесу навчання, індивідуальний підхід;
- робота над розвитком як сильних, так і слабких дітей.

Особливість технології Л. Занкова полягає у тому, що основною мотивацією навчальної діяльності учня є **пізнавальний інтерес**.

Технологія розвивального навчання вимагає поєднувати раціональне та емоційне, факти та узагальнення, колективне і індивідуальне, інформаційне і проблемне, пояснювальний і пошуковий методи.

Теоретичною основою системи розвивального навчання Л. Занкова є наступні ключові положення:

- На переконання Л. Занкова, розвиток є складним процесом, який визначається як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.
- В якості основного зовнішнього чинника Л. Занков розглядав навчання, а внутрішнім – індивідуальні особливості кожної дитини. Взаємозв'язок названих факторів впливає з наступного: навчання веде за собою розвиток дитини, проте при організації навчання необхідно враховувати внутрішні закономірності розвитку психіки школярів, їх індивідуальні особливості.
- Сприятливі можливості для розвитку внутрішніх індивідуальних особливостей дітей у процесі навчання будуть створені в тому випадку, якщо навчання буде будуватись з урахуванням «зони ближнього розвитку дитини», тобто в ході навчання повинні створюватись умови для подолання дітьми посильних труднощів, які в першу чергу мають розвивати наступні компоненти психологічної діяльності дітей: спостережливість, мислення, емоційно-вольові якості і практичні дії.
- У процесі навчання, на думку Л. Занкова, необхідно враховувати нерівномірність розвитку дітей, що обумовлено їх індивідуальними особливостями, особливостями їх нервової системи, їх досвідом і т.д. Тому в процесі навчання при рівних умовах розвиток учнів відбуватиметься різними темпами.
- Система розвивального навчання, розроблена Л. Занковим, відрізняється від традиційної системи перш за все формулюванням мети навчання. В цій системі висувається мета загального розвитку особистості школяра, а засвоєння ж знань, умінь і навичок здійснюється на основі просування дітей у загальному розвитку, тобто є засобом досягнення основної мети.

- Під загальним розвитком Л. Занков і його послідовники розуміють розвиток розуму, волі і відчуттів, які, на їх думку, є фундаментальними сторонами психіки, тобто, йдеться про різносторонній психічний розвиток школярів.

Технологія розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова

Теоретичною основою розвивального навчання російських педагогів, психологів – **Д. Ельконіна, В. Давидова** є *концепція навчальної діяльності школярів*.

Основні положення цієї концепції.

Перше положення полягає у тому, що навчальна діяльність є загальною і необхідною формою психічного розвитку молодших школярів.

У своєму дослідженні Д. Ельконін і В. Давидов спиралися на ідею Л. Виготського про те, що навчання йде попереду розвитку. При цьому розвиток, на думку Д. Ельконіна і В. Давидова, буде проходити більш інтенсивно, якщо дитина включена в діяльність, яка відповідає її віковим особливостям. Д. Ельконін встановив, що такими генетично допустимими видами діяльності дітей є: безпосередньо-емоційне спілкування, предметно-маніпулятивна діяльність, ігрова діяльність, навчальна діяльність, інтелектуально-особистісне спілкування, громадсько-корисна і навчально-професійна діяльність. Для кожного вікового періоду, як відомо, характерний основний або провідний вид діяльності. Для дітей молодшого шкільного віку провідною є навчальна діяльність.

Другим положенням даної концепції є те, що змістом навчальної діяльності повинно бути теоретичне знання.

Д. Ельконін і В. Давидов вважають, що школярі повинні засвоювати перш за все теоретичні знання.

Теоретичні знання – це знання, що відображають об'єкт з боку його внутрішніх зв'язків і закономірностей (наукові факти, наукові поняття, закономірності, теорії).

Засвоєння теоретичних знань, на думку вчених, сприяє формуванню у молодших школярів теоретичного мислення, а не емпіричного, як це відбувається при навчанні за традиційною системою.

Третє положення концепції полягає в наступному: засвоєння школярами теоретичних знань здійснюється в ході розв'язання навчальних завдань за допомогою виконання особливих дій.

В рамках даної концепції навчальне завдання – це мета виконання не одного завдання, а цілої системи завдань. У результаті розв'язання певної системи завдань в учнів формується узагальнений спосіб дії, тобто спосіб розв'язання всіх конкретних завдань певного класу.

Узагальнений спосіб вирішення навчального завдання складається з наступних навчальних дій:

1. Здійснення аналізу умови завдання з метою виділення основної властивості об'єкта, що досліджується.

2. Побудова моделі об'єкта, що досліджується.

Модель – заміник об'єкта, що досліджується, вивчення якого дає нову інформацію про самий об'єкт дослідження.

Моделі можуть бути: знакові – різні формули; графічні – малюнки, креслення, схеми; предметні – макети, моделі механізмів.

3. Отримання нової інформації про об'єкт дослідження на основі вивчення його моделі.

4. Побудова системи завдань, що розв'язуються загальним способом.

5. Контроль за виконанням дій (здійснення самоконтролю).

6. Оцінка засвоєння загального способу дій як результату розв'язання поставленого навчального завдання.

Метою системи, запропонованої Д. Ельконіним і В. Давидовим, є розвиток особистості молодшого школяра. Реалізація цієї мети, вважають вчені, може бути забезпечена шляхом формування у молодших школярів теоретичного типу мислення, що, у свою чергу, припускає оволодіння наступними інтелектуальними вміннями: аналізом, рефлексією, моделюванням, плануванням.

Які ж принципи регулюють дану систему?

1. Принцип організації процесу навчання відповідно до етапів вікового розвитку дітей.

Відповідно до цього принципу слід розмежовувати якісно різні стадії навчання учнів у школі. В основі такого розмежування лежать провідні види діяльності учнів на кожному віковому етапі. Для кожної стадії навчання має бути характерним свій зміст і свій спосіб викладання його учням.

З приходом до школи дитина повинна чітко відчувати новизну тих понять, які вона одержує, на відміну від дошкільного досвіду.

А з переходом дітей в старші класи повинен якісно змінюватися зміст навчальних предметів і методи їх викладання.

2. Принцип діяльності.

Користуючись ідеєю про те, що розвиток особистості забезпечується діяльністю самої людини, В. Давидов зазначає, що діти повинні засвоїти знання в діяльності. А це можливе лише при виконанні учнями специфічних дій.

Реалізація даного принципу дозволяє зберегти чуттєву основу знань і одночасно здобути достовірно наукові знання на основі теоретичних узагальнень.

3. Принцип предметності.

Цей принцип вказує на те, з чим повинні діяти учні при засвоєнні навчального матеріалу. З позиції даного принципу виявлення змісту засвоюваного поняття спочатку відбувається в ході перетворення різноманітних предметів, а потім цей первинний зміст поняття зображається у вигляді моделей. Після цього вже запропонований в матеріальній формі зміст засвоюваного поняття стає доступним для подальших дій перетворення, що направлені на вивчення його суті. Таким чином, даний принцип націлює на навчання учнів моделюванню, значення якого полягає в заміні одних об'єктів іншими, їх моделями, так, що дослідження останніх дозволяє дізнатися нове про замінені об'єкти.

Ці принципи розвивального навчання, розроблені В. Давидовим, у цілому направлені на формування в учнів теоретичного типу мислення.

Оскільки, на думку Д. Ельконіна і В. Давидова, шлях реформування початкового навчання – це шлях зміни змісту засвоюваного програмного матеріалу, то стає очевидним, що в центрі розробленої ними системи знаходиться саме зміст початкового навчання.

Зміст початкового навчання перш за все поданий у навчальному плані. На основі навчального плану розроблені навчальні програми, при складанні яких основною метою стало максимальне наближення навчального матеріалу до сучасного стану відповідної області наукових знань.

Особливістю навчальних програм у даній системі є також (на відміну від традиційної) заміна концентричного принципу на лінійний, систематичний принцип розміщення навчального матеріалу.

На основі навчальних програм розроблені нові підручники, особливість яких полягає у тому, що вони є засобом організації навчальної дослідницької діяльності учнів. У зв'язку з цим основу підручників складає система предметних ситуацій, аналіз яких повинен привести учнів до постановки відповідного навчального завдання, знаходження засобів і способів його розв'язання.

Матеріал підручників розподілений за темами. Текст, що йде перед темою – це сценарій проблемної ситуації, своєрідна методична розробка для вчителя.

Таким чином, підручники, з одного боку, забезпечують засвоєння програмного матеріалу, а з іншого – розвиток дитини як суб'єкта навчання. Постановка і розв'язання навчальних завдань, що містяться в підручниках, здійснюється учнями в ході дослідницької діяльності.

Д. Ельконіним і В. Давидовим розроблений теоретичний спосіб засвоєння учнями навчального матеріалу. Інакше цей спосіб самі вчені назвали способом переходу від абстрактного до конкретного.

Для теоретичного способу засвоєння навчального матеріалу характерні три етапи:

1 етап – виявлення істотних властивостей, зв'язків, внутрішніх закономірностей і визначення на основі цього змісту поняття.

2 етап – фіксація виділеного змісту поняття в моделях.

На цих двох етапах відбувається первинне ознайомлення школярів із змістом поняття.

3 етап – учні дізнаються про конкретні випадки прояву поняття. Відбувається засвоєння змісту поняття в цілому.

Теоретичному способу засвоєння учнями навчального матеріалу відповідає адекватний спосіб управління з боку педагога, суть якого полягає у тому, що вчитель навчає дітей виконувати кожную дію, яка входить в структуру узагальненого способу розв'язання навчального завдання. При цьому вчитель направляє діяльність учнів так, що вони самостійно виконують навчальні дії.

В даній системі відбувається формування у молодших школярів подальшого інтересу до самого змісту навчального матеріалу, а також до процесу оволодіння ним.

Розкрита учнями система наукових понять є передумовою для формування у них пізнавального інтересу до теоретичних знань. Одночасно відбувається формування в учнів і інтересу до процесу оволодіння матеріалом. Джерелом для розвитку такого виду інтересу в даній системі є включення школярів у діяльність, яка моделює наукове дослідження. Саме постановка в процесі навчання навчальних завдань проблемного характеру, а потім і спільне виконання разом з вчителем і товаришами навчальних дій, що входять у структуру загального способу розв'язання навчального завдання, сприяють формуванню у молодших школярів пізнавального інтересу до способів отримання теоретичних знань.

У даній системі головну роль виконують проблемно-пошукові методи навчання: евристичні бесіди, навчальні дискусії, дослідницькі роботи. Часто використовується також метод свідомої педагогічної помилки і метод пізнавальних ігор.

Важлива роль у системі Д. Ельконіна – В. Давидова відводиться такому методу навчання, як навчальна дискусія, в ході реалізації якої від учня вимагається вибір власної точки зору і її обґрунтування.

Для організацій на уроці дискусій розроблені ігри–казки, герої яких постійно стикаються з проблемами, розроблені також провокаційні питання і завдання – пастки. Пастками є такі завдання, питання, які в підсумку не мають розв’язання.

Особливістю методів навчання, які використовуються в даній системі при вивченні нового матеріалу, полягає у тому, що методи направлені на організацію і розгортання такої діяльності учнів, яка відтворює основні моменти наукового пізнання. Таку діяльність школярів В. Давидов називає „квазідослідницькою”.

Особливістю всіх форм організації навчання в системі Д. Ельконіна і В. Давидова є дискусійний характер їх проведення. В основі проведення дискусій лежать такі дії учнів, які допомагають їм сформулювати свою точку зору, зіставити її з точкою зору інших учнів і виробити загальну точку зору.

Таким чином, аналіз всіх елементів системи розвивального навчання Д.Б. Ельконіна і В.В. Давидова переконує нас у тому, що проблему розвитку молодших школярів можна розв’язати шляхом насичення змісту навчання теоретичними знаннями, що підлягають засвоєнню в процесі навчальної діяльності.

Вчені, розробляючи систему розвивального навчання, підкреслюють, що вона вимагає принципово нового типу педагогічної діяльності. У зв’язку з цим процес засвоєння системи – це тривалий процес. Щоб оволодіти даною системою, вчитель повинен пройти спеціальну підготовку.

Завдання для перевірки знань:

1. *Назвіть сутність системних педагогічних технологій.*
2. *Охарактеризуйте технологію С. Русової, аргументуйте її системність.*
3. *Аргументуйте, в чому вбачається системність у технології саморозвитку Марії Монтессорі - «Будинок вільної дитини».*
4. *Зазначте особливість технології вільного розвитку Р. Штайнера - «Вальдорфський дитячий садок».*

5. Доведіть доцільність використання педагогічної технологія Ш. Амонашвілі у сучасному ЗДО.
6. Обґрунтуйте можливість використання технологія розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова у діяльності ЗДО.
7. Обґрунтуйте значимість технологія В. Сухомлинського (гуманно-особистісна педагогіка) в освітній діяльності ЗДО на сучасному етапі.

5. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології

Локальна технологія являє собою технологію окремих частин освітнього процесу, рішення приватних дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей, технологія заняття, засвоєння нових знань, технологія повторення і контролю матеріалу, технологія самостійної роботи та ін.)

ЗДО сьогодні є ідеальним полем для розгортання особистісно-орієнтованих технологій, оскільки, на відміну від школи, не орієнтований на жорстко фіксований результат, він, за суттю, покликаний бути розвивальним та охоронним з погляду фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дитини.

Освітній простір ЗДО є сукупністю локальних освітніх середовищ, які знаходяться у взаємодії («вбудовані») одне з одним.

У структурі освітнього простору ЗДО можна виокремити два основні рівні локальних освітніх середовищ:

- на рівні діяльності освітнього закладу – культурне педагогічне середовище ЗДО;
- на рівні індивідуальної діяльності педагога – середовище професійного функціонування педагога.

Локальні та модульні педагогічні технології (передбачають часткові зміни педагогічних явищ): використання нетрадиційних форм і методів навчання з конкретного предмета з метою покращення якості освіти, формування моральних якостей; демонстрування нестандартних шляхів у розв'язанні дидактичної чи виховної ситуації.

Модульні (лат. *modulus* – міра) і локальні (лат. *localus* – місцевий, властивий певному місцю) технології спрямовані на удосконалення певної частини педагогічного процесу, в якому модулем є самостійна функціональна частина. Локальні технології охоплюють лише окремі ланки педагогічного процесу і не пов'язані між собою. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології використовуються як самостійні або як такі, що становлять елементи системних технологій.

Технології раннього навчання М. Зайцева.

Освітні технології раннього навчання створені сучасним російським педагогом філологом **Миколою Зайцевим**. Вони засновані на принципово нових підходах до навчання грамоти й математики і забезпечують високу його результативність. Особливостями, які зумовили популярність і широке застосування цих технологій, є доступність у використанні й максимальна наочність матеріалів.

Комплекс оригінальних методичних прийомів технологій М. Зайцева базується на відкриттях і теоретичних узагальненнях про психічні особливості розвитку людини російських учених-фізіологів Івана Сеченова (1829-1905), Івана Павлова (1849-1936), Олексія Ухтомського (1875-1942), невропатолога, психіатра, психолога Володимира Бехтерева (1857-1927), психолога Олексія Леонтьєва (1903-1979).

На думку І. Сеченова, психічні явища є обов'язковим компонентом будь-якого поведінкового акту, своєрідними складними рефлексами (лат. *reflexus* – відображення-реакція-відповідь організму на впливи, які здійснюються через нервову систему). Тимчасовість психічних актів у свідомості він пояснював розчленуванням моментів сприймання на окремі ланцюги через рухові реакції. Вивчаючи зародження та формування психіки дитини, Сеченов обґрунтував важливу роль членування сенсорного (лат. *sensus* – відчуття) потоку і вирішальне значення рухових реакцій.

Спостереження, відкриття й узагальнення І. Сеченова знайшли своє практичне втілення у педагогічних технологіях М. Зайцева. У них сенсорний потік подрібнений на своєрідні «кванти інформації», операції з якими супроводжують ритмічні рухи з періодичними моторно-емоційними акцентами. З орієнтацією на цей принцип М. Зайцев створив навчальні посібники, під час роботи з якими діти цілком звільнені від регламентованої поведінки. Навпаки, їхня навчальна діяльність насичена цікавими ігровими ситуаціями з елементами змагання. У процесі таких занять вони відчують неабияку радість від досягнутих результатів навчання. Стійкі позитивні емоції сприяють нормалізації та активації всіх функціональних систем організму дитини, а отже її здоров'ю.

До оздоровчих факторів належить і ритмізація діяльності, що виявляється під час навчання грамоти, у ритмічних звукових подраженнях, ритмічних рухових відповідях дітей, у дозованих за певним правилом моторно-емоційних акцентах, у ритмічних рухах кисті дитини.

Важливим у системі оздоровчих ефектів дидактичних прийомів М. Зайцева є формування правильної постави, висока загальна рухова активність, робота над фіксацією погляду тощо. Все це здійснюється на засадах індивідуального підходу до дитини.

Розроблена Зайцевим технологія навчання читання використовує типово дитячий засіб пізнання світу – кубики. Саме їх використання особливо актуалізується сьогодні, коли віртуальні образи комп'ютерного навчання відривають дитину від реалій навколишнього світу, породжують ілюзорне відчуття вседозволеності, формують жорстокість, байдужість до явищ природи і соціального буття, дегуманізують її свідомість.

Принциповим положенням технології є одночасний розвиток мовлення дітей з навчанням їх читання. За такого підходу читання розглядається не як передумова «прискороного розвитку», а як процес оволодіння новою мовною реальністю – письмовим мовленням. Навчання читання поєднується із грою, співом. Наприклад, запам'ятовування складів відбувається у формі коротких складових пісенок

(використовуються як фонетична розминка і супроводжуються рухами).

Психологічні особливості віку враховуються у використанні всіх видів пам'яті: звукової, моторної, зорової, кінестетичної (просторово-рухової), що робить процес навчання нескладним, захопливим. За твердженням дефектологів, які працюють з малюками, що мають вади психічного розвитку, заняття за системою М. Зайцева забезпечують неабиякі результати в опануванні читання, письма, мови. Тому окремі з цих дітей випереджають своїх здорових однолітків.

Психофізіологічні засади технології М. Зайцева засновані на визнанні неабияких можливостей дошкільного віку в сприйманні та засвоєнні на чуттєвій основі знань про навколишній світ. Їх автор виходив з того, що для повноцінного формування особистості потрібно задіяти всі органи чуття, забезпечити належний розвиток відчуттів і сприймань як головних способів пізнання дитиною предметів і явищ. Наприклад, безмежні можливості зору, слуху, нюху, тактильного (на дотик) сприймання слід використовувати в навчанні саме тоді, коли вони формуються і розвиваються як головні чинники пізнання дитиною світу. Адже навіть у дитини, яка народилася здоровою, неувважність батьків і педагогів до розвитку чуттєвих способів пізнання може спричинити серйозні проблеми розумового і морального розвитку. Людина із сформованими відчуттями і вмінням сприймати вільно орієнтується в навколишньому світі, самостійна, впевнена у своїй діяльності, у стосунках з іншими людьми.

Технології Г. Альтшуллера.

Генріх Альтшуллер (письменницький псевдонім – Генріх Альтов) – автор ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких задач) и ТРТО (теорії розвитку творчої особистості), винахідник, письменник (автор книги «Знайти ідею: Вступ в ТРВЗ – теорію розв'язання винахідницьких задач»). Систему ТРВЗ було адаптовано для роботи з дітьми у школі й дитячому садку. Праці Г. Альтшуллера «Алгоритм

винаходу», «Творчість як точна наука» стали основою так званої творчої педагогіки. Згодом у спеціальних дослідженнях (В. Бухвалов, Б. Злотін, Г. Іванов, С. Ладоскіна, А. Нестеренко, Т. Сидорчук, Л. Шрагіна, М. Шустерман) було розроблено методи і прийоми навчання школярів на базі ТРВЗ, а також адаптовано основні принципи ТРВЗ для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку (А. Страунінг, О. Нікашин). Суть цієї технології полягає у формуванні системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості. Використання її має не просто розвинути фантазію дітей, а навчити їх мислити системно, творчо, розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, бачити і вирішувати проблеми. На це може бути здатною тільки творча особистість.

Технологія ТРВЗ для дошкільників і молодших школярів є технологією колективних ігор і занять з детальними методичними рекомендаціями. Вона не заміняє основну програму, за якою працює педагог, а максимально підвищити її ефективність. Основу технології становлять ігри-заняття, під час яких діти знайомляться з навколишнім світом, вчать виявляти суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати ці суперечності, і які передбачають самостійний вибір дитиною теми, матеріалу та виду діяльності.

Метод виявлення і розв'язання суперечностей.

Виявлення і розв'язання суперечностей є ключем до творчого мислення. Безліч їх трапляється у навколишньому житті, бо скрізь, де необхідно щось удосконалити, поліпшити, доводиться мати справу із суперечностями.

Діти дошкільного та молодшого шкільного віку виявляють такі суперечності, працюючи над ігровими і казковими завданнями, які перетворюються на захоплюючу пошукову, аналітичну діяльність. Такою для багатьох із них стає гра «Добре – погано» (автори – М. Шустерман і Л. Шуб), яка ґрунтується на положенні про те, що кожен предмет, явище має свої позитивні й негативні сторони. Для гри обирають будь-який об'єкт, який не викликає в дитини стійких асоціацій, позитивних або негативних емоцій. Це може бути олівець,

книга, лампа тощо. Кожен гравець має назвати, що в об'єкті «погано», а що «добре», що подобається і що не подобається, що зручно і що не зручно. Наприклад, поняття «снігопад»: добре ліпити із свіжого снігу снігову бабу, але засніженими шляхами погано їхати машинам; «голосна музика»: добре вранці – швидко прокидаєшся і робиш зарядку, але ввечері заважає робити уроки і спати. Гра «Добре – погано» розвиває мову дитини, її фантазію, вчить розмірковувати; яскраво ілюструє деякі закони діалектики, зокрема такі її категорії, як протиріччя, якість і кількість, можливість і дійсність.

Для розв'язання протиріч дітям пропонують цікаві ігрові завдання. Наприклад, обговорюючи властивості парасольки, вони зважають на те, чим вона зручна і чим незручна і в такий спосіб доходять висновку, що для захисту від дощу вона повинна бути великою, а для зручності використання – маленькою. Але чи може парасолька одночасно бути великою і маленькою? Завдання розв'язують прийомом розподілу в часі суперечливих вимог до парасольки. Складана парасолька – в одному разі вона велика, в іншому – маленька.

За підрахунком Г. Альтшуллера, існує до 40 принципів розв'язання протиріч. Цими принципами успішно користувалися герої народних і авторських казок. Ознайомлення навіть з деякими з них свідчить про їх універсальність:

1. Зроби заздалегідь (принцип заснований на зміні об'єкта). Наприклад, герої вирушають у далеку дорогу і розмотують ниточку клубка, розкидають камінці, що допоможе їм повернутися назад.
2. Перетворити шкоду на користь. Негативні фактори використовуються для отримання позитивного ефекту. Наприклад, у казці братів Грімм «Три пряхи» наявний фактор – потворності трьох тіток (відвисла губа, довгий палець, величезна нога) позбавили головну героїню від немілої роботи (позитивний результат).
3. Прийом копіювання. Замість справжнього об'єкта використовують його оптичну копію. Наприклад, у казці О. Пушкіна «Руслан і Людмила» Чорномор, щоб спіймати Людмилу, яка вте-

кла, перетворюється на Руслана і легко досягає мети. А в «Молодильних яблуках» такий прийом використовує Вовк, перетворившись спочатку на коня, а потім – на царівну.

4. Принцип мотрійки. Заснований на розташуванні одного предмета в середині іншого. Так, Чахлик Невмирущий ховає свою смерть на кінчику голки, голку – в яйці, яйце – в качці, качку – в качурі, качура – в кришталевій скриньці.
5. Розв'язання протиріч у часі. У казці С. Маршака «Дванадцять місяців» одні місяці з'являються на новорічній галявині раніше свого часу, а інші – значно пізніше.
6. Принцип зміни агрегатного стану. Об'єкт переходить в інший агрегатний стан і від цього змінюються його якості. Так, серце Кая з казки Г.-Х. Андерсена «Снігова королева» перетворилося на кригу та змінило свої якості: замість доброго стало злим.

Практики-початківці, як правило, користуються розробленими прийомами розв'язання протиріч. Досвідчені педагоги, працюючи з дітьми, самі знаходять протиріччя і способи їх розв'язання в об'єктах природного та предметного світу. Та всі прийоми зорієнтовані на те, щоб навчити дітей шукати і знаходити своє рішення, виявляти творчу фантазію.

Методи, які застосовують у технології ТРВЗ, розвивають такі пізнавальні та творчі здібності дітей, як уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, інтегрувати й синтезувати інформацію, аналізувати ситуації, передбачати наслідки, вибудовувати гіпотези, застосовувати нові ідеї та методи розв'язання задач на практиці; здатність висловлювати оригінальні ідеї і винаходити нове; творча уява, дивергентність мислення (здатність припускати існування кількох правильних відповідей на одне запитання і продукувати оригінальні творчі ідеї), розуміння неоднозначності ідей, розвинена інтуїція та ін.

Метод фокальних об'єктів (МФО).

Суть його полягає у перенесенні властивостей одного предмета на інший. Фокальним (лат. focus – осередок) називають об'єкти, що

перебувають у фокусі, в центрі уваги. Послуговуючись цим методом, ставлять такі завдання:

- Придумати щось нове, видозмінюючи або вдосконалюючи реальний об'єкт.
- Познайомити дітей з чимось новим або закріпити здобуті раніше знання, розглядаючи предмет у незвичному ракурсі.
- Скласти розповідь або казку про об'єкт, який розглядається, використовуючи знайдені ознаки (повністю або частково).
- Проаналізувати художній твір або картину.
- Розробити новий вид заняття, прогулянки, рухливої гри тощо, обравши словосполучення, яке найбільше подобається або відповідає меті. Словосполучення добирають несподівані.

Метод мозкового штурму.

Використання цього методу сприяє подоланню психологічної інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей у мінімальний термін. Обґрунтував його американський підприємець А. Осборн. Мозковий штурм є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем. Його психологічну основу становить теорія З. Фрейда про те, що у звичайних ситуаціях мислення людини визначається здебільшого свідомістю, в якій панують контроль і порядок, а для подолання психологічної інерції потрібно створити умови для прориву із підсвідомості «неспокійних і грізних сил та інстинктів». Цей метод враховує психологію не лише окремої людини, а й «натовпу», що дає змогу залучати з глибини підкірки мозку підказку до розв'язання задачі. Під час мозкового штурму забороняється будь-яка критика (словесна, жестова, мімічна), підтримується будь-яка ідея, навіть жартівлива або безглузда. Усі висловлені ідеї записують для розгляду групою експертів. Після «затвердження» рішення «генератори ідей» поділяються на «противників» і «прибічників» з метою виявлення слабких місць і виправлення їх.

Цей метод використовують у роботі зі старшими дошкільниками та молодшими школярами, а також із педагогами під час семінарів-практикумів.

З дітьми мозковий штурм може виникнути незаплановано під час розв'язання пізнавального завдання, гри-заняття тощо. Особливість

його полягає в тому, що діти у процесі обговорення самі коригують, аналізують висловлені ідеї.

Мозковий штурм доцільний і при переході від механічного запам'ятовування до смислового. Найефективніший він під час практичних занять і групових консультацій на етапі пізнання об'єкта, що вивчається, або на етапі формування нових понять про об'єкт вивчення.

Метод синектики.

Його творцем є американський психолог Вільям-Джеймс Гордон. Полягає цей метод у створенні групи людей різних спеціальностей задля пошуку творчих рішень шляхом необмеженого тренування уяви і об'єднання несумісних елементів. Такі групи називають синектичними (грец. *synektike* — об'єднання різнорідних елементів). Синектика була розроблена наприкінці 50-х — на початку 60-х років ХХ ст. на основі застосування методу групової генерації ідей (мозкового штурму).

У процесі творчості В.-Дж. Гордон виокремлював два його види:

- неопераційний (некерований), основою якого є інтуїція, натхнення;
- операційний (керований), що ґрунтується на використанні різних аналогій.

Для творчого процесу важливо вміти перетворювати незвичне на звичне і навпаки. Головне — побачити у новій, незвичній ситуації, проблемі щось знайоме, тобто таке, що розв'язується відомими способами. А, як відомо, цілеспрямоване застосування аналогій суттєво підвищує ефективність творчого мислення. За своєю суттю аналогії можуть бути прямими, фантастичними, емпатійними (заснованими на розумінні емоцій, психічних станів іншого, від грец. *empathia* — співпереживання).

Метод прямої аналогії.

Полягає у знаходженні схожості об'єктів різних галузей за певними властивостями або відношеннями. Здебільшого її визначають за такими критеріями:

- аналогія за формою. Використовується, коли аналог предмета, який розглядається, містить ті самі ознаки, що й оригінал, або коли новостворений об'єкт зовні нагадує будь-який інший (книга – двері, плитка шоколаду, цеглина тощо);
- компонентна (структурна) аналогія. Встановлюється за схожістю елементів (компонентів) об'єкта. Визначивши його орієнтовну структуру, необхідно знайти об'єкт з аналогічною структурою (сніг – морозиво; вата – хмара; піна – солодка вата);
- функціональна аналогія. Визначивши функції об'єкта, віднаходять об'єкт, якому властиві ці або аналогічні функції. Як правило, шукають у протилежних галузях, наприклад у техніці й природі (машина – кінь, мурашка, віслючок, стоніжка, потяг; вітер – пілосос, вентилятор);
- аналогія за кольором. Добираються об'єкти одного кольору та відтінку. (сонце – кульбабка, банан, лимон);
- аналогія за ситуацією та станом явищ і предметів (тиха година – захід сонця, свічка, що догорає);
- аналогія за властивостями, які вимагають відповіді на запитання «Який (яка, яке, які)?» (повітряна кулька яка? – гумова: галоші, купальна шапочка);
- комплексна аналогія. Передбачає одночасне використання різних видів прямої аналогії.

Метод гірлянд та асоціацій.

Цей метод ґрунтується на комбінуванні різних видів прямої аналогії. Гірлянди аналогій формуються як перелік слів (це можуть бути окремі частини мови, а також поєднання слів), починаючи з основного слова. Кожна нова асоціація відшукується не за першим, а за останнім словом (діти – багато – галасують – бігають – листопад – прогулянка – дощ – парасолька – калюжі – діти). Ланцюжок слів

може закінчитися довільно або тим словом, яким розпочалася гірлянда. Кожний знаходить аналогію, яка ближча йому за характером, настроєм. Цей метод дає змогу дізнатися, що найбільше сподобалося чи запам'яталося дітям на святі, прогулянці, екскурсії, у вихідний день тощо. Ефективний він під час індивідуальної гри з дітьми або у невеликій групі, оскільки вони схильні наслідувати висловлювання товаришів, відвертаючи увагу від своїх асоціацій.

Метод фантастичної аналогії.

До нього вдаються, коли при розв'язанні різноманітних завдань і закріпленні знань необхідно відмовитися від стереотипів, подолати психологічну інерцію, піти невідомим раніше шляхом. Ця аналогія здатна будь-яку дію перенести в казку, використати для розв'язання певного завдання чарівництво, фантастичних і казкових героїв, тобто уявити, як би вирішили цю проблему вони.

Використовують фантастичні (нереальні) аналогії під час складання творчих розповідей, казок з новими героями та незвичайними пригодами. Захопившись ними діти висловлюють незвичайні ідеї, описуючи казковий дитсадок або школу, фантастичні прогулянки, екскурсії, вихідні, свята тощо. Вони інтуїтивно передають свої потаємні думки та бажання. Навчання нової справи або закріплення певних навичок відбувається продуктивніше, якщо робочу ситуацію перенести у казку.

Метод емпатійної аналогії.

В його основу покладено принцип ототожнення себе з об'єктом, що розглядається. Розв'язуючи завдання, дитина вживається в образ об'єкта, намагається по-своєму пережити його відчуття. Наприклад, дитині пропонують: «А що, якби ти перетворилася на кущик? Про що ти мрієш? Кого ти боїшся? З ким би ти потоваришувала? Про що шепочуть твої листочки?» або «Уяви, що ти мурашка. Для чого ти живеш? Хто твої друзі? Що ти любила їсти?»

Формуванню вміння ставити себе на місце іншого, відчувати його настрій, почуття, турботи сприяють спеціальні вправи, наприклад з використанням елементів костюма. Діти самостійно обирають ролі: свійських тварин, іграшок, посуду, рослин тощо. Під час такого

опису вони виконують характерні рухи, а потім розповідають, хто вони (яку роль виконують) і що при цьому відчують.

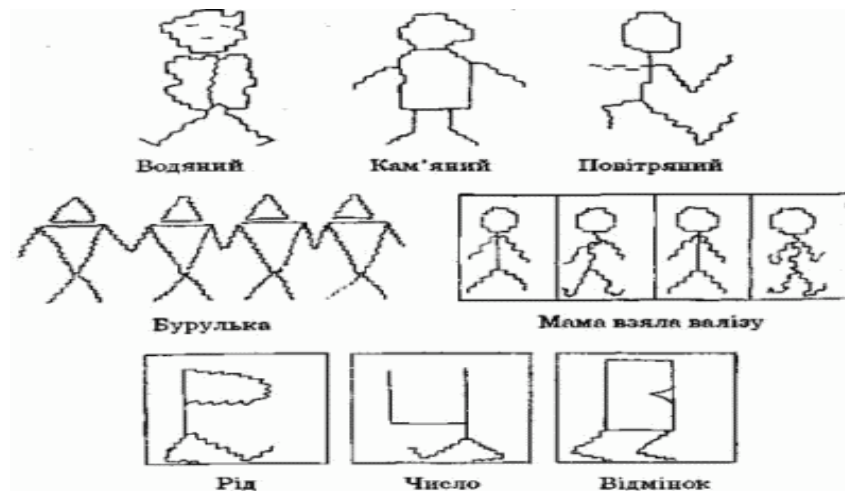
Відтворюючи певний образ, дитина непомітно для себе розкриває характер, свої потаємні бажання, мрії, ставлення до навколишнього світу.

Метод моделювання маленькими чоловічками (метод ММЧ).

Це один із методів моделювання, які широко використовуються у ТРВЗ. Можливості його допомагають пояснити внутрішню будову предметів і речовин, фізичну суть явищ і процесів, що відбуваються у живій та неживій природі (наприклад, як утворюється пара, електричний струм). Суть методу ММЧ полягає в тому, що дитина має уявити, що всі речовини, предмети, об'єкти, явища складаються з безлічі живих, мислячих маленьких чоловічків (Мал. 2). Вони можуть пересуватися або виконувати якісь дії. Ті, що утворюють тверду речовину або предмет, міцно тримаються за руки, і щоб роз'єднати їх, треба докласти певних зусиль. Чоловічки рідкого тіла стоять поряд і легенько торкаються плечима, їх можна легко відділити (наприклад, відлити води зі склянки). Газоподібну речовину утворюють чоловічки, які незалежно один від одного бігають, стрибають, літають.

Метод ММЧ використовують для пояснення сутності певного процесу, ситуації, для проведення пізнавальних занять, занять-експериментів, занять-ігор з природознавства, математики, зображувальної діяльності, для навчання дітей грамоти. При навчанні грамоти можна уявити у вигляді чоловічків звуки, частини мови, словосполучення, речення. Наприклад, приголосні – сині чоловічки, голосні – червоні; іменник – чоловічок з круглою головою, що належить до одного з трьох родів; прикметник – м'який, поступливий чоловічок (узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку); дієслово – швидкий чоловічок, який означає дію, тощо. Словосполучення та речення можна уявити як взаємодію чоловічків. За готовими моделями можна складати нові речення. При цьому краще використовувати позначки, які придумали самі діти. Можна влаштувати конкурс на найзрозуміліше зображення. За допомогою ММЧ закріплюють знання про склад слова: корінь – твердий чоловічок, не змінюється; префікс і суфікс -

газоподібні, вони то є в слові, то відсутні; закінчення – рідкі чоловічки, вони змінюються, немов перетікають від слова до слова.

Мал. 2. Приклади використання методу ММЧ

Отже, використання зовнішніх символічних заміників у вигляді маленьких чоловічків поступово переходить у використання заміників внутрішніх, образних, що дає змогу застосовувати моделювання не лише для пояснення процесів і природних явищ, а й для розв'язання різноманітних задач.

Методи активізації мислення (МФО, мозковий штурм, ММЧ та ін.) ефективні в роботі з дітьми за таких умов:

- якщо ознайомлення з ними відбувається в ігровій формі;
- якщо використовується наочний матеріал;
- якщо в процесі ознайомлення діти є активними творцями.

У процесі використання цих методів у дітей з'являється інтерес до винахідництва, розвиваються довільна увага, пам'ять, уміння знаходити залежності, закономірності, класифікувати, систематизувати, формується здатність до комбінування, просторове уявлення та уява, розвиток зв'язного мовлення.

Арсенал ТРВЗ містить також значну кількість оригінальних прийомів, які широко застосовують у роботі з дітьми.

На розвиток творчої уяви дітей спрямовані такі прийоми, як «Фантазери», «Салат із казок», «Книга протиріч», «Що було б,

коли...?», «Конструювання загадок», «Біном фантазії», описані відомим італійським дитячим письменником Джанні Родарі у книзі «Граматика фантазії. Вступ у мистецтво придумування історій». На основі аналізу педагогічних, психологічних, філологічних творів автор розглядає проблему розвитку фантазії у дітей, а також місце казки у цьому процесі. На думку Дж. Родарі, казки допомагають виховати розум дитини, оскільки вони є джерелом найрізноманітніших гіпотез, а також увійти в дійсність новими шляхами, пізнати світ, збагатити уяву і навчити критично сприймати світ. За його словами, уявою наділені не лише видатні індивіди, а всі. Без фантазії неможливо зробити відкриття, стати справжнім ученим, «оскільки фантазія розвиває, спонукає, рухає вперед розум».

Розвитку творчої уяви дітей сприяє використання так званих «карт Проппа». Проаналізувавши структуру казки, російський фольклорист Володимир Пропп виокремив її постійні компоненти. Їх послідовність може порушуватися, можливі переноси, додавання, синтез компонентів, але це не суперечить основному розвитку казки.

«Карти Проппа» мають такі назви:

- Припис або заборона.
- Порушення.
- Шкода.
- Від'їзд героя.
- Завдання.
- Зустріч із дарувальником.
- Чарівні дарунки.
- Поява героя.
- Надприродні властивості антигероя.
- Боротьба.
- Перемога.
- Повернення додому.
- Прибуття додому.
- Несправжній герой.
- Важкі випробовування.

- Біда ліквідовується.
- Упізнавання героя.
- Несправжній герой викривається.
- Покарання антигероя.
- Весілля.

Під час гри-занять дітям, які сидять за столом, роздають карти, обирають місце дії, казкового героя, про якого складатимуть казку. Потім кожен по черзі описує ситуацію, дію, яка відповідає його карті. Діти залюбки змішують карти і вигадують свої правила. Наприклад, розповідь може відбуватися на основі навмання вибраних однієї чи двох карт або складання казки з кінця.

Застосування педагогами універсальних методів розвитку творчості й нестандартного мислення дітей дає змогу підвищити ефективність навчально-виховного процесу.

ТРВЗ використовують і в організації дозвілля дітей. Як відомо, у процесі організації свята, розваги реалізується природна потреба дитини у фізичній, психічній та емоційній розрядці, накопиченні позитивного емоційного досвіду, значною мірою розв'язуються й інші навчально-виховні завдання. В організації дозвілля дітей з використанням елементів ТРВЗ потрібно враховувати критерії, притаманні дитячим святкам і розвагам. Вони мають відзначатися високою динамікою емоційного фону, зміною діяльності, широкими можливостями для імпровізації, комунікативною насиченістю.

Водночас будь-яке свято має бути цілісним за своєю змістовою суттю, композицією елементів. Не менш важливе створення урочистості, а нерідко й сакральної (культової, насиченої ритуалами, від лат. sacer, sacri — священний) атмосфери.

Можливості ТРВЗ в організації дитячого дозвілля забезпечують ефективне сценарне прогнозування, досягнення оригінальності як самого свята, так і його сценарних елементів, залучення дітей до участі у всіх його подіях.

Системний підхід у розвитку творчої особистості є основним принципом ТРВЗ, який використовують для розвитку творчої актив-

ності дітей. Завдяки йому з'являються широкі можливості щодо розкриття елементів об'єкта, їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що об'єднують усі знання про об'єкт в єдине ціле. Застосовуючи цей підхід, знаходять відповіді на багато питань, що хвилюють дитину, а опанувавши його, вона сама навчиться пояснювати те, що її цікавить.

Дитина ще немовлям починає досліджувати себе: старанно й довго розглядає, пробує на смак пальці рук і ніг. Спочатку таке дослідження задовольняє її, але у трьохрічному віці виникає значно сильніший спалах допитливості. Іноді це трапляється внаслідок усвідомлення своєї належності до певної статі, іноді – через хворобу, травму. Дитина починає розуміти, що за певними ознаками (наприклад, статевими) вона відрізняється від інших людей, що всередині в неї є «щось», яке може виходити з ладу і спричинювати хворобу всього організму. Поступово дитина усвідомлює, що будь-яке ціле має в собі елементи. Як відомо, система охоплює множину взаємопов'язаних елементів, яким притаманні властивості, що не зводяться до властивостей окремих елементів. Наприклад, здатність ніг не зводиться лише до стояння, ходьби. Загалом у системі багато що залежить від цілей її існування.

У процесі вивчення системи і розгляду з дітьми конкретних системних властивостей об'єктів або їх елементів послуговуються компонентним, структурним, функціональним і генетичним різновидами системного підходу.

Компонентний підхід. Він дає змогу вивчати наявність у системі (С) підсистеми (ПС) і надсистеми (НС), тобто визначає її склад, а також більшу систему (надсистему), частиною якої вона є. Наприклад, система «книга» належить до надсистеми «бібліотека» і складається з таких підсистем, як «обкладинка», «сторінки» тощо.

Технологія Г. Домана.

Гленн Доман (1919 – 2013) – американський лікар-фізіотерапевт, автор відновлюваних методик для дітей з ураженнями нервової системи і навчальних методик для всіх дітей.

На переконання Г. Домана, ранній розвиток дитини охоплює два аспекти:

- загальний розвиток;
- навчання читання, математики, основ природничих наук, літератури, мистецтва.

Особливо активно розвиток дитини відбувається від народження дитини до трьох років. За перші шість місяців після народження мозок досягає 50 % свого дорослого потенціалу, а до трьох років – 80 %. До цього віку розвивається фундаментальна здатність мозку приймати сигнали ззовні, створювати образи зовнішніх явищ і предметів і запам'ятовувати їх, тобто формується основа подальшого інтелектуального розвитку дитини. Це підтверджують випадки з життя дітей, які в перші роки після народження перебували серед тварин. Традиційно в курсі загальної педагогіки педагоги пояснюють феномен дітей Мауглі як таких, які внаслідок впливу на них зовсім іншого виховного середовища виробили низку незвичних умінь, що стало причиною заміщення традиційних у людському розумінні здібностей на нові.

Про благодатну роль раннього навчання дітей можна свідчити, згадуючи дитинство багатьох геніальних людей, із якими батьки працювали досить цілеспрямовано. Г. Доман висловлює припущення, що видатні люди не були народжені геніями; їхній талант максимально розвинувся завдяки створеним у ранньому дитинстві сприятливим умовам і чудовій освіті, передусім тому, що вони дуже рано навчилися читати: "Численними дослідженнями доведено, що більшість обдарованих людей почали читати набагато раніше, ніж пішли до школи. Це пояснюють, зазвичай, тим, що вони були обдарованими від природи. Однак можна поставити запитання й інакше: А чи не тому ці діти виявили видатні здібності, що почали читати з раннього дитинства? Це припущення не менш правомірне, ніж перше.

На його користь можна навести багато доказів, що робить його вірогідним науковим фактом".

Глен Доман вірогідним в житті дитини найважливіші два періоди:

1. Від народження до 1 року. У цей період дитина активно адаптується до життя, а тому необхідно створити умови для необмеженого руху, адаптації до температури в кімнаті. Він критикує батьків, що обмежують рух дитини або прагнуть тепліше її вдягти, що позбавляє її можливостей набутти досвіду терморегуляції.

2. Від 1 до 5 років. У цей період формується інтелект людини, тому дорослі повинні прагнути якомога повніше задовольняти потребу дитини у всебічній інформації, «яку вона прагне засвоїти у всіх доступних їй формах і особливо у мовній».

Від 1 до 5 років дитина повинна навчатися, що зумовлено її унікальною властивістю вбирати всю інформацію з навколишнього середовища. Тому саме в ранній період дитина повинна одержати всю базову інформацію. За твердженням Г. Домана, особистість, чия пам'ять збагачена знаннями, які вона вміє використовувати, є всі підстави вважати обдарованою. Отже, ранній розвиток має дати дитині таку освіту, яка забезпечить їй глибокий розум і здорове тіло, зробити її кмітливою і доброю.

Технологія навчання дітей читання

Дана технологія принципово відрізняється від загальноприйнятої. Називаючи дитину «лінгвістичним генієм», Г. Доман переконаний, що їй потрібно вчити читати не за буквами і складами, а відразу словами, оскільки це значно простіше і доступніше для дітей будь-якого віку, починаючи з 6-8 місяців. Це означає, що дитина може навчитися читати (про себе) раніше, ніж говорити. Ця технологія придатна і для навчання читання дітей іноземними мовами.

Як свідчать дослідження Г. Домана, дитина запам'ятовує певне слово, побачивши і почувши його 12-15 разів. Протягом 5-6 днів дитині показують набори слів (по п'ять у кожному), починаючи з одного набору і поступово збільшуючи їх кількість до п'яти. Кожний із

них показують дитині тричі на день протягом 5 днів. За день проводять 15 занять з інтервалом не менше півгодини. Далі у кожному наборі щодня замінюють одне слово на нове.

Дитина будь-якого віку, навчаючись читати, долає 5 етапів, на яких об'єктами її уваги є:

- окремі слова;
- словосполучення;
- прості речення;
- поширені речення;
- книги.

Перші 15 слів, які пропонують дитині для читання, мають бути зрозумілими і приємними для неї. Як правило, це її ім'я, імена родичів, назви улюблених продуктів і видів діяльності, предметів домашнього побуту, потім дають слова, які позначають частини тіла, елементи будинку і домашньої обстановки, продукти харчування. Наступні групи слів містять дієслова. Кожне нове слово супроводжується демонстрацією дії, яку воно позначає. Пізніше пропонують прикметники.

Технологія навчання дітей математики

Її застосовують у ранньому віці (2,5 – 3 років), оскільки вона дає змогу навчити мозок дитини розрізняти кількість і, як наслідок, усі обчислювання здійснювати як операції з множинами, за рахунок чого досягається її швидкість.

Навчання дітей математики передбачає 5 етапів:

- Упізнавання кількості.
- Упізнавання рівності.
- Розв'язання прикладів.
- Упізнавання цифр.
- Упізнавання рівності з цифрами.

Суть технології Г. Домана найчіткіше окреслює перший етап. Для упізнавання кількості виготовляють комплект карток з червоними кружальцями, від 1 до 100. Навчання починають з карток, на яких нанесені кружальця від 1 до 5. Дитині тричі на день послідовно

показують картки з кількістю кружалець від 1 до 5 і називають відповідне число.

Наступного дня проводять три заняття з першим комплектом, додаючи ще один комплект – з картками від 6 до 10. Його також показують тричі на день. Перед кожним наступним показом картки перетасовують, щоб їх послідовність була непередбачуваною.

З першими двома комплектами заняття проводять 5 днів. З шостого в кожному комплекті щоденно одну картку змінюють на нову. Приблизно за 50 днів дитина запам'ятовує усі картки і відрізняє одну від одної. Відтоді вона може сприймати те, що дорослий може лише бачити.

Після ознайомлення з числами та їх записом у мозку дитини виникає бачення відповідної кількості кружалець, тобто вона здатна бачити відповідну множину, що дає змогу швидко здійснювати будь-які математичні обчислювання. Ця здатність є основою особливих математичних здібностей.

Технологія формування у дітей енциклопедичних знань

Суть її полягає у збагаченні розуму дитини різноманітними фактами, які Г. Доман називає "бітами знань".

На картки 30х30 см. наносять малюнки, схеми, ілюстрації, фотографії. На зворотному боці кожної картки розміщують пояснювальний текст, який зачитує дорослий.

Щоб зробити інформацію доступнішою для вивчення дитиною, усі галузі знань Г. Доман поділив на 10 розділів:

1. Біологія.
2. Історія.
3. Географія.
4. Математика.
5. Фізіологія людини.
6. Загальні закони природознавства.
7. Музика.
8. Мистецтво.
9. Мови.
10. Література.

Кожний розділ знання поділено на підрозділи (категорії).

Для зручності розподілу і вивчення матеріалу кожен категорію розбито на комплекти з 10 карток-бітів із найменуванням кожного біта на звороті. Пояснювальний текст, що характеризує конкретний біт, має відповідати таким вимогам:

- інформація в ньому повинна бути точною, тобто містити факти, а не припущення;
- інформація має бути зрозумілою, термінологічне точною, без двозначності;
- текст повинен бути цікавим і, по можливості, з гумором.

Г. Доман рекомендує розпочинати ознайомлення з бітами знань представленням 5 різних категорій, кожна з яких містить 5 бітів знань. У перші дні слід повторювати: «Це комаха (назва)». Згодом можна вимовляти лише найменування бітів, оскільки діти дуже швидко засвоюють правила. Кожну категорію потрібно повторювати не менше 3 разів на день. Поступово їх кількість збільшують до 10 на день, прискорюють темп їх показу (на кожен категорію – не більше 10 секунд). Після цього в кожній категорії один біт замінюють на новий. Видалені картки кладуть у картотеку. «Життєвий цикл» одного біта – 30 демонстрацій, тобто його показують тричі на день протягом 10 днів.

Таким чином, користуючись здатністю дитини до фотографічного сприйняття та запам'ятовування великих обсягів інформації Г. Доман розробив власну унікальну технологію раннього навчання, що відрізняється від традиційних підходів, які тривалий час розроблялись у педагогічній науці і практиці.

Технологія М. Єфименка.

Український педагог-норватор **Микола Єфименко** вперше презентував свою технологію у 1999 р. в програмі «Театр фізичного розвитку й оздоровлення». Вона розрахована на дітей дошкільного

та молодшого шкільного віку та спирається на об'єктивні закони розвитку дитячого організму. У ній автор сформулював основні, принципово нові положення системи фізичного виховання та оздоровлення дітей перших 10 років життя. Крізь всю роботу червоною ниткою проходить ідея перетворення одноманітних занять на заняття-вистави, що дарують дітям радість і приносять користь їхньому фізичному, інтелектуальному розвитку, формуванню міжособистісних стосунків.

Система М. Єфименка розкривається у 10 заповідях:

1. Дотримуйся логіки природи (за «принципом повторно-кільцевої побудови занять», який пропонує природну послідовність становлення рухових навичок дитини: від вправ у положенні лежачи на спині, на животі, через перевертання, повзання, рухи в позі сидючи, а потім стоячи, до ходьби, лазіння, бігу, стрибків, потім метань і складно координованих рухів).

2. Руховий розвиток дошкільників повинен відбуватися за розвивальною спіраллю.

3. Так звані загальнорозвивальні вправи – це випадкове, безлике «рукомахання», підбирати підготовчу частину заняття слід відповідно до еволюційної гімнастики.

4. Розподіл занять на три частини повинен бути не формальним, а фізіологічним за своєю суттю (спочатку розминка, потім основне навантаження і на завершення заспокійливі вправи).

5. «Театр фізичного виховання дошкільників»: граючи – оздоровляти, граючи – виховувати, граючи – розвивати, граючи – навчати.

6. Фізичне виховання повинне заряджати дітей позитивною, світлою енергією задоволення, не слід гнатися за високою моторною щільністю.

7. Руховий портрет дошкільника «малює» методика ігрового тестування рухового розвитку дошкільників у нормі та у разі патології, яка дуже проста в організації, не потребує особливого обладнання, кожний тест має ігрову основу і високу чутливість до малопомітних відхилень, а також комплексність дослідження.

8. Створюй тренажери сам.

9. Здоров'я здорових вимагає профілактики й корекції (до яких у першу чергу слід віднести корекцію порушень постави, плоскостопості і положень кінцівок, регулювання м'язового тону, оптимізацію рухів у суглобах, корекцію діяльності серцево-судинної і дихальної систем, вдосконалювання вестибулярного апарату, покращання орієнтування у просторі, подолання надмірної ваги тіла тощо).

10. Через рух і гру – до виховання людини майбутнього (фізичне виховання як основний напрям загального розвитку дитини, що включає у себе психічну, інтелектуальну, емоційну та інші сфери).

У системі фізичного виховання дітей Єфименко виокремлює такі основні рухові режими: плавальний, лежачий, повзальний, сидячий, стоячий, ходьбовий, лазальний, біговий, стрибковий. Їх назви свідчать про те, яким основним рухам надають перевагу на конкретному занятті.

«Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» сповідує принцип «двох засад у педагогіці», що передбачає різні підходи до організації роботи з дівчатками та хлопчиками. Цьому питанню присвячене дослідження М. Єфименка «Еротична культура в педагогіці дошкільного дитинства (на прикладі фізичного виховання)», в якій він доводить, що у процесі фізичного виховання дітей потрібно використовувати різні заняття для хлопчиків і дівчаток. Для цього педагог має усвідомити якої саме мети він прагне досягти. Чіткому усвідомленню відмінностей щодо мети фізичного виховання хлопчиків і дівчаток може сприяти, за переконаннями М. Єфименка, скомпонована ним таблиця, що у загальних рисах змальовує фізичні та психічні якості чоловічості й жіночості, які слід розвивати під час занять у дітей відповідних статей.

Безперечно, певною мірою всі ці якості належить виховувати як у хлопчиків, так і в дівчаток. У контексті міркувань М. Єфименка йдеться про окремі заняття, на яких має домінувати виховання статевих ознак. Очевидно, є певний сенс у його твердженнях, що ігри

для дівчаток і хлопчиків мають бути різними. Так, типовими для хлопчиків можуть бути ігри «Запорозькі козаки», «Астронавти», «Юні матроси», «Рятівники», «Десантники», «Ніндзя», «Прикордонники» «Скелелази», для дівчаток — «Бджілки», «Метелики», «Сонечко», «Із життя квітів», «Зірочки», «Рибки», «Ляльковий магазин», «Народжені морем» та ін.

Значний вплив на формування статевої ідентифікації у процесі фізичного виховання має відповідне забезпечення занять — атрибути, музика, кольори, емоційне забарвлення спілкування педагога з вихованцями, його тембр голосу, тон команд.

У педагогічній технології «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей» як форму фізичної активності дітей застосовують обґрунтований її автором горизонтальний пластичний балет («пластик-шоу»). Найважливішими в ньому є музичність, хореографічність, естетичність. У відчутті музики і музичному самовираженні М. Єфименко передбачає такі етапи:

- рухово-танцювальна наслідувальна діяльність (робити те, що робить педагог, наслідуючи його рухи);
- частково-наслідувальна рухова танцювальна діяльність (діти частково наслідують вихователя, а також імпровізують);
- вільний стиль (цілковите музичне і пластичне самовираження дітей відповідно до музичної композиції).

Слово «горизонтальний» у назві пластичного балету означає дотримання сформульованого автором технології першого принципу — «йти за логікою природи». Відповідно до нього розроблено всі пози в програмах «пластик-шоу»:

- вправи у позах лежачи на спині;
- вправи у позах лежачи на животі;
- вправи у позі на боці;
- вправи у перевертаннях із спини на живіт і навпаки;
- вправи у позі сидячи та ін.

Обов'язковою умовою програми горизонтального пластичного балету є вихідна стартова поза лежачи на спині, руки вздовж тулуба,

тіло розслаблене і спокійне. Завершувати програму повинна поза стоячи на колінах, спина випрямлена і ніби витягнута доверху, руки простягнуті «до Сонця» (до Бога), пальці рук випрямлені і розведені, погляд спрямований доверху і вперед. Філософський смисл цієї пози означає радість життю, Сонцю, новому дню, природі, присутньому в кожній людині божественному началу, яке визначає гармонію Всесвіту. На кінчиках пальців рук, особливо великого пальця, розміщені входи енергетичних каналів, які єднають організм людини з Космосом. У такому положенні, стверджує педагогічна технологія, організм підзаряджається необхідною для повноцінної життєдіяльності енергією.

Усі рухи у «пластик-шоу» мають бути плавними, м'якими, пластичними. Вправи виконують під відповідну музику, з використанням елементів хореографії, яка є естетичною складовою рухової активності дітей.

Горизонтальний пластичний балет як новий синтетичний напрям у фізичному вихованні дітей об'єднує все позитивне, чим багаті художня гімнастика, аеробіка, балет, брейкданс, шейпінг, акробатика, музичні заняття. Він успішно замінює комплекс гімнастики пробудження. Скорочені його програми можна використовувати як фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи, фізкультурні розваги і свята.

Технологія М. Єфименка є оригінальною системою фізичного виховання дітей, розвивальний ефект якої поширюється на загальний розумовий і духовний розвиток. На думку автора дана технологія у найближче десятиліття стане основою «комплексної педагогіки життя».

Запитання для перевірки знань:

1. У чому полягають психофізіологічні засади технології М. Зайцева?
2. У чому полягає суть теорії розв'язання винахідницьких задач? Хто її автор?
3. Опишіть принципи розв'язання протиріч (за Г. Альтшуллером).

4. Розкрийте суть технології формування у дітей енциклопедичних знань, сформованої Г. Доманом.
5. Обґрунтуйте доцільність використання технологій Г. Домана у навчанні дітей дошкільного віку. Зазначте у яких сферах ви б застосували дану технологію у роботі з дітьми
6. Охарактеризуйте особливості програми «Театр фізичного розвитку й оздоровлення» М. Єфименка.
7. Зазначте мету технології М. Єфименка. До якого виду ви б її віднесли (модульної чи локальної)?

6. Інноваційні педагогічні технології, поширені в освітніх практиках світу.

Інноваційна технологія В. Воскобовича.

В'ячеслав Воскобович – петербурзький автор ігор і посібників, творець розвиваючої методики для дітей 3-7 років «Казкові лабіринти гри».

Народився в Запоріжжі. Шкільні роки провів в Херсоні, звідти поїхав до тодішнього Ленінграда, де закінчив Політехнічний інститут за фахом інженер-фізик. Відслуживши два роки в армії, повернувся в Ленінград.

Окрім фізики, мав паралельне захоплення – брав участь в авторському русі: писав вірші, музику, пісні. Виступав на різних майданчиках. Батько двох дітей.

Воскобович розробив понад 40 розвиваючих ігор та посібників. Поштовхом до цього послужили двоє власних дітей і «порожні» магазини іграшок в епоху «перебудови». Воскобович, намагаючись знайти альтернативу звичайним пострадянським іграшкам, ознайомився з досвідом Нікітіна та Зайцева, але вирішив йти своїм шляхом. Так з'явилися його перші творчі ігри: «Геоконт», «Ігровий квадрат», «Кольорові годинник».

«Ми відмовилися від «одноразових» продуктів: зібрав-розібрав і відклав убік, ми створюємо універсальні ігри, які можна неодноразово творчо використовувати», – говорив Воскобович.

Пізніше ним був створений центр ТОВ «Розвиваючі ігри Воскобовича» з розробки, виробництва, впровадження та поширення інноваційних методик, розвиваючих та корекційних ігор. На даний

момент це ТОВ «Розвиваючі ігри Воскобовича» – єдиний виробник ігор і посібників автора і в 2016 р. відсвяткувало своє 25-річчя.

Методика розрахована на дітей віком від 3 до 7 років.

Основна ідея ігор – навчання через гру, що й забезпечує ефективність навчального процесу.

Технологія ґрунтується на поетапному включенні розвивальних ігор в діяльність дитини з поступовим ускладненням навчального матеріалу. Ігри Воскобовича – це своєрідна головоломка, яка розвиває дрібну моторику пальчиків, просторове та логічне мислення, увагу, пам'ять, уяву. Невимушено дитина запам'ятовує геометричні фігури, їх розмір, структуру. Крім того легко запам'ятовується співвідношення цілого і частини, колір, форма, величина, розвивається уява, та творчі здібності. Дитині цікаво писати цифри не олівцем і ручкою, а шнурочком. Це тренує моторику пальців та кисті дитини.

Роботу за технологією інтенсивного розвитку інтелектуальних здібностей у дітей «Казкові лабіринти гри» можна починати з будь-якого віку дошкільного дитинства. Вона є багатофункціональною та різноплановою, охоплює досить широкий віковий діапазон, допомагає дітям та дорослим реалізувати творчий потенціал і сприяє розвитку інтелектуальних здібностей.

Гра плюс казка.

Першим принципом технології «Казкові лабіринти гри» є ігрове навчання дітей дошкільного віку. Ідея розвитку дітей в грі не нова. Нове тут те, що майже весь процес навчання дитини дошкільного віку реально вишиковується в грі. Технологія «Казкові лабіринти гри» – це ігрова форма взаємодії дорослого і дітей через реалізацію певного сюжету (ігри і казки).

При цьому освітні завдання включені в їх зміст.

Розвиваючі ігри роблять навчання цікавим заняттям для малюка, знімають проблеми мотиваційного плану, народжують зацікавленість до набутих знань, вмінь, навиків. Використання розвиваю-

чих ігор в педагогічному процесі дає змогу перейти від звичних занять з дітьми до пізнавальної ігрової діяльності, організованої дорослими або самостійної.

Забарвлене доброзичливими емоціями спілкування з дорослими в грі, виконання цікавих ігрових завдань, яскраве, різнобарвне оформлення ігрових посібників, робить перебування дитини в закладі дошкільної освіти радісним. Додаткову ігрову мотивацію створюють і методичні казки. У їх сюжет органічно вплітається система питань, завдань, вправ, завдань. Дуже зручно – читаєш казку, дитина її слухає і по ходу сюжету відповідає на питання, виконує завдання завдання. Велика кількість предметних ігор направлені на різні аспекти дитячого розвитку – математику, конструювання, підготовку до читання.

Інтелект.

Другим принципом технології «Казкові лабіринти гри» є побудова такої дитячої ігрової діяльності, в результаті якої розвиваються психічні процеси, увага, пам'ять, уява, мислення, мова. Постійне та поступове ускладнення ігор («по спіралі») дозволяє підтримувати діяльність дитини в зоні оптимальної складності. В ході кожної гри діти набувають якогось «предметного» результату.

Не випадково багато уваги приділяється розвитку інтелекту дітей дошкільного віку. Як правило, йдеться про розвиток вербального інтелекту, тобто «набутого». Мама читає дитині книжку, розглядає з нею енциклопедії, водить її в музеї. У результаті дитина багато знає, багато про що чула. Таких дітей педагоги називають «натасканими». Але в цій бочці меду є ложка бруду. Немає гарантії, що ці діти будуть надалі добре вчитися. У них може бути погано розвинутий невербальний інтелект, тобто «вроджений».

Творчість.

Наступним принципом технології «Казкові лабіринти гри» є ранній творчий розвиток дітей дошкільного віку. Гра створює умови для прояву творчості, стимулює розвиток творчих здібностей дитини. Дорослому залишається лише використовувати цю природну

потребу для поступового залучення дітей до складніших і творчих форм ігрової активності.

Способи реалізації технології «Казкові лабіринти гри».

Особливості технології такі, що не потрібно перебудовувати роботу ЗДО, ламати звичний устрій і вибудовувати новий. Технологія органічно вплітається у вже звичний ритм життя і освітні завдання програми, що реалізовується. Єдині труднощі, з якими зіштовхується педагог, – це стереотипи власної поведінки. Гра не передбачає в стосунках дорослий – дитина домінування дорослого над дитиною; вона диктує партнерські стосунки.

Мета технології:

- Розвиток у дитини пізнавального інтересу, бажання і потреби пізнати нове.
- Розвиток спостережливості, дослідницького пошуку в навколишній діяльності.
- Розвиток уяви, креативного мислення (бачити звичайний об'єкт під новим кутом зору).
- Гармонійний збалансований розвиток дітей.
- Формування базисних уявлень (математичних, про навколишній світ, мовних навичок тощо).

Ігровий матеріал націлює на три напрямки роботи з дітьми:

- вибір гри, відповідно інтересів, можливостей дітей.
- підбір відповідних завдань.
- поступове використання всіх ігор, які входять в комплект.

Завдання:

- Ознайомити дітей з геометричними фігурами, закріпити кольори.
- Вчити утворювати геометричні фігури на Геоконті, двоколірному квадраті.
- Вчитись орієнтуватись на площині. Поняття: посередині, між, над, правий, лівий кут, правий лівий, нижній кут.

- Розвивати уяву, пам'ять під час викладання предметів (будинки, стіл, цукерка, літак, човник).

До технологію включені такі розділи: «Розвиваючі ігри», «Ігрові навчаючі засоби», «Педагогічні рекомендації для вихователів і батьків дошкільників» і додатки: «Розподілення програмою змісту в іграх», «Зразки конспектів занять з дітьми».

На першому етапі дошкільники за допомогою обстежень знайомляться з кольором, формою, засвоюють деякі уявлення.

На другому етапі – за допомогою образу запам'ятовує поняття, символи.

Наступний етап – знайомство із закономірностями, принципами взаємодії (збільшення, додавання, трансформація), планування своїх дій.

Усі ігри об'єднуються в комплекти по принципу поступового і постійного ускладнення. Таким чином, запропонована комбінація ігор представляє собою систему й передбачає інтенсивний розвиток у дитини уваги, пам'яті, уяви, мови, логічного і творчого мислення. Технологія включає ігри, за допомогою яких можна підготувати дитину до оволодіння таким важливим процесом, як навчання. Застосування запропонованої системи ігор в навчально-виховній діяльності допомагає не тільки сформувати у дітей знання, уміння, навички, але перш за все, сприяє творчому розвитку особистості дитини-дошкільника.

Особливістю ігор В. Воскобовича є й те, що, насамперед, кожна гра має свої відмінні конструктивні елементи. Наприклад, в грі «Геокоонт» – це динамічна гумка, в «Прозорому квадраті» – прозорі й непрозорі частини, в «Квадраті Воскобовича» одночасно використані жорсткі й гнучкі елементи.

Ігри Воскобовича підходять для дітей широкого вікового діапазону. Вони цікаві і для трирічних, і для семирічок, і навіть для учнів середньої школи (взагалі вони орієнтовані для дошкільників). Для дітей передбачені нескладні одно- або двокрокові вправи, для старших дітей є складні багатоступінчасті завдання. При цьому, одна гра дає можливість вирішувати безліч освітніх завдань.

В іграх Воскобовича закладений величезний творчий потенціал. З якою грою дитина грає найдовше? Звичайно, з тією, яка дає їй можливість втілювати «задуми» в дійсність. Скільки цікавого можна придумати і зробити з деталей «Диво-головоломок», різнокольорових «павутинок» «Геоконта», «вічного орігамі», «Квадрата Воскобовича»: машини, літаки, кораблі, метелики і птахи, лицарі й принцеси – цілий казковий світ! Ігри дають можливість проявляти творчість і дорослим.

Усі ігри Воскобовича мають казкове оформлення. Дитині багато цікавіше грати не просто з квадратами і трикутниками, а з крижинками які не тануть, або різнокольоровими павутинками павука Юка. Замість того, щоб вивчати дробі, дитина розгадує секрети Диво-Квіточки, в чому їй допомагає Малюк Гео. Нове і незвичне завжди краще привертає увагу і легко запам'ятовується.

Спільна риса усіх ігор – образність та універсальність. Ігри інтригують, мобілізують увагу дітей, їх інтерес. Дитина занурюється в ігрову ситуацію, послідовно аналізує свої дії, поставлені завдання, усвідомлює цілі і знаходить варіанти вирішення.

Для кожного заняття з персонажами можна придумувати нові історії і подорожі. Ігри Воскобовича можна застосовувати як в дома, так і на заняттях та в ігровій практиці ЗДО, розвиваючих центрах, вони сумісні з будь-якою навчальною програмою ЗДО.

Багато ігор супроводжуються спеціальними методичними книгами з казками, в яких переплітаються різні сюжети з інтелектуальними завданнями, питаннями та ілюстраціями. Казки-завдання і їх добрі герої – мудрий ворон Метр, хоробрий малюк Гео, хитрий, але простакуватий Всюсь, забавний Магнолік, супроводжуючи дитину по грі, вчать її не тільки математики, читання, логіки, а й людським взаєминам.

Розвиваючі ігри В'ячеслава Воскобовича – це інтеграція психологічних і педагогічних технологій, яка здійснює стимуляцію розвитку пізнавальної сфери та відпрацювання певних умінь та навичок. Дуже важливо, щоб при такому розмаїтті завдань, поставлених перед розвиваючими іграми, вони залишалися цікавими, оригінальними,

давали дитині можливість для творчості та не втрачали своєї цікавості від гри до гри.

Тут також слід звернути увагу на саме матеріал та оформлення ігор. Так, казкові фігурки виготовлені з добре обробленої фанери з кольоровою плівкою. На зворотній стороні фігурок розташовано магніт і липучка, які дають змогу прикріпляти їх на різні ігрові поверхні: фланелеграф, магнітну дошку чи навіть холодильник.

На сьогодні В'ячеславом Воскобовичем розроблено понад 70 розвиваючих ігор, найвідоміші із них: «Геокоонт», «Кораблик Плюплюх», «Математичні кошики», «Паравозик», «Диво-стільники», «Гра-шнурівка Ромашка», гра «Пелюстки», «Теремки», Розвивальна гра «Конструктор букв», «Прозорий квадрат», «Ігровий квадрат» та інші.

Слід відзначити, що застосування у роботі з дітьми дошкільного віку ігор В. Воскобовича дає очевидний розвиваючий ефект. При цьому він стосується доволі різних напрямків. Зокрема, вони впливають на формування та розвиток уміння орієнтуватися у формі та розмірах геометричних фігур, просторовому розташуванні предметів; розвивають уміння конструювати площинні та об'ємні фігури користуючись запропонованою автором схемою або за власним задумом. Також вони розвивають такі необхідні для дитини якості, як увагу, пам'ять, логічне та просторове мислення, уяву та творчі здібності, дрібну моторику рук.

Відтак, можна стверджувати, що дана інноваційна технологія є доцільною у навчально-виховному процесі ЗДО та відіграє неабияку роль у навчанні, вихованні та розвитку дитини дошкільного віку.

Застосування запропонованої системи ігор в навчально-виховній діяльності допоможе не тільки сформувати у дітей знання, уміння, навички, а й сприятиме творчому розвитку особистості дитини-дошкільника.

Найпопулярніші ігри В. Воскобовича.

«Геоко́нт» – її ще називають «дощечкою з цвяхами» або «різнокольорові павутинки». Вона являє собою диктову дощечку з нанесеною на неї координатної плівкою. На ігровому полі закріплені пластмасові цвяшки, на які натягаються різнокольорові «динамічні» гумки. У результаті такого конструювання виходять предметні силуети, геометричні фігури, візерунки, цифри, літери.

Ігровий набір супроводжує методична казка «Малюк Гео, Ворон Метр і Я, дядько Слава» (у назві казки зашифровано слово «геометрія»).

А починається казка так: «Одного разу малюкові Гео приснився сон. Йде він білим світом день, другий, третій, і раптом — назустріч Червоний Звір. Злякався малюк, побіг, і раптом — голос: «Не бійся Червоного Звіра, прожени його помаранчевим криком». Крикнув малюк помаранчевим криком – зник Червоний Звір, але з'явилося дерево, на вершині якого сидів Жовтий Птах. Змахнув Жовтий Птах крилами, закружляв, Малюк злякався і побіг. І знову голос: «Не бійся Жовтого Птаха – прожени його зеленим свистом». Свиснув малюк зеленим свистом – зник Жовтий Птах. З'явилося озеро, на березі стояв човник. Сів Малюк у човник, зробив кілька гребків і раптом випливає Блакитна Риба. Знову злякався Малюк, наліг на весла, але не тут-то було. І знову голос: «Не бійся Блакитну Рибу, прожени її синім шепотом». Шепнув Малюк синім шепотом – зникло озеро, зник човник. Гео стояв перед входом у Фіолетовий Ліс».

Таким чином, малюк не просто створює зображення на «Геоко́нті», а робить павутинку павука Юка, промені та відрізки, які називаються «помаранчевим криком Червоного звіра», «зеленим свистом Жовтого Птаха» або «синім шепотом Блакитної Риби». У книжці наводяться схеми-малюнки того, що має у дитини вийти.

У результаті ігор з «Геоко́нтом» у дітей розвивається моторика кисті і пальчиків, сенсорні здібності (освоєння кольору, форми, величини), розумові процеси (конструювання за словесної моделі, побудова симетричних і несиметричних фігур, пошук та встановлення закономірностей), творчість.

«Квадрат Воскобовича» або «Ігровий квадрат» буває 2-х кольоровим (для дітей 2-5 років) і 4-х кольоровим (для 3-7 річних дітей)

Гра являє собою 32 жорстких трикутника, наклеєних з двох сторін на відстані 3-5 мм. один від одного на гнучкій тканинній основі. З одного боку «Квадрат» – зеленого і жовтого кольорів, з іншого – синього і червоного. «Квадрат» легко трансформується: його можна складати по лініях згину в різних напрямках за принципом «орігамі» для отримання об’ємних і площинних фігур. Тому-то цю гру називають ще «Вічним орігамі» або «Квадратом-трансформером».

Гру супроводжує методична казка «Таємниця Ворона Метра, або казка про дивовижні перетворення-пригоди квадрата». В ній «Квадрат» оживає і перетворюється у різні образи: будиночок, мишку, їжачка, кошеня, човен, тувельку, літачок, цукерку тощо. Дитина збирає фігури за малюнками в книжці, де показано, як скласти квадрат, і дано художнє зображення того самого предмета.

Цей квадрат-головоломка дозволяє не тільки пограти, розвинути просторову уяву й тонку моторику, але є матеріалом, що знайомить з основами геометрії, стереометрії, рахунковим матеріалом, моделюванням, розвиває творчість.

«Диво-хрестики» являють собою гру з вкладеннями. Останні зроблені з кругів та хрестиків. Хрестики розрізані на частини у вигляді геометричних фігур. На початковому етапі діти вчаться збирати розрізані фігури в єдине ціле. Далі завдання ускладнюється: за схемами в «Альбомі фігурок» (додається) дитина збирає спочатку доріжки, вежі, а потім драконів, чоловічків, солдатиків, комах тощо.

Гра розвиває увагу, пам’ять, уяву, творчі здібності, «сенсорика» (розрізнення кольорів веселки, геометричних фігур, визначення їх розміру),

вміння «читати» схеми, порівнювати і складати ціле з частин.

«Кораблик «Бризок-бризок» являє собою ігрове поле з ковроліну у вигляді корабля з приклеєним фанерним корпусом і нанесеними цифрами від 1 до 7. До щогли на корпусі потрібно прикріплювати за кольорами веселки і відповідно необхідній кількості прапорці на липучках – вітрила.

Гра розвиває дрібну моторику, увагу, пам'ять, мислення, дає уявлення про математичні поняття, колір, висоту, формує вміння орієнтування в просторовому розташуванні предметів, величині, кількості предметів, їх порядковому номеру і цифровому ряді.

«Математичні кошики» – цей посібник допоможе дитині буквально «на дотик» закріпити рахунок, усвідомити склад чисел, а також зрозуміти сенс додавання і віднімання. Малюкові потрібно вкладати у кошики з різною кількістю виїмок певну кількість вкладишів-грибів.

За казковим сюжетом дитина разом з звірятами-цифрятами: Їжачком-Одиничкою, Зайчиком-Двійкою, Мишкою-Трійкою та іншими збирає гриби в кошики, рахує їх, роздає звірятам рівну кількість грибочків і перевіряє у кого повні кошики, а в кого ні. Звірята збирають гриби, а малюк з'ясовує, хто зібрав більше, а хто менше.

«Веселі букви» – це картки з зображеннями голосних літер російського алфавіту у вигляді блазнів-акробатів: перший блазень зігнувся як буква і зветь його Арлекін, інший блазень скрутився буквою і його ім'я – Орлекін. Інший – Урлекін... Також існують Ярлекін, Ирлекін, Юрлекін і т. д.

Граючи з картками і проспівуючи імена блазнів, дитина знайомиться з літерами, вправляється у звуковому аналізі слів; розвиває увагу, пам'ять, мислення, уяву і мову.

«Теремки Воскобовича» – це унікальний посібник для навчання читання на наочній основі. Гра складається з 12 дерев'яних кубиків–теремків різного кольору (2 білих, 2 блакитних, 2 жовтих, 2 фіолетових, 2 коричневих) з приголосними літерами на гранях, а також 12 картонних кубиків-скриньок (2 синіх, 2 зелених, 6 подвійних синьо-зелених, 2 знакових) з голосними на гранях, які вкладаються в кубики-теремки, щоб виходили склади. А з декількох «теремків» можна скласти слово.

На першому етапі гри дитина знайомиться зі звуками та літерами. На гранях першого кубика білого кольору живуть літери Б, П, В і Ф. Дитина повертає кубик різними сторонами і називає звуки. По-

тім придумує, які тварини могли б оселитися в цьому теремку: метелик, папуга, вовк, сова. Таким же чином дитина знайомиться з рештою «теремків».

Тепер підключаються кубики-вкладиші з голосними-благзнями. У синньому кубику живуть А, У, Е, И (голосні, показують твердість звуку), в зеленому – Я, Е, Ю, І, Е (голосні, показують м'якість гласного звуку).

На другому етапі вчимося складати склади. Вкладаємо в перший «теремок» кубик з буквою і читаємо отриманий склад: «Па».

На третьому етапі можна складати і читати прості слова. Пристрій кубиків-теремків дозволяє перетворити процес навчання читання в серію захоплюючих ігор. Наприклад, гра в «перетворювальки», де «дім» легко стане «димом», а «лід» в «медом».

«Складушки». Гра-посібник «Складушки» призначена для навчання дітей читання.

Посібник виконаний у вигляді книжки, на кожній сторінці яскрава картинка віршована підписом з виділеними складами. Так само є CD-диск з озвученими складовими пісеньками, наприклад, одна з них:

Гусак з гусинею гусяток
Нарахували лише десяток.
Гусак з гусинею прорахувались
Усі на місці опинились.

На що слід звернути увагу під час занять з дитиною по іграм Воскобовича?

- Підготовка. Перед тим як пропонувати гру дитині, ознайомтеся з методичними рекомендаціями і самою грою.
- Мова. В основному діти працюють руками і мало говорять. Під час занять розпитуйте дитину, що вона робить, чому вибрала саме цю фігуру, а не іншу, просіть переказати казкове завдання або придумати свій сюжет.
- Статичність. Займаючись з ігровими матеріалами, дитина найчастіше знаходиться в одній і тій же сидячій позі. Необхідно

враховувати вікові особливості дітей і вчасно відволікати їх від занадто довгого сидіння.

- Посидючість. Для гри з посібниками Воскобовича потрібна посидючість, а це не кожному малюкові під силу.

Застосування запропонованої системи ігор в освітньому процесі допомагає не тільки сформувати у дітей знання, уміння, навички, але перш за все, сприяє творчому розвитку особистості дитини-дошкільника.

Використання ігрової технології в педагогічному процесі, коли вся навчальна робота будується на основі ігрової діяльності дошкільників, створює умови для проявлення творчого ставлення педагогів до своєї роботи, знімає психологічні стереотипи.

Методика Нумікон

Нумікон (Numicon) – це програма і набір наочного матеріалу, створені в Англії 1996-1998 рр. для дітей, яким складно вивчати математику. У її основі – мультисенсорний підхід. Нумікон представляє собою спеціальні набори наочно-практичного матеріалу. У ці набори входять шаблони (форми) різних кольорів і з певною кількістю отворів. Форми сконструйовані таким чином, щоб дитина могла не тільки «побачити», а й «помацати» число, окрім того, за допомогою даної методики можна розвивати у дітей дошкільного віку дрібну моторику, креативність, логіку, просторове орієнтування, асоціативне мислення, пам'ять.

Особливість системи полягає в тому, що знайомство з числом відбувається тактильно-зоровим способом. Вже на першому етапі навчання маленька дитина сприймає величину не як абстрактну цифру, написану на дошці або папері, а як реальний предмет. В залежності від рівня розвитку дитини і особливостей її мислення можна поступово впроваджувати елементи Нумікону в звичне для неї робоче ігрове середовище. Це дає можливість не тільки прискорити і спростити засвоєння нової інформації, але і, найголовніше, навчити малюка використовувати отримані знання на практиці.

Фахівці рекомендують починати використовувати систему, коли дитині виповниться три роки. Сьогодні для різного віку розробники Нумікону пропонують різні за складом набори. Наприклад, для найменших можна використовувати базовий набір, в який входять комплекти кольорових фішок, основа на 100 квадратних осередків, комплект магнітних смуг, числова пряма, числові форми та інші допоміжні елементи, які допоможуть дитині познайомитися з числами і навчитися виконувати з ними найпростіші арифметичні дії.

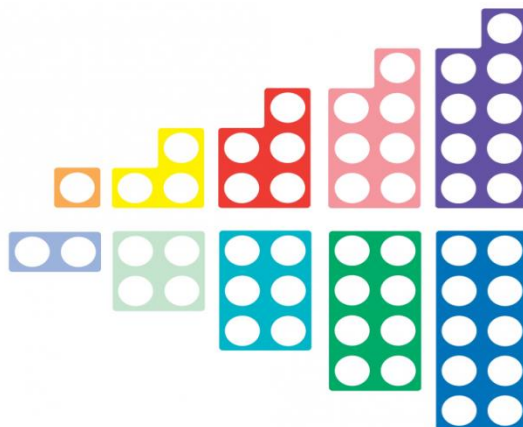
Чим старшою стає дитина, тим складніші завдання вона зможе вирішити, а величезний вибір складових елементів дозволить вчителю максимально цікаво проводити заняття з математики індивідуально і в групі, там, де це необхідно: в навчальному класі, вдома, на уроках лікувальної фізкультури і навіть підчас прогулянок на свіжому повітрі.

20-річна практика застосування Нумікону показує, що це доступний, інтуїтивно зрозумілий спосіб вивчення математики для дітей з різним рівнем розвитку. Його однаково зручно використовувати в навчанні дітей з порушеннями зору, слуху, ЗПР, РАС, інтелектуальними порушеннями, руховими проблемами. Унікальні конструктивні особливості системи допомагають вчителю знайти індивідуальний підхід до кожної дитини, в тому числі з ОВЗ і інвалідністю.

Нумікон використовують при заняттях з кожною дитиною, яка зазнає труднощів при навчанні математики. Такі уроки проводяться індивідуально протягом 12 тижнів по 30 хвилин 5 разів на тиждень. Іноді школи скорочують кількість занять до трьох на тиждень або організовують міні-групи, які включають не більше трьох дітей. На початку і в кінці програми проводиться оцінка динаміки розвитку навичок.

За допомогою деталей Нумікона можна наочно показати основні властивості натуральних чисел: кожне наступне число на один більше, ніж попереднє, видно різницю між парними і непарними числами (мал. 3). Нумікон можна використовувати, щоб освоїти склад числа, додавання, віднімання. Нумікон також успішно застосовують

при навчанні дітей шкільного віку. Він допомагає освоїти такі теми, як складання з переходом через десятку, множення, ділення тощо.

Мал. 3. Зразки деталей Нумікон.

До набору входять: форми Нумікону – 32 деталі; різнокольорові кілочки – 52 деталі, які можна використовувати як лічильний матеріал, вставляти в отвори форм, для викладення послідовності, орієнтування на площині; біла дошка з пухирцями для занять; «Чарівний мішечок» для пошуку на дотик вказаного предмету чи форми; брошура – методичне керівництво для батьків; сюжетні схеми для накладання на дошку – 2 шт.; набір карток Нумікону від 0 до 10; книжка-розкладачка з малюнками і числовою лінійкою; 3 шнурки. Це набір для роботи вдвох, є й більший набір та інші найменування.

Форми Нумікону представляють числа так, що дитина може їх не тільки розглядати, а ще й помацати, і зв'язати з яким-небудь кольором. Чим більше органів чуття задіяні під час гри або на заняттях, тим результативнішим є процес розвитку дитини. Шаблони, які включені в набір Нумікон, допомагають дітям встановити зв'язок між числом і величиною, яку воно означає. Коли при навчанні використовується тільки письмове позначення чисел, домогтися цього складніше. У процесі здійснення дітьми різних дій з шаблонами у них формується власне уявлення про числа і величини.

На початкових етапах діти в ігровій формі вчаться зіставляти назву числа з відповідним шаблоном, а потім, за допомогою цих ша-

блонів виконуються різні арифметичні завдання. Таким чином, у дітей формуються власні уявлення про числа, про співвідношення між ними і про арифметичні операції. Поступово діти починають все краще розуміти, що таке числа і образи чисел перестають бути прив'язаними тільки до шаблонів Нумікону.

Нумікон допомагає наочно засвоїти додавання і віднімання, множення і ділення і багато іншого, в тому числі відсотки, дробы, десяткові числа. Учням подобається індивідуально або в групах виконувати арифметичні задачі завдяки яскравим і різнобарвним шаблонам Нумікону.

Візуальний, аудіальний і кінестетичний підходи, які використовуються в Нуміконі, підходять для різноманітних форм навчання. Учні складають з шаблонів різноманітні споруди і конструкції, грають з використанням спеціального мішечка, в якому фігурки можна розпізнати тільки на дотик. При цьому як очі, так і руки допомагають зрозуміти, яким чином різні числа співвідносяться одне з одним. Крім того, в ході таких занять формуються яскраві образи, які можуть стати підґрунтям для навчання дитини математики у школі.

Під час формування уявлень і понять про розмір можна показувати різницю між великими і маленькими об'єктами, порівнюючи форми Нумікону за розміром. Розвиваючи просторові уявлення, використовувати завдання з конструювання та орієнтування на білій дошці. Для розвитку часових уявлень – доповнювати формами Нумікону календар, настінний годинник. Для формування образу числа – добирати до кожного асоціації та приклади, які відображають його суть або асоціюються з ним, наприклад, число 4 – квадрат, вік дитини, номер будинку, автомобіль, бузкова форма Нумікону тощо. Під час навчання прямого і зворотнього рахунку в межах 10, рахунку від заданого числа, знаходження «сусідів» числа, використовувати вибудовування рядів з форм Нумікону від 1 до 5, а на наступних етапах роботи – від 1 до 10, можна забирати одну форму або міняти їх місцями для відновлення ряду. На початкових етапах роботи діти спираються не на кількість дірочок, а на впізнавання цілісного образу форми, поступово переходячи до підрахунку отворів форми.

Пояснюючи склад числа – складати одні форми з інших, таким чином, наочно показуючи, як одне число складається з інших. Ознайомлюючи з арифметичними діями з Нуміконом значно легше ілюструвати додавання і віднімання. Включаючи в заняття графічні завдання з використанням Нумікону – обвести, заштрихувати, домалювати, розмалювати відповідним кольором, з'єднати кольорові форми Нумікону та їх чорно-білі копії тощо.

Завдання, спрямовані на накопичення сенсорного досвіду при роботі з Нуміконом, можна виконувати під час вільних ігор, змін, ігор із сипучими матеріалами тощо.

Методику роботи з наочно-практичним матеріалом Нумікон умовно можна розподілити на декілька етапів.

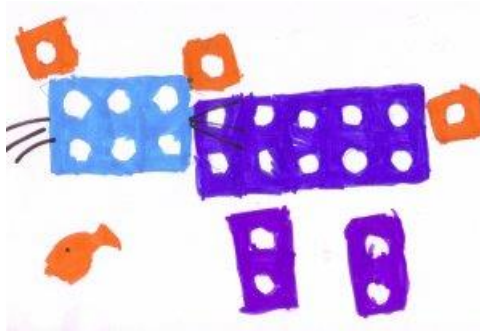
Перший етап - сенсорний - змістом роботи на цьому етапі є насичення та накопичення сенсорного досвіду, його мета – сформувати візуальне та тактильне уявлення про форми-образи, деталі Нумікону.

Початковий етап знайомства з Нуміконом передбачає, що діти багато маніпулюють і грають з деталями: дивляться на них, крутять в руках, надягають на пальчики, вдають, що це рибки і виловлюють сачком з води; використовують в сюжетних іграх, наприклад смажать їх на сковорідці або роблять з них бутерброди (мал. 4).

Мал.4.

Нанизуючи форми Нумікона або штирі на шнурок у вигляді бус; фарбують їх фарбами і роблять відбитки на папері або роблять відбитки на пластиліні (мал. 5).

Мал. 5.

Коли діти маніпулюють деталями, шукають їх в макаронах, гречці, манці, на дотик у «чарівному мішечку», граються ними, закриваючи очі, порівнюють, підбирають відповідні цифри, у них поступово формується не тільки зорове і тактильне уявлення про ці форми, але й образи цих форм і відповідних цифр. Тобто діти починають уявляти форми Нумікону та числа, а потім дії з ними, не маючи реальних деталей перед очима.

Все це потрібно для того, щоб діти якомога більше розглядали і досліджували руками деталі Нумікона і таким чином запам'ятовували їх візуально і тактильно.

Другий етап – характеристика форм.

Завдяки цьому етапу діти дізнаються, що деталі мають різний колір і розмір, що в кожній формі є різна кількість дірочок. Деталі рекомендують називати, використовуючи прикметники «червона», «синя», «велика», «маленька», «найменша», числівники «три», «п'ять», «сім» тощо. Однак, на цьому етапі дітям не пропонується перераховувати кількість отворів у кожній формі. Всі деталі сприймаються цілісно, а слова «три», «п'ять», «сім» поки що є тільки назвами жовтої, червоної, рожевої форм відповідно. Після того, як діти починають конструювати з форм Нумікону доріжки, будинки, машини, тварин за зразком або за схемою, накладають деталі на білу дошку (мал.6), намагаються скласти одну велику форму з двох і більше деталей, вони починають ознайомлення з новою властивістю - дізнаються, що форми можна зістиковувати, розташовуючи поруч без проміжку.

Мал. 6.

Третій етап – форма – цифра – число. На цьому етапі роботи включають ігри, в яких дітям пропонується порівнювати форми Нумікону за розміром і викладати їх в ряд від меншої до більшої. Одночасно діти знайомляться з цифрами і працюють над числовим рядом. На дошці або мольберті, стіні, холодильнику вішається смужка з числовим рядом, де над кожною цифрою намальована відповідна їй форма Нумікону. Діти вчаться знаходити відповідність між цифрами і формами Нумікону, спираючись на їх цілісне сприйняття, не перераховуючи дірочки.

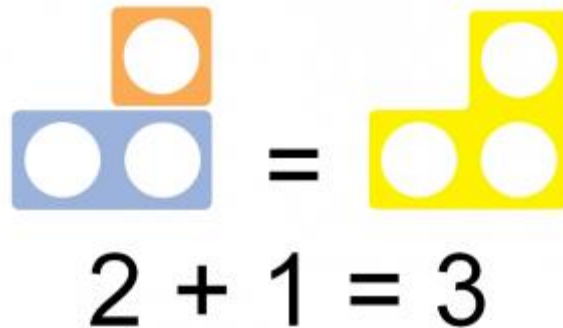
Четвертий етап – лічба. Дітям пропонується перераховувати отвори, вставляти в них штирі і називати, скільки їх міститься в кожній формі (мал. 7).

Мал.7.

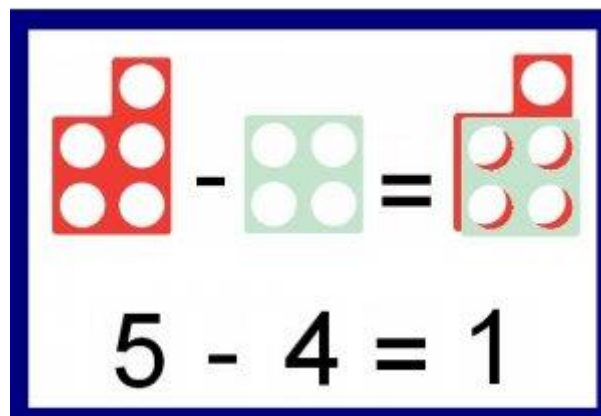
П'ятий етап – арифметичний. Нумікон використовують як додатковий наочний матеріал при знайомстві з арифметичними діями, наприклад складанням. Так, для того, щоб вирішити приклад $2 + 1 = 3$, ми беремо синю форму-2 і прикладаємо до неї зверху помаранчеву

форму-1, одержали форму, яка схожа на форму-3 (мал. 8). Для перевірки результату беремо жовту форму-3, накладаємо зверху і переконаємося, що вийшло 3. Формуємо математичне мовлення: два плюс один дорівнює три або два додати один буде три.

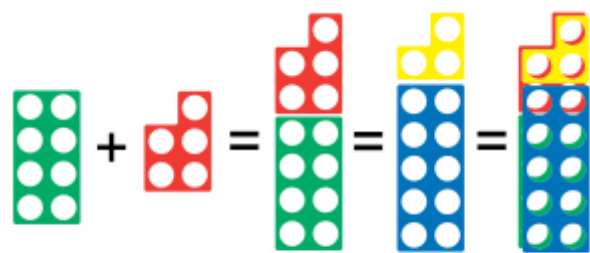
Мал. 8.

Аналогічно віднімання, накладаючи фігуру на фігуру, діти бачать яка кількість залишається (мал. 9):

Мал. 9.

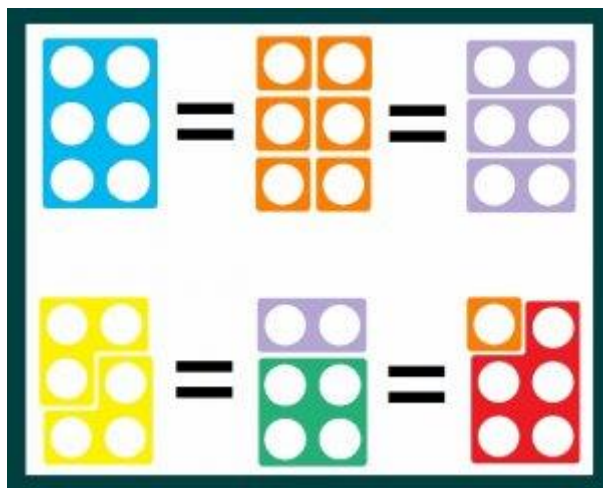
Також Нумікон дозволяє здійснювати арифметичні дії з переходом через десяток. Наприклад, для вирішення завдання $8 + 5$, ми кладемо на стіл зелену вісімку і впритул до неї червону п'ятірку. Далі беремо синю десятку і накладаємо зверху на обидві форми. Виходить, що з-під десятки визирає хвостик від п'ятірки, який нагадує трійку. Дитина бачить, що це десять і три, тобто тринадцять (мал. 10).

$$8 + 5 = 13 = 13 = 13$$

Мал. 10.

Неабиякою складністю для дітей старшого віку є вивчення складу числа із двох менших, нумікон є тим посібником, який якраз створює умови для цього (мал. 11).

Мал. 11.

Організовувати роботу з дітьми використовуючи дидактичний посібник Нумікон можна:

- Розглядати книжки з цифрами, читати казки, оповідання, віршики, в назвах яких зустрічаються цифри (*Наприклад, «Вовк і семеро козенят», «Три ведмеді», «Троє поросят» тощо*) і викладати кількість формами Нумікону.
- Підбирати або придумувати ігри з цифрами та числами, перераховуючи предмети і підсумовуючи результати формами Нумікону.

- Виліплювати з пластиліну, піску чи глини цифри, щоб полегшити запам'ятовування дитиною графічного образу цифр.
- Обговорювати з дитиною числа, які мають для неї особливе значення (*наприклад, вік, кількість членів сім'ї, номер будинку, квартири тощо*), викладаючи кількість і цифри із форм Нумікону.
- Розмальовувати великі цифри олівцем по контуру, заштриховувати й викладайте за допомогою шнурка.
- Співставляти число та кількість під час сервірування стола до обіду: кількість тарілок, виделок, ложок з кількістю людей.
- Повісити у кімнаті дитини гірлянду з карточок, на яких намальовані цифри і відповідна кількість предметів на кожній з них, та доповнювати їх формами Нумікону тощо.

Методика Сесіль Лупан

Сесіль Лупан народилася в Монсі (Бельгія) в 1955 р. Отримавши в Брюсселі професію актриси, вона протягом п'яти років з незмінним успіхом виступала на бельгійській сцені. У 1981 р. Сесіль поїхала з малесенькою донькою до чоловіка в США, де викладала акторську майстерність. Побувавши одного разу на семінарі в Інституті розвитку людського потенціалу (ВВІ), Лупан почала займатися з восьмимісячної донькою за методикою, розробленою Гленом Доманом і його колегами. Так молода мати відкрила для себе захоплюючий світ раннього навчання та розвитку дітей і з тих пір цілком присвятила себе цій діяльності.

Народивши другу донечку вона вирішує йти тим же шляхом, що і з першою донькою – займатися за методикою Глена Домана, проте друга дитина дану методику не прийняла. Сесіль зрозуміла те, що діти всі різні, зі своїми задатками та можливостями і що в навчанні важливо бути чуйним і гнучким. На основі особистих спостережень і висновків Сесіль Лупан написала книгу. Слідом за одним з мудреців вона щиро повірила в те, що «дитина - це не посудина, яку треба заповнити, а вогонь, який треба запалити».

Методика розрахована на дітей віком від народження до вступу у школу. Деякі вправи корисні і цікаві для більш старших дітей.

Основна ідея методики полягає в тому, що діти вимагають не уваги-опіки, а уваги-інтересу, який можуть дати їм тільки батьки. Ця модель виховання дитини містить і певну життєву філософію.

Методику Сесіль Лупан не можна назвати науковою, скоріше йдеться про природний і різнобічний розвиток дітей, при якому враховується їх індивідуальність, інтереси і нахили. Сесіль Лупан, насамперед, – це просто захоплена мама, що любить своїх двох дочок і бажає дати їм з самого раннього віку різні засоби пізнання світу. Вона пропонує розвивати дітей з раннього віку не з метою форсування подій, а для того, щоб розкрити індивідуальний потенціал дитини і допомогти їй сформуватися як особистості.

Навчання дітей має співвідноситися з їх бажанням пізнавати нове, тому примусові заняття згідно чітко розпланованого графіку С. Лупан відкидає. Вона пропонує більш м'який (лояльний) підхід до малюків, коли батьки, бачачи інтерес дитини до певної сфери, починають займатися з нею саме по цій конкретній темі. Для занять не потрібні якісь спеціальні засоби – використовувати можна все, що є під рукою.

Сесіль Лупан написала книгу «Повір у своє дитя», яка відразу стає надзвичайно популярною. Великий інтерес книга викликала на пострадянському просторі, адже окрім подружжя Нікітіних і їх небагатьох послідовників, майже ніхто не писав про можливості розвитку дітей у сім'ї, а не в дитячих садах.

У своїй книзі Сесіль Лупан доходить парадоксального висновку: діти найбільше люблять вчитися, «навіть більше, ніж їсти цукерки», але вчення – це гра, яку слід припиняти, перш ніж дитина втомиється від неї. Головне, щоб малюк був у певному сенсі «недогодovана» і вставлявши з-за «столу знань» з відчуттям постійного «голоду», щоб їй весь час хотілося «ще і ще».

У дитині необхідно виховувати впевненість у власних силах. Саме тому в книзі постійно повторюються рекомендації – не форсувати події і закінчувати будь-який урок з дитиною тією вправою, тим елементом, які їй добре вдаються.

Сесіль Лупан впевнена, що батьки – найкращі вчителі для свого малюка: «Якщо я можу дати людині життя, чому найбільша радість прилучення моєї дитини до світу знань повинна дістатися іншим?»

Хоча основою індивідуального підходу для Сесіль Лупан стала методика американського лікаря Глена Домана, це не було копіювання його системи. Лупан повністю трансформувала методику американського педагога, хоча спочатку точно слідувала її принципам.

На відміну від Глена Домана, який спостерігав відразу багатьох дітей і тому не міг проникнути в душевний світ кожного з них, Сесіль Лупан, спостерігаючи тільки двох своїх доньок, постаралася тонко їх відчувати і дати саме ті знання і саме в той момент, коли вони були до цього розташовані.

І ще одна відмінність: у Домана більш чітко все розписано по віку, у Лупан ж програми строго індивідуальні, з урахуванням нахилів малюків та їхніх інтересу до того чи іншого заняття.

Сесіль Лупан більш тонко, більш індивідуально, підбирає методи навчання. У той же час, у своїй методиці вона приділяє велику увагу таким речам, як, зокрема, навчання плаванню новонароджених (за методикою Клер Тіммерманс).

Програма навчання С. Лупан охоплює практично всі галузі знань, необхідні для повноцінного розвитку малюків і дошкільнят:

- мистецтво (малювання, музика);
- логіка, рахунок;
- розвиток мовлення;
- каліграфія, читання;
- історія, географія, іноземні мови тощо.

Виходячи з власного досвіду, С. Лупан вивела формулу максимально ефективного розвитку інтелектуальних показників дитини: чим більше часу батьки будуть приділяти фізичному вихованню

(крім плавання сюди входять масаж, динамічна гімнастика і фізкультура), тим швидше відбувається формування і дозрівання кори головного мозку.

Вона склала цілі програми з навчання історії, географії, історії мистецтв і малювання, музики та інших галузей знань для дошкільнят. Ті результати, яких вона досягла і ті способи, якими вона їх досягала, в приємній формі описанні в її книзі: «Повір у своє дитя». Читаючи її книгу будь-який батько, підготовлений чи початківець, знайде масу цікавого і на основі її рекомендацій зможе сам скласти програму розвитку своєї дитини.

Заняття за методикою Сесіль Лупан – це короткі насичені уроки в ігровій формі, які тривають до тих пір, поки дитина проявляє інтерес до того, що відбувається. Як тільки батьки помітили зниження інтересу, заняття миттєво перериваються. Головне, щоб дитині було весело і цікаво займатися. Побудова графіка уроків повинно ґрунтуватися виключно на інтересі дитини. Наприклад, якщо дитина в даний момент з особливим інтересом вивчає пластмасову ляльку, то можна показати їй дерев'яні, гладенькі або м'які іграшки.

Під час занять необхідно не просто показувати картки із зображеннями (як за методикою Глена Домана), а вчити дитину аналізувати і систематизувати інформацію. Наприклад, не просто показати картинки із зображенням скрипки і рояля, а дати зрозуміти, що данні предмети належать до однієї групи. Сесіль Лупан переконана, що дитина краще сприймає інформацію, якщо вона супроводжується або подається у вигляді жартівливих пісеньок або казок. Тому показ картинок супроводжується цікавими історіями, казками і піснями. Крім того, дитині завжди потрібно розповідати про навколишній світ, не турбуючись про те, що вона чогось може не зрозуміти. Сесіль Лупан запевняє, що знання завжди передують розумінню.

Заняття з дітьми раннього віку за методикою Сесіль Лупан включають вправи на тренування органів чуття: зору, нюху, дотику, слуху, смаку. Тренування автор методики пропонує здійснювати таким чином:

Зір. Дорослий має підготувати кольорові предмети і показувати їх по черзі, називаючи сам предмет і його колір: «Дивись, це мяч, він круглий, мяч зелений. Можна на стінки ліжечка розвісити картки з зображеннями тварин, предметів, геометричних фігур.

Нюх. Для тренування нюху слід підготувати предмет із різними запахами. Можна навіть використовувати квіти на підвіконні. фрукти тощо.

Дотик. Це може бути зазделегідь підготовлений пензлик, пір'їнка, губка тощо. Дорослий може, наприклад, пір'їнкою проводити по щічках, ручках, ніжках дитини. Або можна взяти тканини, різні за фактурою і кольором. Їх можна пришити до ковдри або приклеїти до дошки. Нехай дитина торкаючись до них, пізнає їх на дотик.

Слух. Автор методики пропонує дорослим насамперед співати пісеньки, дзвонити в дзвіночки, різні брязкальця, стукати ложкою об стіл, об склянку тощо.

Смак. Коли дитині вводять прикорм, ця вправа виходить сама собою. Головне – називати дитині те, що вона їсть.

Дитина має усвідомити різницю між поняттями «бачити», «чути», «відчувати», «нюхати» і «сприймати на смак». Виберіть кілька різних предметів і попросіть дитину визначити за допомогою п'яти органів чуття, чим вони відрізняються.

Цікаво пропонує автор знайомити дітей з поняттями: «було», «є», «буде».

«Стрічка часу» і розуміння простору

Велика увага Сесіль Лупан приділяє музиці, малюванню, історії мистецтв, іноземним мовам і, звичайно, історії та географії. Історія – самий непростий для малюків розділ знань. Справа в тому, що вони поки важко орієнтуються в часі. Для них поняття «сто років тому», «в II столітті до н. е.» і «вчора» означають приблизно одне й те саме. З урахуванням такого сприйняття Сесіль Лупан розробила свій метод пояснення дітям складних речей.

На першому етапі вона пропонує вивчати «минуле дитини», її власну історію, розташовуючи фотографії подій у хронологічному порядку (от тільки народився, ось навчився сидіти, пішов і т. д.).

Наступний етап – історія батьків, а потім бабусь і дідусів. Коли у малюка сформовано деяке поняття часу, можна переходити до історії, наприклад до динозаврів. До слова сказати, Лупан дуже вірно каже, що «динозавр» для малюка звучить не складніше, ніж «бегемот». Тому не варто боятися складних назв і термінів. Головне – дати їм правильне і зрозуміле пояснення. Ну а далі можна вже розбиратися у світовій історії.

Для цього Лупан складає «історичні» пісеньки, відображаючи в кожному куплеті якесь важлива подія таким чином, щоб дітям було цікаво і весело. Цим радою цілком можуть скористатися мами, схильні до творчості. Адже для малюка в подібних пісеньках не важливі відточені рими: будь-які твори він сприйме із захопленням, заодно дізнаючись про ті чи інші історичні події.

Займаючись прискореним розвитком інтелекту, дорослі, на думку Сесіль Лупан, забувають про те, що у дитини є не тільки мозок, який треба тренувати, але ще серце і душа, на яку в перегонах за знаннями просто не залишається часу. Крім обсягу інформації важливо, в якій атмосфері проходять заняття. Слід, наголошує автор методики, ласкаво і ненав'язливо підтримувати прагнення дитини до творчості, а в разі невдач співчувати і ніколи не висловлюватися неохвально про творчі спроби дитини.

Надмірна опіка може заглушити творчість, а нав'язлива батьківська допомога стане сприйматися як порушення кордонів особистого простору.

Відчуття простору

Тут можна залучити малюка в різні географічні ігри: *складання планів кожної з кімнат і квартири*.

Положення в просторі: ліворуч, праворуч, вгорі, внизу, над, під, на, в, і т.д. Що стосується поняття «зліва» і «справа», виробіть у себе звичку говорити про це під час одягання малюка. Говорючи «справа», стисніть його праву руку або ногу; вимовляючи «зліва», торкайтеся пальцем до тих частин його тіла, які розташовані зліва. Пізніше, якщо дитина буде займатися гімнастикою або танцями, зав'яжіть йому стрічку на правій щиколотці і правому зап'ясті. Коли він добре

запам'ятає, з якого боку знаходиться ліва, а з якого – права сторона його тіла, покажіть йому, що, коли ви стоїте навпроти нього, ваша ліва сторона знаходиться проти його правою. Щоб пояснити йому інші випадки розташування предметів в просторі, візьміть невелику іграшку, яка йому подобається, і покладіть її на стіл, під стіл, в коробку і т.д.

Об'єднання двох або декількох ознак предметів.

Розкладіть перед дитиною 25 геометричних фігур (кожної по п'ять) п'яти різних кольорів і попросіть її дати вам червоний квадрат, блакитний круг, зелений трикутник і т.д. Таким чином, ви пропонуєте їй об'єднати в своїй свідомості форму і колір. Потім скажіть, щоб дитина поклала зелений круг праворуч від себе, оранжевий квадрат взяла в ліву руку, а коричневий трикутник кинула в коробку. При цьому вона пов'язує вже три поняття: форму, колір і місце.

Календар.

Познайомте дитину з днями тижня. Можна спробувати проспівати поспіль назви днів тижня на який-небудь підходящий мотив. Приколіть на стіні в дитячій кімнаті таблицю з назвами днів тижня і кожного разу, піднімаючи дитину вранці з ліжка, показуйте їй, який сьогодні день. Можна також зробити свого роду циферблат з назвами днів тижня, і тоді малюк зможе сам переводити стрілку на потрібний день.

Слід звернути увагу дитини на те, говорить Сесіль Лупан, що деякі події її життя повторюються в певні дні: похід в басейн, заняття танцями, прихід бабусі і т.д. Коли вона добре вивчить дні тижня, познайомте її з назвами місяців.

Повісьте в дитячій кімнаті календар і щовечора закреслюйте разом з дитиною минулий день. Нагадуйте їй, який сьогодні місяць і день, і показуйте їх місце на календарі. Нехай дитина сама закреслює дату, навіть якщо вона ще не знає цифри (до речі, це гарна прелюдія до означеного знайомства).

Послідовність назв або цифр.

Дитина легко вивчає будь ряд наступних одна за одною назв, букв та цифр. Але їй важко знайти в ньому місце для якого-небудь

одного елемента. Щоб допомогти дитині в цьому, виріжте картки з картону і напишіть на кожній одну цифру (від 0 до 10) або день тижня, або місяць, або букву. Навчіть дитину розставляти картки в потрібному порядку і відповідати, між якими двома членами ряду знаходиться та чи інша цифра, буква тощо. Коли вона буде добре справлятися з цим, маючи весь ряд перед очима, заховайте картки і запропонуйте відповісти на ті ж питання по пам'яті. (Ви, звичайно, повинні показувати їй картки в тих випадках, коли дитині важко відповісти).

Логіка і рахунок

Логіку й математику Лупан об'єднує в єдиний предмет. В її книзі можна знайти масу корисних ідей і порад з розвитку логіки у дітей від 2-х до 6 років. Вивчення математики вона радить починати з простого порядкового рахунку, адже чим раніше дитина запам'ятає цифри, тим швидше зможе зрозуміти їх зміст. Всі ігри та вправи, придумані Сесіль Лупан, спрямовані на те, щоб навчити дитину розуміти, «відчувати» число.

Перед тим як навчати дітей рахувати, обчислювати слід почати з того, що познайомити дитину з *ознаками і характеристиками предметів*, якими вона зможе потім оперувати за правилами логіки. Цікаві описані в книзі ігри на розвиток логіки у дітлахів від 2 до 6 років: антоніми, родинні зв'язки, класифікація, узагальнення та ін. Діти із задоволенням грають в подібні ігри, які дозволяють докопатися до суті непростих понять і явищ.

Назва класів понять, об'єднаних загальною ознакою. Є два типи вправ.

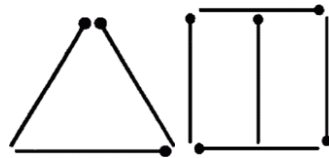
Слова, які виражають відносини: «більше ніж», «менше ніж», «стільки ж, скільки» складають базу будь-якого порівняння. Слід вводити їх стосовно слів, що позначає кількість, довжину, товщину, висоту, вагу, і взагалі до всіх слів, що позначає розміри предметів. «Що більше, а що менше?»; «Де менше кубиків, ніж ...?»; «Хто такого ж зросту, як ...?»

Пошук відсутнього предмета.

Три різних предмета (ложка, олівець, склянка) слід розставити або розкласти перед дитиною. Потрібно попросити її закрити очі. Потім один предмет прибирається, а дитині пропонується визначити, чого не вистачає. Поступово число предметів збільшується.

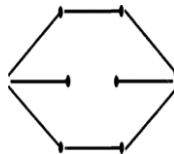
Копіювання і повторення форм.

Сірники розкладаються так, щоб вони утворили якусь геометричну фігуру або нескладний малюнок (мал. 12). Потрібно попросити дитину скопіювати те, що ви зробили. Коли це почне в неї легко виходити, потрібно даи дитині подивитися на викладені вами фігури, потім закрити їх і попросити відтворити по пам'яті.

Мал. 12.

Збільшуйте число сірників, ускладнюючи фігури (мал. 13).

Мал. 13.

Інший варіант. Намалюйте будиночок, не перевантажуючи малюнок деталями. Нехай він буде якомога простішим. Наприклад, на першому поверсі – двері праворуч і вікно ліворуч, на другому – два вікна. Дитина повинна повторити малюнок, нічого не забувши. Ця гра можлива на основі будь-якого простого малюнка. Щоб малюк міг відтворити його по пам'яті, спочатку дайте йому скопіювати ваш малюнок, а потім приберіть його.

Розвиток уяви за допомогою геометричних фігур.

Подумайте разом з дитиною, що можна намалювати, використовуючи в якості основи коло: яблуко, тарілку і т.д. Потім візьміть іншу базову фігуру.

Зошити логічних ігор.

Коли дитина освоїться з олівцем і навчиться розфарбовувати, купіть зошит з веселими логічними вправами. Дуже важливо, щоб вони були зрозумілі і за формою, і за змістом.

«Чому? - Тому що ...»

Дитина задає набагато менше дуже розумних запитань, ніж прийнято вважати. Найчастіше вона запитує те, що їй вже добре відомо, і нас це, зрозуміло, дратує. Якщо таке питання буде, запитайте її в свою чергу: «Чому?» (Вас це не втомить!). І вона із задоволенням покаже вам, що знає відповідь. Даючи дитині можливість зробити це самій, ви збільшите її віру в себе. Похваліть за правильну відповідь. Тоді ваші нерви не постраждають, а вона буде задоволена і набагато швидше перестане розважатися подібним чином.

Модель «Чому? - Тому що ...» спонукає дитину до самостійних роздумів. Але потрібно, щоб ви показали їй дорогу до невідомого:

Чи знаєш ти, чому зник сонячний промінчик? - Тому що хмаринка закрила небо. А знаєш, чому машина їде, хоча я і не завела мотор? - Тому що дорога йде під гору і т.д. Ви, звичайно, викличете тим самим безліч цікавих запитань, для відповіді на які у вас може не виявитися ні часу, ні сил. Скажіть про це дитині і пообіцяйте, що обов'язково дасте відповідь пізніше. **ТРИМАЄТЕ СВОЄ СЛОВО!** Вибагачтеся, якщо ви забули про свою обіцянку. І той факт, що ви змушуєте її чекати (тільки не треба робити це занадто часто!), додасть в очах дитини особливу цінність вашій відповіді. Відповідаючи на це запитання, орієнтуйтеся на максимум розумових здібностей дитини.

«Якщо ... - то ...»

Ця гра допомагає в розвитку дедуктивних методів мислення, що грають надзвичайно важливу роль в логіці й математиці (вони лежать в основі алгебри). Виробіть у себе звичку порівнювати речі таким чином: «Якщо ця стіна зелена, то і цей олівець теж зелений!

Якщо це – книга, то і це – теж книга! Якщо ця лялька велика, то ось ця – зовсім невелика!»

Рахунок.

Спочатку дитину знайомлять з першим десятком, перераховуючи разом з нею будь-які відповідні предмети. Вона швидко запам'ятає порядковий рахунок і дуже скоро відкриє для себе суть цього процесу. З числом «нуль» малюк знайомиться, відповідаючи на жарти́вливі питання: «Скільки корів у тебе в кишені? Скільки крокодилів у нас у ванній?» Далі йдуть вправи на зворотний рахунок, пояснення в зрозумілій формі, що таке негативні числа, ділення і множення, описуються цікаві ігри з годинником. При навчанні рахунку важливо пам'ятати головне правило: переходити до цифр слід тільки тоді, коли малюк навчився називати числа і рахувати. Головне, навчити дитину розуміти, «відчувати» число, а вже графічні символи можна освоїти набагато пізніше

В основі всіх обчислень лежить рахунок, тому в дитини в першу чергу і слід розвивати здатність рахувати. Але «називати» означає, з одного боку, знати назви чисел, а з іншого – розуміти суть самого процесу рахунку. Як завжди, якщо знання передусь розумінню, дитина швидше піде вперед. З півторарічного віку малюк починає отримувати для себе користь з найперших вправ, за умови, що ви не будете поспішати.

Числа від 1 до 10. Називайте вголос (голосно і чітко), перш ніж що-небудь зробити: загасити світло, ввімкнути телевізор, відкрити двері. Намагайтеся робити це хоча б раз в день. Невдовзі дитина зможе назвати числа від 1 до 10. Але це зовсім не означає, що вона навчився рахувати. Просто, коли зрозуміє, що таке рахунок, зможе сконцентрувати всю увагу на суті виконуваних дій, не надто напружуючи пам'ять, оскільки цифри уже запам'ятала.

Рахувати що-небудь має стати настільки ж звичайною справою, як і говорити. Ритуали, пов'язані з прийомом їжі, створюють для цього найбільші можливості. Рахуйте тарілки, ножі, шматочки м'яса, ложки каші ... Бачучи, як називаєте ви, дитина захоче наслідувати ваш приклад. Як тільки вона проявить таке бажання, заохочуйте її

спроби рахувати разом з вами. А щоб дитина краще зрозуміла, що рахунок – не просто кумедна абракадабра, поставте перед нею тарілку і покладіть поруч з нею три однакових предмети. Скажіть дитині, щоб вона по одному клала предмети в тарілку і одночасно називала їх. Допоможіть їй, якщо це необхідно. «Ти бачиш, тут три кубики, в тарілці три кубики! А тепер подивимося, скільки їх буде цього разу...». Дайте їй два кубика і почніть гру спочатку. Коли вона добре вивчить числа один, два і три, додайте четвертий кубик, і так далі.

Числа більше 10. Коли дитина (зазвичай у віці трьох років) навчиться перераховувати предмети, вона буде робити все більші й більші успіхи. І тому необхідно, щоб ви весь час випереджали її. Як тільки вона зможе порахувати до 10, познайомте її з наступним десятком, описаним вище способом. Можна також проспівати числа на знайомий дитині мотив (наприклад, пісні «Як мені мамі пояснити ...»). Коли вона зможе порахувати деяку кількість предметів, викладіть, наприклад, квасолю, і нехай дитина рахує квасолини, перекладаючи їх з однієї посудини в іншу. Дайте їй кухоль, в яку ви будете додавати кілька квасолин щодня. Коли їх число дійде до 50, візьміть інший кухоль і скажіть: «У твоєму кухлі 50 квасолин. А наступні квасолини ти будеш класти в інший!» Це дозволить вам як-небудь «переконатися», що в першому як і раніше 50 квасолин. Наступного ж разу ви можете зосередитися на наступних числах, маючи можливість не починати весь рахунок з нуля.

Ноль. Поясніть дитині, що таке ноль. Це дуже важливо, тому що при переході до символів нуля вам знадобиться, щоб записувати числа після 9. Щоб дати відчуття дитині, що число, нічого не позначає, - абсолютно особливе число, задавайте їй жартівливі питання: «Скільки корів у тебе в кишені? Скільки крокодилів у нас у ванній?» Ви можете бути впевнені, що вона ніколи не забуде, що таке ноль!

Рахувати, торкаючись. Коли дитина як слід навчиться рахувати предмети, перекладаючи їх з однієї посудини в іншу, покажіть їй вашу руку з розчепіреними пальцями і попросіть перерахувати пальці, торкаючись до них. Ви можете допомогти дитині, рухаючи пальцем, який вона має помацати.

Потім запропонуйте порахувати розташовані перед нею предмети, торкаючись до кожного з них. Необхідно, щоб дитина зрозуміла, що має по одному разу доторкнутися до кожного предмета. Це нелегко, тому-то і бажано починати вправи в перерахунку, перекладаючи предмети з однієї судини в іншій. Нарешті, навчіть її рахувати предмети, зображені на картинках в книзі.

Зворотний рахунок. Це дуже важлива вправа, так як дитина не навчиться віднімати, якщо не вміє «рахувати назад». Тим не менш, почекайте, щоб вона засвоїла рахунок до 30 (принаймні), перш ніж почати цю нову гру. Інакше ви заплутаєте її. Вся процедура навчання подібна аналогічній процедурі для звичайного рахунку. Коли дитина навчиться рахувати в зворотному порядку (від 10 до 1), починайте рахувати з 11, потім з 12, і так далі. Зворотний рахунок від 20 до 10 часто представляє для неї найбільшу складність, ну а коли зустрічається з тими цифрами, які вже відомі, справа йде набагато краще.

Рахунок до заздалегідь заданого числа. Потрібно навчити дитину рахувати до заздалегідь заданої цифри. Покладіть перед нею жменю квасолин і попросіть відрахувати 3 з них. Коли вона зрозуміє це, попросіть зробити кілька купок квасолин – наприклад, по 3, 5, 9 штук в кожній. Якщо дитина впорається і з цим завданням, розташуйте перед нею предмети в ряд. Попросіть відрахувати (торкаючись до них, однак, не пересуваючи) менше число предметів, ніж лежить перед нею. Нарешті, виконайте ту ж вправу, рахуючи предмети, зображені в книзі. Регулярно просіть дитину рахувати до певної зазначеної вами цифри, які не торкаючись до предметів і не згадуючи їх.

Щоб рахунок увійшов у звичку, дитина повинна рахувати часто. Наведені вище варіанти потрібні, щоб, з одного боку, уникнути монотонності, а з іншого – навчити дитину різними способами. У результаті вона почне рахувати все, що її оточує. Заохочуйте це його прагнення. Щоденні вправи з рахунку готують дитячий розум до обчислень.

Коли дитина добре вивчить назви чисел, пограйте з нею в почерговий рахунок: ви говорите 1, вона – 2, ви – 3, вона – 4 і т.д. Спочатку вона захоче називати ваші числа; поясніть їй, що це заборонено правилами гри. Наступного разу починати має вона: вона говорить 1, ви – 2 і т.д. Коли дитина буде легко справлятися з подібним завданням, залучіть до гри кого-небудь ще (скажімо, іншу дитину) і пограйте втрьох, потім вчотирьох, і т.д.

Парні і непарні числа. Щоб пояснити дитині це поняття, візьміть дві тарілки і жменю квасолин: Це твоя тарілка, а це – моя. Ось дві квасолини. Чи можеш ти покласти стільки ж квасолин в мою тарілку, скільки і в свою? Так, звичайно! Ти можеш покласти одну квасолину в свою тарілку і одну – в мою. Тепер ось тобі три квасолини, подивися, чи можна зробити з ними те ж саме? .. Ні! В одній тарілці виявляється дві квасолини, а в іншій – одна. Бачиш, виявляється, число 2 можна розділити на дві рівні частини (таке число називається парних), а число 3 не можна розділити на дві рівні частини (його називають непарних). Подивимося тепер, як поводить себе 4 ...

Коли дитина зрозуміє різницю між парним і непарним числом, пограйте з нею в почерговий рахунок, при цьому один з вас буде називати непарні числа, а другий – парні.

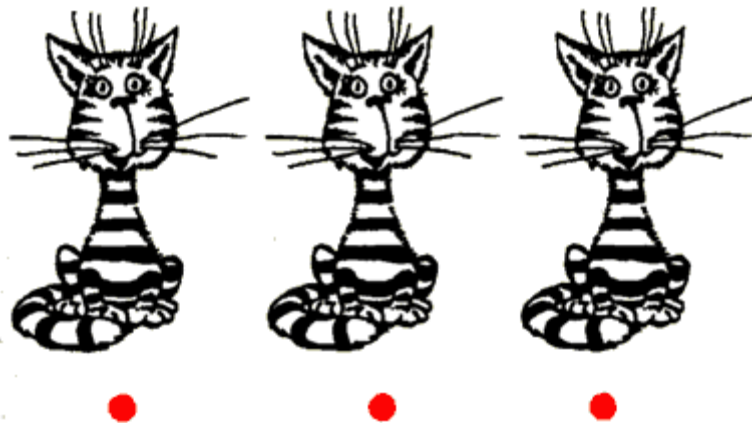
Цифри в їх графічній формі. Перш ніж показати дитині абстрактні символи, що позначають числа, потрібно, щоб вона навчилася добре рахувати. Спочатку покажіть дитині малюнок з трьома першими цифрами. Коли вона їх вивчить, в якості нагороди може бути включення в гру четвертого персонажу. Як і раніше використовуйте тільки питальну форму. Тільки в цьому випадку число буде називати вона, а не ви. Коли дитина вивчить цифри з маленькими малюнками, покажіть їй ті ж цифри, але без малюнків. Нагадайте дитині текст, якщо вона його забуде. Таким способом навіть найвпертіша дитина швидко вивчить цифри. Але перехід до цифри доречний лише тоді, коли дитина навчиться називати цифри та рахувати.

Яке число йде далі? Коли дитина добре освоїть почерговий рахунок, запитайте її: «Яке число стоїть після цифри 3?» Спочатку дитина буде змушена почати рахувати вголос. Не заважайте їй, поки

вона має в цьому необхідність. Потім скажіть, що рахувати потрібно про себе.

Чехарда з числами. Після того як дитина освоїть першу гру, запропонуйте їй другу: «Тепер ми будемо грати в чехарду з числами. Я говорю 3, а ти стрибаєш через наступне число і називаєш те, яке йде за ним. Тобто ти перестрибуєш через 4 і кажеш 5 (вимовляєте 3 звичайним голосом, 4 – високим, 5 – звичайним). Це дуже цікаво!».

Проміжний символ між предметом і цифрою. Це допоможе дитині добре зрозуміти, що таке символ. Кожна крапка позначає одну кішку (мал. 14).

Мал. 14.

Покажіть дитині, що крапки можуть символізувати будь-який предмет: дерева, чоловічків, будинки. Потім покладіть перед нею кілька квасолин і запропонуйте намалювати стільки крапок, скільки квасолин лежить на столі (великий фломастер дозволить дитині малювати крапку, притискаючи стержень до паперу тільки один раз; якщо дитина ще не може вибудувати крапки в ряд, намалюйте їх самі під її диктовку). Потім візьміть таку ж кількість інших предметів, наприклад виделок. Нехай дитина намалює стільки крапок, скільки виделок вона бачить. Порівняйте число крапок, що зображують квасолини, і число крапок, що позначають виделки. Змусьте дитину пере-

конатися, що кількість намальованих крапок дорівнює кількості предметів. Так вона зрозуміє, що крапки можуть зображати будь-які предмети: важливе лише їх число.

Додавання. Покажіть дитині принцип складання за допомогою квасолин:

Поклади в одну купку 3 квасолини, а в іншу – 2 ... Молодчинка! Тепер склади їх, тобто перерахуй всі разом. Готово. Получается ...? Чудово! Отже, можна сказати, що $3 + 2 = 5$. Це і називається складанням!

Додавання в повсякденному житті. Зверніть увагу дитини на те, що в повсякденному житті часто доводиться вдаватися до складання: наприклад, у випадку приходу гостей на столі додаються тарілки для них; коли стає холодно, надягають додатковий светр ... Назвіть малюкові всі слова, які нагадують про складання – про те, що щось додається: «додавати», «купувати», «отримувати».

Віднімання. Зворотний рахунок – основа віднімання. Пограйте з дитиною в усі ті ігри, де ви рахували в звичайному порядку, але тепер рахуйте в зворотному порядку:

- рахуйте вголос при виконанні звичайних повсякденних справ: перед тим, як включити телевізор або погасити світло, капаючи ліки тощо;
- покладіть перед дитиною декілька предметів і попросіть порахувати їх. Тепер, коли вона знає, скільки їх всього, попросіть прибирати по одному предмету, рахуючи назад до нуля;
- та ж гра, але ви пропонуєте дитині рахувати назад до того числа, яке ви заздалегідь задали;
- рахуйте назад по черзі: ви говорите 10, вона – 9, ви – 8, вона – 7 і т.д. У цю гру можна грати втриох.

У відніманні перше число завжди найбільше. Засвоюючи цей закон, а також те, що при додаванні найбільше число - це відповідь, дитина зрозуміє: віднімання – це складання навпаки.

Метрична система виміру і часу.

Важливо, познайомити дитину з цими двома категоріями. Ваше завдання упроститься, якщо дитина вже вміє називати числа підряд, складати і віднімати.

Для вивчення метричної системи виміру знадобляться інформація про вагу і зріст членів вашої родини.

Зріст. Прикріпіть до стіни стрічку довжиною в метр. Покажіть дитині, яка довжина метра, поясніть різницю між метром і сантиметром. Допоможіть виміряти ляльок.

Вага. Дайте дитині в руку предмет вагою в кілограм. Потім поставте її на ваги і покажіть, що вона важить стільки-то раз по кілограму! Виконайте те ж саме з вагою, рівною 100 грамам. Допоможіть дитині зважити її іграшки. Якщо у вас є ваги з гирями, вона ще краще зрозуміє, що таке вага.

Обсяг рідини. Візьміть дві мірних склянки. Навчіть дитину складати $2 \times 10 \text{ см}^3$. Допоможіть їй налити води в першу склянку до потрібної позначки, потім перелити її в іншу. Повторіть операцію. Зрештою рівень рідини в другій склянці покаже результат складання. Коли дитина освоїться з мірними лінійками, зробіть вправу на віднімання.

Що стосується визначення часу, то краще всього повісити в кімнаті дитини годинник з арабськими цифрами і секундною стрілкою. Помістіть позаду годин великий картонний коло і відзначте на ньому *хвилини* (мал. 15).

Мал. 15.

Насамперед, слід пояснити дитині, що годинна стрілка рухається дуже повільно: за той час, що вона проходить від однієї цифри до іншої, велика, хвилинна, стрілка встигає зробити повне коло. А поки хвилинна стрілка рухається від однієї цифри до іншої, секундна стрілка встигає також пройти коло. Роздивляючись хвилинну і секундну стрілки, дитина може збагнути, як поводяться хвилинна і годинна стрілки, адже їх взаємний рух занадто повільний, щоб вона могла безпосередньо його спостерігати.

Розкажіть дитині, що година складається з 60 хвилин, а це відповідає повного обороту хвилинної стрілки. Тут-то велике картонне коло з хвилинами і послужить вам службу. Рахуйте тільки відрізками по 5 хвилин (уникайте точної вказівки часу типу 8:00 12 хвилин або 10:00 34 хвилини). Поясніть, що маленька стрілка показує години (цифри на циферблаті годинника), а велика – хвилини (цифри на картонному циферблаті).

Коли дитина все це засвоїть, накресліть хрест посередині циферблата. Він допоможе зрозуміти, що, замість того щоб говорити «1 година 15 хвилин», можна сказати «година з чвертю»; замість «1 година 45 хвилин» - «година і три чверті». Тепер можна навчити дитину відраховувати в зворотному порядку хвилини, які залишаються до наступної години. Напишіть на картонному циферблаті (який слід помістити за циферблатом з хвилинами) червоним: -20, -1/4, -5. Скажіть дитині, що хвилини можна рахувати і у зворотному порядку, і покажіть, як це робиться (чверть другого, половина другого, без двадцяти два і т.д.). На останньому етапі розкажіть, що можна рахувати хвилини, що знаходяться всередині відрізків по п'ять хвилин.

Звичайно, якщо в дитячій кімнаті будуть висіти справжній, а не намальований годинник, дитині швидше захочеться зрозуміти таємницю відліку часу. Та й вам буде зручніше пояснити їх конструкцію. Не забудьте, що годинник має висіти не надто високо і так, щоб на ньому не відбивалися сонячні відблиски.

Будь-яке навчання дітей має бути схоже на веселу гру. До такого серйозного процесу, як читання, теж можна підійти весело. Сесіль Лупан пропонує співати назви букв на мотив якоїсь дитячої пісеньки. І дуже скоро дитина запам'ятає алфавіт. Потім співаються «пісеньки приголосних і голосних». Навчання читання краще починати тоді, коли дитина заговорить. Лупан пропонує кожне нове осмислене слово дитини записувати на аркушах паперу великими літерами. Можна написати на картках назви предметів і розмістити їх в кімнаті. Так, картка зі словом «диван» розміститься там, де їй і належить бути за логікою речей – на спинці дивана, а слово «шафа» – на дверцятах шафи. Це покаже дитині, що будь-яке слово має графічне відображення. Для своїх дочок Лупан придумала абетку, де кожна буква зображена у вигляді кумедного чоловічка або тваринки. Коли такі літери вивчені, можна переходити до звичайного написання.

Коли дитина вже вміє читати окремі слова, більшість мам зіштовхуються з проблемою: а що далі? За словами Лупан, «прищепити дитині смак до читання – найкращий подарунок, який ми можемо їй зробити, адже читання – це основа культури. Тому потрібно перетворити його в захоплююче заняття, в якому дитина грає активну роль». Для цієї мети виготовляються саморобні книжки. І це дійсно геніальна ідея! Це можна застосовувати на початкових етапах читання, коли дитина вже досить легко читає прості слова, але читати тексти в звичайних книгах ще не може. Навіть букварі з великим шрифтом, як правило, не підходять для малюків. По-перше, слова потрібно писати дуже крупно, по-друге, читання має викликати емоційний відгук у дитини. І тут на допомогу приходять саморобні книжки з фотографіями самої дитини та її улюблених іграшок. Спочатку це прості підписи під відповідними фотографіями: «Маша спить», «Я граюсь машинкою» тощо. Потім можна зробити книгу про похід в зоопарк або святкування Дня народження і навіть придумати казкову історію про її іграшки. Така книга надовго стане найулюбленішою

для вашої дитини. Крім саморобних книг, у Лупан є маса інших цікавих ідей, як урізноманітити читання. Це і записки-сюрпризи, і по чергове читання, і різні ігри в слова.

Технологія Золтана Ліг Дьенеша.

Золтан Ліг Дьенеш (1916-2014) – угорський математик, психолог і педагог, теоретик і практик так званої «нової математики», професор Шербрукського університету.

Для розвитку логічних, комбінаторних, аналітичних здібностей дітей Дьенеш розробив різні захоплюючі логічні ігри з використанням спеціальних блоків, автором яких він сам і є. Пізніше їх стали так називати «Блоки Дьениша», логічні блоки що є одним із ефективних посібників з розвитку логічного мислення, для підготовки мислення дітей до засвоєння математики. Вони стали популярними у багатьох країнах світу і застосовуються й досі в різних варіантах виконання (об'ємні, площинні) для розвитку дітей і підготовки до школи.

У дидактичному наборі зібрано 48 блоків (мал. 16). Жоден з них не повторюється. І у кожного є по чотири характеристики:

- колір (жовтий, червоний, синій);
- форма (коло, квадрат, трикутник і прямокутник);
- розмір (великий і маленький);
- товщина (товстий і тонкий).

Мал. 16.

Методика розрахована на дітей віком від 2-8 років.

Основна ідея технології – навчання через гру, що й забезпечує ефективність навчального процесу.

Зміст методики:

Методика застосовується як в офіційній педагогіці, так і в системі самоосвіти. Перевага даної методики в тому, що вона виключає рішення математичних завдань в письмовому вигляді та вивчення правил з підручників. Усі заняття проходять у вигляді гри, танців і пісень. Дитина отримує перші уявлення про найскладніші математичні поняття, такі як: кодування інформації, логічна операція, алгоритм. При цьому вона навіть не підозрює, що засвоює такі складні поняття.

Дидактичний матеріал ґрунтується на методі заміщення предмета символами і знаками (метод моделювання). Блоки відносяться до типу іграшок, з якими грати можна не один рік шляхом ускладнення завдань.

За допомогою даного дидактичного посібника можна:

- знайомити дітей з кольором, формою розміром, товщиною об'єктів;
- розвивати логічне мислення;
- формувати уявлення про математичні поняття;
- розвивати вміння виявляти властивості в об'єктах, називати їх;
- розвивати просторові уявлення;
- розвивати вміння, навички, необхідні для самостійного вирішення навчальних завдань;
- розвивати творчі здібності, фантазію, уяву;
- розвивати здатність до моделювання, конструювання;
- розвивати вміння виділяти об'єкти ознаки предмета, називати їх, пояснювати схожість та відмінність об'єктів, обґрунтовувати свої судження.

Роботу можна організовувати за такими етапами:

Етап перший. «Знайомство», «Вільна творча гра».

Перш ніж приступити до ігор, вправ, потрібно надати дітям можливість самостійно познайомитися з логічними блоками. Діти можуть використовувати їх на власний розсуд в різних видах діяльності. В процесі різних маніпуляцій з блоками діти доходять висновку, що вони мають різну форму, колір, розмір, товщину. Зміст цієї фази полягає ще й в постановці педагогом якоїсь конкретної задачі. У пошуку рішення дошкільники перебирають спонтанні варіанти й експериментальним шляхом знаходять правильну відповідь. Це етап знайомства дитини з завданням, яке необхідно вирішити. Так починається навчання дитини математичним премудростям.

Другий етап. «Правила гри».

Подолавши етап спроб і помилок, діти приступають до другої фази – вивчення правил гри. Для того, щоб вирішувати поставлені педагогом завдання, дитина має усвідомити те, що без знань правил це зробити не можливо. У правилах міститься найважливіша інформація. Для вихователя або батьків важливо правильно й зрозуміло донести до свідомості дитини найважливішу інформацію про правила досягнення необхідного результату.

Третій етап. «Порівняння».

Роблячи третій крок, дитина опиняється перед необхідністю виконати розумову операцію порівняння. Автор методу пропонує дорослим апробувати в грі з дітьми ідею кількох аналогічних за змістом ігор, але з різним дидактичним матеріалом. Наприклад, спочатку граємо в блоки, потім вирізаємо фігурки тваринок або викладаємо геометричні форми. Дорослі повинні побачити, що дитина самостійно розгадує алгоритм правильного досягнення мети, незалежно від ігрового матеріалу. Це дає можливість педагогу переконатися в тому, що інтелектуальні дії дитини осмислені, а не є результатом механічного запам'ятовування й автоматичного відтворення. Цей етап необхідний для розвитку здібностей абстрактного мислення.

Діти спочатку опановують вміння виявляти і абстрагувати в предметах одну властивість (колір, форма, розмір, товщина), порівнювати, класифікувати і узагальнювати предмети за кожною із цих властивостей (однією, двома, трьома, чотирма).

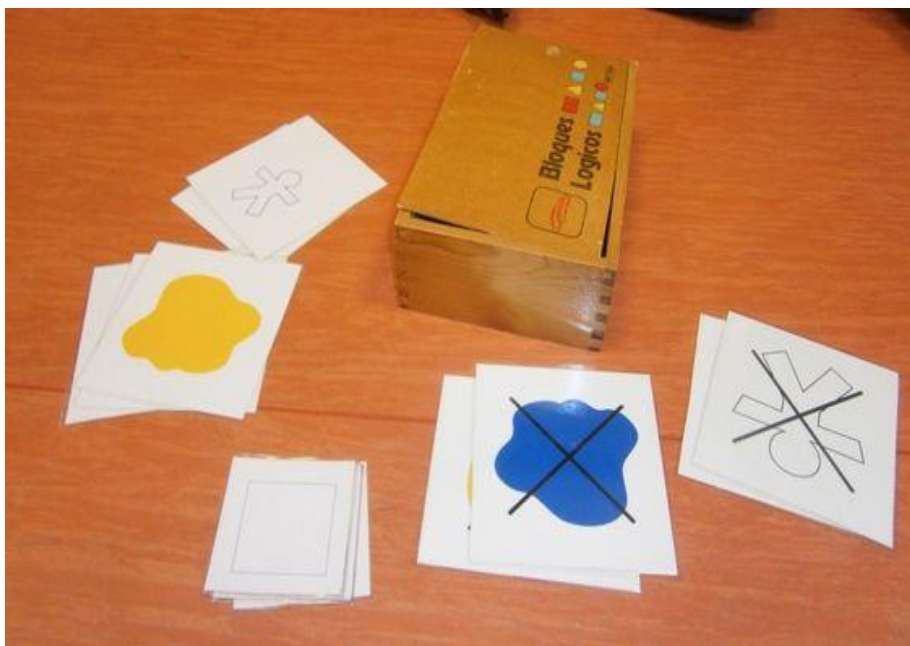
Четвертий етап. «Мова символів».

Автор технології назвав цю стадію символічною. Дітям пропонуються ігри та вправи, де властивості блоків зображені схематично, на картках. Це дозволяє розвивати здатність до моделювання і заміщення властивостей, вміння кодувати й декодувати інформацію. Для опису ігрових карт необхідно використовувати спеціальну мову у вигляді різних символів. У процесі гри дитина може самостійно створювати власні символічні системи.

Відтак, домовляємося з дітьми, що фігури ми будемо характеризувати, таким чином:

- Колір блоків – хмаринками різного кольору (жовта, синя, червона):
- форму блоків – геометричними фігурами:
- розмір блоків, якщо фігура велика за розміром, то багатоповерховий будинок, а якщо мала, то одноповерховий:
- товщина блоків (товстий, тонкий), чоловічок з більшою вагою і меншою

І якщо ми заперечуємо (не товстий, не червоний, не трикутник та ін), то символи будуть перекреслені (мал. 17):

Мал. 17.

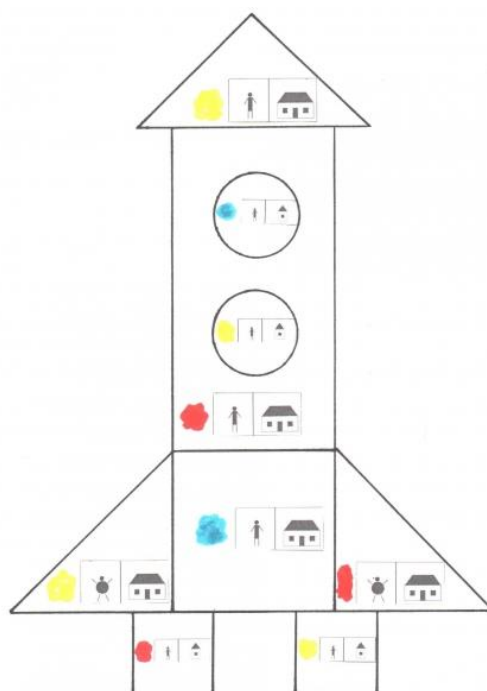
Завдання можуть бути різноманітні, наприклад:

- Знайдіть зашифровану фігуру (мал. 18).

1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				

Мал. 18.

- Допоможи запустити ракету (мал. 19).

Мал. 19.

- Підбери ключик (мал. 20).

Мал. 20.

П'ятий етап. «Абстракція чисел».

Вчить розуміти сенс чисел. Ігри повинні спиратися на візуальне сприйняття – таблиці, картки, діаграми, схеми тощо (для середнього та старшого дошкільного віку).

Шостий етап. «Варіативність».

Цей етап є завершальним і найтривалішим, в ході якого дитині пропонуються різні варіанти опису карт-ігор, визначаються специфічні правила, що дозволяють дійти необхідних логічних висновків. Граючи з блоками Дьенеша, дитина виконує різноманітні предметні дії (групує за ознакою, викладає ряди за заданим алгоритмом)

Після дотримання і виконання всіх завдань можна перейти до ігор і вправ з блоками. Рекомендується розпочати з найпростіших вправ:

- знайти такі ж фігури, як ця, за кольором (формою, розміром, товщиною);
- знайти сині (червоні, жовті) фігури (трикутні, прямокутні, квадратні, круглі);
- знайти фігури великі червоного (жовтого, синього) кольору;
- знайти фігури маленькі жовтого (синього, червоного) кольору;
- знайти товсті фігури синього (червоного, жовтого) кольору;
- знайти тонкі фігури червоного (синього, жовтого) кольору;

- назвати, яка ця фігура за кольором (формою, розміром, товщиною);
- конструювання за завданням (скласти фігуру за зразком на малюнку), або самостійним задумом.
- виконати завдання за зашифрованими кодами (схемами), за допомогою карток-властивостей, тощо.

Інші приклади ігор і вправ з логічними блоками:

1. Перед дитиною викладається декілька фігур, які треба запам'ятати, а потім одна з фігур зникає або замінюється на нову, або дві фігури міняються місцями. Дитина повинна відмітити зміни.
2. Усі фігурки складаються в мішок. Попросіть дитину на дотик дістати усі круглі блоки (усі більші, або усі товщі).
3. Усі фігурки, знову ж таки, складаються в мішок. Дитина дістає фігурку з мішка і характеризує її за одною або декількома ознаками. Або називає форму, розмір або товщину, не виймаючи з мішка.
4. Викладіть три фігури. Дитині треба здогадатися, яка з них зайва і за яким принципом (за кольором, формою, розміром або товщиною).
5. Дитині пропонується знайти усі фігури, які не такі, як ця, за кольором (розміром, формою, товщиною).
6. Знайди такі ж фігурки за кольором, але не такі за формою або такі ж за формою, але не такі за кольором.
7. Продовж ланцюжок, чергуючи деталі за кольором: червона, жовта, червона, жовта (можна чергувати за формою, розміром, товщиною).
8. Викладаємо фігури одну за одною так, щоб кожна подальша відрізнялася від попередньої лише однією ознакою (кольором, формою, розміром, товщиною).
9. Викладаємо ланцюжок, щоб поруч не було однакових за формою і кольору фігур (за кольором і розміром; за розміром і формою, товщиною і т. д.).

10. Викладаємо ланцюжок, щоб поруч були фігури однакові за розміром, але різні за формою і т. д.
11. Викладаємо ланцюжок, щоб поруч були фігури однакового кольору і розміру, але різної форми (однакового розміру, але різного кольору).
12. Кожному блоку треба знайти пару, наприклад, за розміром: великий жовтий круг встає в пару з маленьким жовтим кругом і т. д.
13. Викладаємо перед дитиною 8 блоків, і, поки вона не бачить, під одним з них ховаємо «клад» (монету, камінчик, вирізану картинку тощо). Дитині потрібно ставити навідні запитання, а відповідати можна тільки «так, або ні». «Клад під синім блоком»? – «Ні». «Під червоним»? – «Ні». (Дитина робить висновок, що клад під жовтим блоком, і розпитує далі про розмір, форму і товщину.) Потім клад ховає дитина, а дорослий ставить навідні питання.
14. По аналогії з попередньою грою про клад можна заховати в коробочку одну з фігур, а дитина ставитиме навідні питання, щоб дізнатися, що за блок лежить в коробочці.
15. З одного боку викладається 3 блоки, з іншого – 4. Запитайте дитину, де блоків більше і як їх зрівняти.
16. Викладаємо в ряд 5-6 будь-яких фігур. Треба побудувати нижній ряд фігур так, щоб під кожною фігурою верхнього ряду виявилася фігура іншої форми (кольору, розміру).
17. Пропонуємо таблицю з дев'яти клітин з виставленими в ній фігурами. Дитині потрібно підібрати блоки, яких бракує.
18. У грі в «доміно» фігури діляться між учасниками порівну. Кожен гравець по черзі робить свій хід. За відсутності фігури хід пропускається. Виграє той, хто першим викладе усі фігури. Ходити можна по-різному: фігурами іншого кольору (форми, розміру).
19. Дитині пропонується викласти блоки згідно накресленої схеми-картинки. Наприклад, намальований червоний великий круг, за ним синій маленький трикутник і т. д.

20. З блоків можна складати площинні зображення предметів: машинка, паровоз, будинок, вежа.
21. Дитині потрібно підбирати блоки за картками, де зображені їх властивості:
- колір позначається плямою;
 - величина – силует будиночка (великий, маленький);
 - форма – контур фігур (круглий, квадратний, прямокутний, трикутний);
 - товщина – умовне зображення людської фігури (товстий і тонкий).
22. Дитині показують картку із зображеною на ній однією властивістю або декількома. Наприклад, якщо дитині показується синя пляма, то потрібно відкласти усі сині фігури; якщо показуємо синю пляму і двохповерховий будиночок – відкладаємо усі сині і великі фігури; синя пляма, двохповерховий будиночок і силует круга – це сині круги, товсті й тонкі, і т. д.

Система Дьенеша передбачає альбоми і посібники із завданнями для дітей:

1. Альбом Блоки Дьенеша для найменших (2-3 роки).

Альбом має формат А4, виготовлений з дуже щільною якісного паперу і складається з 14 сторінок.

У посібнику міститься більше 20 картинок-завдань: великий і малий вітрильник, ракета, заєць з кульками, собачка, вантажівка, трактор, квітка, іграшка, слон, велосипед, кішечка, зайчик, ведмедик, гусениця, ведмедик з кулями, людина, квітка, сніговик, вежа, клоун, екскаватор, пароплав.

На кожній сторінці розміщено одне або два завдання. Зображення дуже великі та яскраві.

Дитина набуває перші навички роботи з квітами, геометричними формами і розмірами, розвиває творчі й конструкторські здібності.

За допомогою блоків Дьенеша, дитина може «дослідити» геометричні фігури. Вона підбирає фігурки потрібного кольору, форми

й розміру, кладе їх на потрібне місце і отримує об'ємне зображення. У ході виконання завдання з побудови картинок можна обговорити з дитиною сюжет картинки і навіть придумати за картинкою цікаву історію.

А почати працювати з альбомом можна просто з розглядання картинок.

Дуже важливо, щоб дитина досягла результату – повністю виклала зображення, помилувалася картиною, зраділа власному успіху.

З альбомом можна працювати цілком, а можна розрізати його на окремі сторінки і розкласти сторінки в прозорі файли (мал. 21).

Приклади завдань:

Мал. 21.

Аналогічно й інші альбоми, посібники:

2. Посібник «Дивуй» (2-3 роки).
3. Альбом до блоків Дьенеша «Ліпимо безглуздості» (від 4-х років).
4. Альбом Блоки Дьенеша «Рятувальники приходять на допомогу» 5-8 років.
5. Альбом Блоки Дьенеша «Пошук затонулого кладу» (5-8 років).
6. Альбом Блоки Дьенеша «Свято в країні блоків» (5-8 років).
7. Демонстраційний матеріал до рахункових паличок Кюизенера і логічним блокам Дьенеша (4-7 років).

Окрім відомих «блоків», що розвивають логічне мислення, Дьенеш придумав казкову країну «Руританію», численні ігри зі смужками, логічні ігри та «26 квіточок».

Дидактичний посібник «Блоки Дьенеша» допомагає не тільки весело провести час, а й під час цікавої та пізнавальної гри, сформувати у дитини логіко-математичні здібності та мислення.

Ігри та вправи з логічними блоками можна використовувати на заняттях, під час самостійної ігрової діяльності дитини, як у дитячому садочку, так і в дома.

Головне завдання педагога – запастися терпінням, розібратися в особливостях методики З. Дьенеша, а також навчитися використовувати його дидактичний посібник. Якщо немає можливості придбати готовий посібник «Блоки Дьенеша», то можна виготовити своїми руками плоскі фігури з грубого та цупкого паперу, з якими можна з успіхом займатися. Більшість ігор можна організувати і з плоскими фігурами. Річ у тому, що самі дерев'яні фігурки – це лише частина гри.

Отже, за допомогою ігор з логічними блоками Дьенеша, діти зможуть легко та швидко вирішувати математичні задачі і виконувати вправи підвищеного рівня складності, у дошкільників сформується логіко-математична компетентність, що дасть можливість успішно навчатися у Новій українській школі.

Мнемотехніка у роботі з дітьми дошкільного віку.

Слова «Мнемотехніка» і «Мнемоніка» означають одне і теж – техніка запам'ятовування. Вони походять від грецького «mnemonikon» – мистецтво запам'ятовування. Вважається, що це слово придумав Піфагор в VI ст. до н.е. Мистецтво запам'ятовування названо словом «mnemonikon» на честь давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері дев'яти муз .

Сучасний енциклопедичний словник дає наступні визначення мнемотехніки:

- мнемонік – мистецтво запам'ятовування, сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій.
- мнемотехніка – це система внутрішнього листа, що дозволяє послідовно записувати в мозок інформацію, перетворену в комбінації зорових образів.

Мнемотехніка використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації.

Спочатку мнемотехніка виникла як невід'ємна частина риторики і призначалася для запам'ятовування довгих промов. Сучасна мнемотехніка значно просунулася як в теоретичному, так і в технічному плані і уможливорює не тільки фіксацію в пам'яті послідовності текстового матеріалу, але й дозволяє безпомилково запам'ятовувати будь-яку точну інформацію.

Методика розрахована для роботи з дітьми дошкільного, шкільного та підліткового віку.

Основна ідея методики допомогти дітям: керувати процесом запам'ятовування удосконалювати своє мовлення, сприяти розвитку асоціативного й образного мислення, уваги.

Зміст методики:

Пам'ять дошкільника носить переважно мимовільний характер. Запам'ятовування і пригадування відбувається незалежно від його волі і свідомості. Вони здійснюються в діяльності і залежать від її характеру. Дитина запам'ятовує те, на що зверталась увага в діяльності, що на неї вплинуло, що її зацікавило. Мимовільне запам'ятовування є непрямим, додатковим результатом виконуваних дитиною дій сприйняття і мислення. Мимовільне запам'ятовування в дошкільному віці може бути точним і міцним, якщо події мали емоційну значущість і справили враження на дитину, вони можуть зберегтися в пам'яті на все життя.

діти дошкільного віку сприймають та запам'ятовують інформацію через світ образів. Перші 5-7 років права півкуля головного мозку, відповідальна за уяву, розвивається у людини швидше за ліву,

відповідальну за логічне та аналітичне мислення. Ось чому яскраві образи, ті, що торкаються уяви, пробуджують її, саме сприяють запам'ятовуванню.

Власне цей принцип і ліг в основу технології запам'ятовування, відомої як мнемотехніка, яка відкриває нові способи запам'ятовування інформації, «перекладає» незрозумілу мову з навколишнього дорослого світу на прийнятну і зрозумілу дошкільнику. Мнемотехніка це свого роду схеми, в основі яких лежать асоціації, що допомагають запам'ятовувати й відтворювати інформацію.

Робота з мнемо-таблицями допомагає дітям швидше сприймати новий матеріал в процесі ознайомлення з художньою літературою, природою, соціумом та відіграє надзвичайну роль у роботі з розвитку мовлення дітей.

Прийоми мнемотехніки приводять до збагачення словникового запасу та формування зв'язного мовлення, сприяють закріпленню навичок словотворення, умінню описувати предмети, складати розповіді, казки, вивчати вірші, прислів'я, приказки, скоромовки, загадувати загадки.

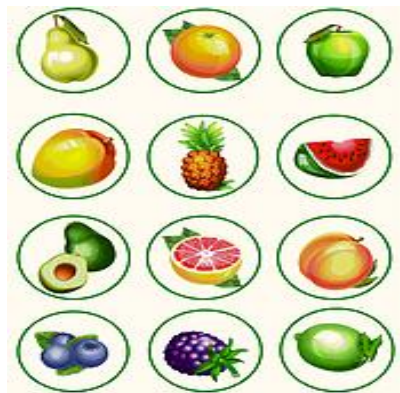
Крім того, мнемотехніка допомагає:

- запам'ятати послідовність дій (наприклад, що за чим одягати перед виходом на вулицю);
- звикнути до розпорядку дня (позначивши на годиннику режимні моменти, можна без особливих труднощів привчити дитину виконувати ту, чи іншу дію в належний час);
- опанувати навички читання;
- розвинути увагу (схеми і таблиці вимагають зосередженого розгляду для повного розуміння тих, чи інших дій);
- розвивати образне мислення (наочність допомагає знаходити зв'язки між образом і словом).

Уся робота має будуватися від простого до складного, а саме поетапно: мнемо-квадрати, мнемо-доріжки, мнемо-таблиці.

Спочатку дітей знайомлять з мнемо-квадратами – зрозумілими зображеннями, які позначають одне слово, словосполучення, його характеристики або просте речення. Мнемо-квадрат – це окремий

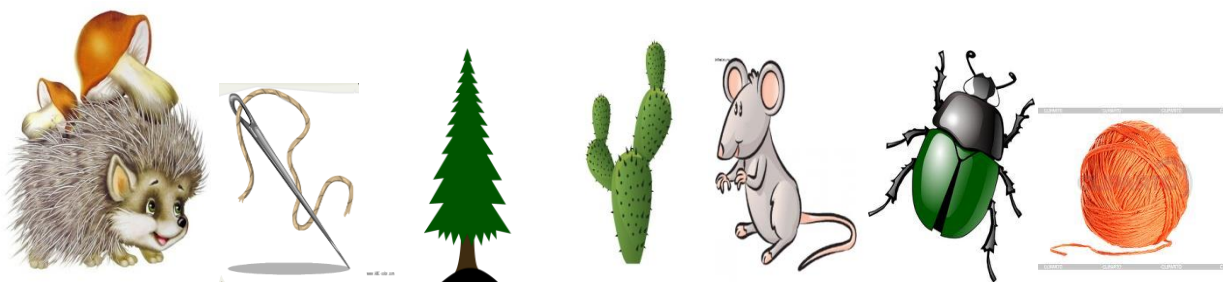
схематичний малюнок з певною інформацією (мал. 22). Спочатку дітям показуються мнемо-квадрати, вони їх розглядають, називають, описують, запам'ятовують.

Мал. 22.

Наступний етап, що має складніший характер – це мнемо-доріжка. Мнемо-доріжка – це таблиця з чотирьох і більше клітинок (мал. 23), розташованих лінійно, за якими можна скласти нескладну розповідь з 3-4 речень.

- Хто це?
- Чим вкрито його тіло?
- Де живе тваринка?
- На що схожий їжачок?
- Чим харчується?
- Як діє в разі небезпеки?

Мал. 23.

Насамкінець, найскладніша структура – це мнемо-таблиці. Вони являють собою зображення основних ланок, в тому числі схематичні, за якими можна запам'ятати й відтворити цілу розповідь, вірш тощо (мал. 24). Мнемо-таблиця – це схема, в яку закладена певна інформація.

Мал. 24.

У таблиці схематично можливе зображення персонажів казки, явищ природи, деяких дій, тобто можна зображувати усе те, що ви вважаєте за потрібне відобразити в цій таблиці. Але зображувати так, щоб намальоване було зрозуміле дітям.

У роботі з дітьми за мнемo-таблицями слід дотримуватися поетапності:

1. Розгляд таблиці і розбір того, що на ній зображене.
2. Прекодування інформації (перетворення абстрактних символів в образи).
3. Переказ необхідного тексту (казка, загадка, вірш...) з опорою на символи (образи).
4. Графічна замальовка мнемo-таблиці.
5. Відтворення тексту.

Для дітей молодшого і середнього дошкільного віку мнемo-таблиці слід подавати кольоровими, оскільки у дітей в пам'яті залишаються окремі образи: лисиця – руда шахрайка, курчата – жовтого кольору, у півника – гребінець червоного кольору, мишка – сіра, сонечко – жовте і червоне (тепле) тощо.

Загалом, використання технології мнемотехніки сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, зростанню якості засвоєння ними навчального матеріалу, розвиває пам'ять, словесно-логічне мислення та мовлення дітей.

Мнемотехніка є перспективною технологією, придатною для використання у навчально-виховній роботі сучасного ЗДО.

Інноваційні технології формування основ економічних знань дітей дошкільного віку. Програма Афлатот.

Відповідно до меморандуму про співпрацю у сфері дошкільної освіти між Міністерством освіти і науки України та міжнародною фундацією «Aflatoun International» (Королівство Нідерландів) освіта України взяла участь у Міжнародному проекті соціальної та фінансової освіти дітей 3-18 років «Афлатун». Зміст проекту розроблено у Нідерландах і сприяє соціальній адаптації дітей та формує у них навички правильного використання та економії коштів. Він спрямований на розвиток самосвідомості, підприємницького духу, дбайливого поводження з ресурсами.

Запропонований проект соціально-фінансової освіти й виховання побудовано на пріоритетах і методичних ідеях всесвітнього руху із соціальної та фінансової освіти дітей у віці 3–18 років і втілюється у програмах: «Афлатот» (3 – 5 років), «Афлатун» (6 – 14 років) і «Афлатін» (15 – 18 років). Ці програми пояснюють дітям основи бюджетування власних коштів, вчать бути ощадливими та приймати виважені рішення. Навчаючись за цими програмами, діти отримують рекомендації й навички як правильно розпорядитися своїми грошима, подолати складні фінансові й матеріальні обставини, у яких дехто з них та їхні родини перебувають, а також зможуть досягти добробуту в майбутньому.

Методика Афлатот розрахована для роботи з дітьми дошкільного віку.

Основна ідея методики.

Дана програма допомагає дошкільнятам усвідомити, хто вони є і як слід взаємодіяти з іншими людьми, надихає дітей вивчати свої права і обов'язки, вчить планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, оцінювати наявні можливості, формує підприємницькі здібності, а також акцентує увагу на ролі сім'ї та сімейних цінностей у вихованні.

Метою програми є формування перших економічних уявлень і компетенцій, розвиток економічного мислення, виховання соціально-особистісних якостей в сфері економіки.

Зміст програми забезпечує розвиток особистості, здібності дітей в різних видах діяльності і охоплює наступні напрямки розвитку та навчання дітей:

- соціально-комунікативний розвиток;
- пізнавальний розвиток;
- мовленнєвий розвиток;
- художньо-естетичний розвиток;
- фізичний розвиток.

Основними принципами, на яких базується Програма, є дитиноцентризм і активне навчання.

Програма складається з чотирьох навчальних модулів:

- «Фінансова абетка»;
- «Потреби і праця»;
- «Гроші»;
- «Сімейний бюджет».

П'ять ключових елементів програми Афлатот несуть у собі соціальне та економічне розширення прав і можливостей людини:

1. Особистісне розуміння і вивчення.

Афлатун підвищує впевненість і розуміння дітей, допомагаючи їм досліджувати свою ідентичність з самого раннього віку. Дітям пропонується подумати про своє місце в світі в якості дитини, хлоп-

чика чи дівчинки, сина або дочки, студентки і громадянина. Національність, етнічна належність і релігія також виділені як важливі елементи впливу. Таким чином, діти усвідомлюють і цінують різноманітні характеристики, які роблять їх унікальними фізичними особами. Цей процес доповнюється матеріалом Афлатун, який сприяє повазі до інших і підкреслює положення дитини в рамках більш широкої спільноти.

2. Права та обов'язки

Програма Афлатот заснована на Конвенції ООН про права дитини. Діти збільшують знання і розуміння як своїх прав, так і прав інших. Їм також дана можливість ініціювати і організовувати заходи, які можуть позитивно сприяти правам дитини. Права йдуть поруч з відповідальністю і діти дізнаються про свої обов'язки по відношенню до себе, своєї родини.

3. Заощадження та витрати

Діти цікавляться та збирають речі, які, на їх думку, мають значення. Афлатот сприяє широкому і позитивному визначенню заощаджень. Діти економлять гроші і навчаються витратити їх з відповідальністю. Предмети особистої цінності, вода і природні ресурси розглядаються як однаково важливі, як і монети і банкноти.

Афлатот організовує соціальні і фінансові проекти, а також є місцем для демократичних рішень.

4. Планування і бюджет.

Планування та складання бюджету дозволяє дітям встановлювати особисті та фінансові цілі на майбутнє. Концепція "думаємо про майбутнє і плануємо" - це навички життя, і є ключем до розвитку особистості. Діти дізнаються, як робити конкретні кроки в напрямків цілей, які вони ставлять перед собою. Вони починають думати далі свого безпосереднього досвіду і думають про своє майбутнє.

5. Соціальний і фінансовий проект.

Соціальний і фінансовий проекти є логічним продовженням мети навчання і заходів програми Афлатот. Діти бачать себе і діють так, як активні і продуктивні учасники своєї спільноти. Соціальні про-

грами нацелені на дітей, покращують життя дітей і оточуючих за допомогою їх колективних дій і заходів. В рамках фінансових програм діти заробляють гроші за допомогою ініціатив малого бізнесу, завдяки чому вони дізнаються більше про ринок. Хоча цілі соціального та фінансового проекту здаються дуже різними, вони пов'язані з ідеєю, що діти спільно можуть планувати діяльність і вирішувати безліч проблем. Соціальні переміни або зароблені гроші не такі важливі, оскільки діти більше дізнаються про світ і розуміють, що вони в змозі діяти спільно.

Відтак, зважаючи на потрібність економічної грамотності дітей дошкільного віку, ефективним засобом навчання дітей вважаємо програму Афлатот, яка розроблена з метою забезпечення соціальної і фінансової освіти дітей, і чудово увійде до навчального процесу як додатковий навчальний курс, націлений на уміння і навички у сфері соціальної та фінансової освіти. У зв'язку з цим педагогам доцільно включити Афлатот в загальноосвітню програму для дошкільнят.

Інноваційна технологія Д. Кюізенера (Палички Кюізенера).

Джордж Кюізенер (1891-1976) – бельгійський педагог, математик, тор унікальної методики. Одним з його винаходів був набір кольорових дерев'яних паличок. В основу методу лягла методика Фридриха Фребеля, німецького педагога.

Кюізенер використовував палички при навчанні арифметиці і впевнився, що метод дуже дієвий. Він отримував стабільно високий результат навчання, а учням подобалося те, чим вони займалися.

Методика розрахована для навчання математики та використовується педагогами різних країн у роботі з дітьми, починаючи з молодших груп дитячого садку і закінчуючи старшими класами школи. При цьому сприяє розвитку дрібної моторики, просторовому та зоровому сприйняттю.

Зміст методики:

Методика ґрунтується на наочно-тактильному освоєнні понять абстракції, таких як лічба, впорядкованість та ідентичність. Вона універсальна, не суперечить жодній існуючій методиці, а навпаки, вдало їх доповнює.

Основні переваги освітньої технології.

Універсальність. Застосування технології не суперечить іншим методикам, тому вона може використовуватися як окремо, так і в поєднанні з іншими, доповнюючи їх. Вона може використовуватися в дошкільних навчальних закладах.

Багатофункціональність. Вона є математичним посібником, який дає змогу підвести дитину до розуміння *абстрактних і математичних понять*.

Доступність. Проста і зрозуміла дітям, сприймається як гра. Вона доступна для роботи з дітьми віком від двох років.

Ця технологія сприяє *розвитку пізнавальних процесів* — у дитини формуються уявлення про порівняння, аналіз, синтез, логічні дії, кодування й декодування.

У дітей розвиваються математичні знання та вміння (вчаться класифікувати, узагальнювати, здійснювати серіацію):

- діти усвідомлюють поняття «більше — менше», вчаться визначати розташування предметів «праворуч — ліворуч», «між», «попереду», «позаду», «довше», «коротше», «вище», «нижче»;
- у дітей формуються уявлення про послідовність чисел першого десятка, знання про склад числа (у межах 10);
- діти вчаться ділити ціле на частини й вимірювати об'єкти умовними мірками, вони можуть у процесі цієї практичної діяльності засвоїти деякі найпростіші види функціональної залежності;
- діти усвідомлюють прийоми додавання, віднімання чисел першого десятка.

У дітей розвиваються психічні процеси: сприймання, мислення, зорова і слухова пам'ять, увага, уява.

Методика сприяє розвитку дитячої творчості, розвитку фантазії та уяви, а також пізнавальної активності. У дітей розвиваються соціальні навички та вміння: вони вчаться працювати в колективі, навчаються бути соціально активними.

Палички Кюїзенера прості та зрозумілі дітям: вони легко звикають до них ще в зовсім ранньому віці і вже сприймають у якості ігрового матеріалу, а не бачать у них нудне заучування чисел та математичних понять.

Палички Кюїзенера називають ще кольоровими паличками, кольоровими числами, кольоровими лінієчками, рахунковими паличками.

До набору входять брусочки різного кольору:

- біла – позначає число 1 (25 шт.);
- рожева – позначає число 2 (20 шт.);
- блакитна – позначає число 3 (16 шт.);
- червона – позначає число 4 (12 шт.);
- жовта – позначає число 5 (10 шт.);
- фіолетова – позначає число 6 (9 шт.);
- чорна – позначає число 7 (8 шт.);
- бордова – позначає число 8 (7 шт.);
- синя – позначає число 9 (5 шт.);
- оранжева – позначає число 10 (4шт.).

Палички, як і інші дидактичні засоби розвитку математичних уявлень у дітей, є одночасно знаряддям професійної роботи педагога та інструментом навчально-пізнавальної діяльності дитини. Велика їх роль в реалізації принципу наочності, поданні складних абстрактних математичних понять у доступній формі малюкам, в оволодінні способами дій, необхідних для виникнення у дітей елементарних математичних уявлень. Важливі вони для накопичення чуттєвого досвіду, поступового переходу від матеріального до матеріалізованого, від конкретного до абстрактного, для розвитку бажання опанувати числом, рахунком, виміром, найпростішими обчисленнями, вирішення освітніх, виховних, розвиваючих завдань і т.д.

Палички Кюїзенера, як дидактичний засіб, в повній мірі відповідають специфіці й особливостям елементарних математичних уявлень, що формуються у дошкільнят, а також їх віковим можливостям, рівню розвитку дитячого мислення, в основному наочно-дієвого і наочно-образного. У мисленні дитини відбивається перш за все те, що спочатку відбувається в практичних діях з конкретними предметами. Робота з паличками дозволяє перевести практичні, зовнішні дії у внутрішній план, створити повне, чітке і в той же час досить узагальнене уявлення про поняття.

Виникнення уявлень, як результат практичних дій дітей з предметами, виконання різноманітних практичних операцій, які є основою для розумових дій, вироблення навичок рахунку, вимірювання, обчислень, створюють передумови для загального розумового і математичного розвитку дітей.

З математичної точки зору палички – це множина, в якій приховані численні математичні ситуації. Колір і величина, моделюючи число, підводять дітей до розуміння різних абстрактних понять, що виникають в мисленні дитини як результат її самостійної практичної діяльності («самостійного математичного дослідження»): палички однакової довжини мають один і той же колір і, природно, означають одне і те ж число; чим більша довжина палички, тим більше значення того числа, яке воно виражає. Кольори, в які забарвлені палички, залежать від числових відносин, визначених простими числами першого десятка натурального ряду чисел.

За допомогою кольорових паличок дітей також легко підвести до усвідомлення співвідношень «більше-менше», «більше-менше на ...», навчити ділити ціле на частини і вимірювати об'єкти, повправляти їх у запам'ятовуванні складу числа з одиниць і двох менших чисел, допомогти опанувати арифметичні дії додавання, віднімання.

Існує 2 варіанти паличок. Перший – це об'ємні брусочки різної довжини та кольору. Другий варіант складається з плоских смужок 2х2 см, 2х4 см, 2х6 см, 2х8 см, 2х10 см, 2х12 см, 2х14 см, 2х16 см, 2х18 см, 2х20 см. Виготовляються такі смужки з щільного

кольорового картону. На відміну від брусочків, вони більші, стійкіші, виготовлення їх не вимагає особливих витрат, а навчальні можливості і ефективність нітрохи не менше, ніж у об'ємних паличок.

Смужки дають можливість виконувати вправи як у горизонтальній, так і у вертикальній площині на одному і тому ж місці, наприклад на столі (горизонтальна площина) або фланелеграфі (вертикальна площина). Зі смужками можна «грати» і на підлозі.

Палички Кюїзенера можна пропонувати дітям з трьох років для виконання найбільш простих вправ. Вони можуть використовуватися у другій молодшій, середній, старшій групах дитячого саду. Вправлятися з паличками діти можуть індивідуально або по кілька осіб, невеликими підгрупами. Можлива і фронтальна робота з усіма дітьми. Вихователь пропонує дітям вправи в ігровій формі.

Підбір вправ здійснюється з урахуванням можливостей дітей, рівня їх розвитку, інтересу до вирішення інтелектуальних і практичних завдань. При цьому потрібно дотримуватись принципу «від простого до складного».

В іграх з паличками, які можуть носити характер змагання, дитині слід надавати можливість прояву самостійності у пошуку рішення або відповіді на поставлене питання, вчити висувати припущення та їх перевіряти, здійснювати практичні та уявні проби. Допомогу дитині краще надавати в непрямій формі, пропонуючи подумати ще раз, але по-іншому, спробувати виконати завдання, схвалюючи правильні дії і судження дітей.

Вправи можуть носити комплексний характер, дозволяючи вирішувати одночасно кілька завдань. Бажано у вправі передбачати перегляд всіх можливих варіантів вирішення задачі: складання «потягів» однакової довжини з двох, трьох, чотирьох і т.д. «вагонів», вимірювання однією і тією ж паличкою-міркою різних паличок, однакових паличок різними мірками-паличками. З допомогою вправ дитина зможе: опанувати кількісну та порядкову лічбу; з'ясувати взаємозв'язок між кількістю, числом і цифрою, що його позначає; додавати й віднімати числа в межах 10; засвоїть склад числа до

10, поняття числового ряду, порівнюватиме довжину, висоту, ширину, товщину предметів, будуватиме послідовності й буде виконувати найпростіші вимірювання. Ігрові елементи у вправах вводяться в формі ігрової мотивації (побудувати драбинку для півника, полагодити паркан і так далі) і у вигляді змагання (хто швидше складе, зробить, покладе, скаже).

Етапи роботи за технологією Д. Кюїзенера

На першому етапі роботи педагог:

- ознайомлює з поняттям «колір» (учить розрізняти колір, класифікувати палички за кольором);
- ознайомлює з поняттям «множина» (учить розрізняти «один», «багато», створювати множину);
- ознайомлює з поняттям «величина» (вправи на порівняння паличок за висотою, довжиною, шириною);
- розвиває просторові уявлення (ліворуч, праворуч, вище, нижче тощо);
- ознайомлює з послідовністю цифр числового ряду (від 1 до 5) на основі паличок.

У роботі з паличками Кюїзенера на цьому етапі педагогові стануть у пригоді альбоми під назвою «Чарівні доріжки» та «Дім із дзвоником».

Пройшовши з дітьми перший етап роботи, можна поступово переходити до другого етапу роботи.

На другому етапі роботи педагог уже вирішує такі математичні завдання:

- розвиває вміння дітей ділити ціле на частини;
- учить вимірювати об'єкти;
- учить засвоювати прямий і зворотний рахунок;
- учить визначати склад числа (з одиниць і двох менших чисел);
- учить арифметичних дій додавання й віднімання.

Вирішуючи математичні та творчі завдання, на цьому етапі педагог може вдало використовувати альбоми «На золотому ганку» та «Крамниця посуду».

На другому етапі палички Кюїзенера використовують уже на заняттях із математики як засіб навчання математики. Просторово-кількісні характеристики для дітей не настільки є зрозумілими, як колір, форма, розмір. Відкрити та зрозуміти їх дитина може лише спільно з дорослим. При цьому дорослий не обмежується зовнішнім демонструванням і не пропонує готові варіанти вирішення завдань, а дає можливість вибрати дію самій дитині. Тоді діяльність буде радісним відкриттям нового. Дитина швидко навчиться переводити (декодувати) гру кольору палички в числові взаємозв'язки, осягати закони загадкового світу чисел.

Використання паличок Кюїзенера не обмежується лише заняттями із математики. Педагог може використовувати їх в індивідуальній і в повсякденній практичній роботі з дітьми.

Одним із секретів успіху є *постійне використання паличок у практичній роботі* — це потрібно для того, щоб дитина не втратила набуті навички та вміння.

Палички Кюїзенера дозволяють дитині не тільки розвивати абстрактне мислення, а й виокремлювати логічні зв'язки та поняття. Що стосується конкретних практичних цілей, то серед них найбільш значущими є:

- формування понять конкретизації лічби і обчислень у вигляді числа;
- розуміння системи "більше-менше";
- відпрацювання навичку розподілу і вимірювання, додавання і віднімання;
- засвоєння понять "більше-менше", "право-ліво", "між", "довше", "вище", "рівний", "середина" і т.д.;
- розвиток креативності, умінь моделювати і конструювати;
- формування активності пізнавального характеру і наочно-дієвого способу мислення, а також всіх видів уваги і детального сприйняття навколишнього;
- поліпшення дрібної моторики.

Починаючи роботу за цією технологією, педагог повинен ґрунтовно підійти до підготовчого етапу, а саме ознайомитися з методикою використання технології, що описана в книзі В. П. Новікової та Л. І. Тихонової «Розвивальні ігри та заняття з паличками Кюїзенера. Для роботи з дітьми 3—7 років», де детально розписано основні завдання, основні етапи роботи, а також прописано, який наочний і практичний матеріал треба використовувати.

Ігри та вправи з паличками Кюїзенера

1. Знайомимося з паличками. Разом з дитиною розгляньте, переберіть, помацайте всі палички, розкажіть якого вони кольору, довжини.

2. «Візьми в праву руку якомога більше паличок, а тепер в ліву».

3. Можна викладати з паличок на площині доріжки, паркани, потяги, квадрати, прямокутники, меблів, різні будиночки, гаражі.

4. Викладаємо драбинку з 10 паличок Кюїзенера від меншої (білої) до більшої (помаранчевої) і навпаки. «Пройдись пальчиками по сходинках драбинки, можна порахувати вголос від 1 до 10 і назад».

5. Викладаємо драбинку, пропускаючи по 1 паличці. Дитині потрібно знайти місце для відсутніх паличок.

6. Можна будувати з паличок, як з конструктора, об'ємні споруди: колодязі, башточки, хатинки і т.п.

7. Розкладаємо палички за кольором, довжиною.

8. «Знайди паличку того ж кольору, що і у мене. Якого вони кольору?»

9. «Поклади стільки ж паличок, скільки і у мене».

10. «Виклади палички, чергуючи їх за кольором: червона, жовта, червона, жовта» (надалі алгоритм ускладнюється).

11. Викладіть кілька рахункових паличок Кюїзенера, запропонуйте дитині їх запам'ятати, а потім, поки дитина не бачить, заховайте одну з паличок. Дитині потрібно здогадатися, яка паличка зникла.

12. Викладіть кілька паличок, запропонуйте дитині запам'ятати їх взаєморозташування і поміняйте їх місцями. Малюкові треба повернути все на місце.

13. Викладіть перед дитиною дві палички: «Яка паличка довша Яка коротша?». Накладіть ці палички одна на одну, підрівняйте кінці, і перевірте.

14. Викладіть перед дитиною кілька паличок Кюїзенера і запитайте: «Яка найдовша? Яка найкоротша?».

15. «Знайди будь-яку паличку, яка коротша за синю, довша за червону».

16. Розкладіть палички на 2 купки: в ОДНІЙ 10 штук, а в іншій 2. СПИТАЙТЕ, де паличок більше.

17. Попросіть показати вам червону паличку, синю, жовту.

18. «Покажи паличку, щоб вона була не жовтого».

19. Попросіть знайти 2 абсолютно однакові палички Кюїзенера. Запитайте: «Які вони по довжині Якого вони кольору?»

20. Побудуйте поїзд з вагонів різної довжини, починаючи від найкоротшого і закінчуючи найдовшим. Запитайте, якого кольору вагон стоїть п'ятим, восьмим. Який вагон праворуч від синього, зліва від жовтого. Який вагон тут найкоротший, найдовший? Які вагони довші за жовтий, коротші за синій.

21. Викладіть кілька пар однакових паличок і попросіть дитину «поставити палички парами».

22. Назвіть число, а дитині потрібно буде знайти відповідну паличку Кюїзенера (1 – біла, 2 – рожева і т.д.). І навпаки, ви показуєте паличку, а дитина називає потрібне число. Тут же можна викладати картки із зображеними на них точками або цифрами.

23. З декількох паличок потрібно скласти таку ж по довжині, як бордова, помаранчева.

24. З декількох однакових паличок потрібно скласти таку ж по довжині, як помаранчева.

25. Скільки білих паличок вкладеться у синій паличці?

26. За допомогою помаранчевої палички потрібно виміряти довжину книги, олівця і т.п.

27. «Перерахуйте всі кольори паличок, що лежать на столі».
28. «Знайди в наборі найдовшу і найкоротшу паличку. Постав їх одну на одну. А тепер поруч одна з одною».
29. «Обери 2 палички одного кольору. Які вони по довжині? Тепер знайди 2 палички однієї довжини. Якого вони кольору?»
30. «Візьми 2 будь-які палички і поклади їх так, щоб довга виявилася внизу».
31. Покладіть паралельно один одному три бордові рахункові палички Кюїзенера, а праворуч чотири такого ж кольору. Запитайте, яка фігура ширша, а яка вужча.
32. «Постав палички від найнижчої до найвищої (паралельно одна одній). До цих паличок прибудовуйте зверху такий же ряд, тільки в зворотному порядку». (Вийде квадрат).
33. «Поклади синю паличку між червоною і жовтою, а помаранчеву зліва від червоної, рожеву зліва від червоної».
34. «З закритими очима візьми будь-яку паличку з коробки, подивися на неї і назви її колір» (пізніше можна визначати колір паличок навіть із закритими очима).
35. «З закритими очима знайди в наборі 2 палички однакової довжини. Одна з паличок у тебе в руках синя, а інша тоді якого кольору?»
36. «З закритими очима знайди 2 палички різної довжини. Якщо одна з паличок жовта, то можеш визначити колір іншої палички?»
37. «У мене в руках паличка трохи довша блакитної, вгадай її колір».
38. «Назви всі палички довші за червону, коротші за синю», – і т.д.
39. «Знайди дві будь-які палички, які не будуть рівні цій паличці».
40. Будуємо з паличок Кюїзенера пірамідку і визначаємо, яка паличка внизу, яка зверху, яка між блакитною та жовтою, під синьою, над рожевою, яка паличка нижче: бордова або синя.

41. «Виклади з двох білих паличок одну, а поруч поклади відповідну їх довжині паличку (рожеву) Тепер кладемо три білих палички -. Їм відповідає блакитна», – і т.д.

42. «Візьми в руку палички. Порахуй, скільки паличок у тебе в руці».

43. З яких двох паличок можна скласти червону? (Склад числа)

44. У нас лежить біла лічильна паличка Кюїзенера. Яку паличку треба додати, щоб вона стала по довжині, як червона.

45. З яких паличок можна скласти число 5? (Різні способи)

46. На скільки блакитна паличка довше за рожеву?.

47. «Склади два потяги. Перший з рожевою і фіолетовою, а другий з блакитною та червоною».

48. «Один поїзд складається з блакитної і червоною палички. З білих паличок склади поїзд довший за наявний на 1 вагон».

49. «Склади поїзд з двох жовтих паличок. Побудуй поїзд такої ж довжини з білих паличок».

50. Скільки рожевих паличок вміститься в помаранчевій?

51. Викладіть чотири білі рахункові палички Кюїзенера, щоб вийшов квадрат. На основі цього квадрата можна познайомити дитину з частками і дробами. Покажи одну частину з чотирьох, дві частини з чотирьох. Що більше – $\frac{1}{4}$ або $\frac{2}{4}$?

52. «Склади з паличок кожне з чисел від 11 до 20».

53. Викладіть з паличок Кюїзенера фігуру, і попросіть дитину зробити таку ж (надалі свою фігуру можна прикривати від дитини аркушем паперу).

54. Дитина викладає палички, слідує вашим інструкціям: «Поклади червону паличку на стіл, справа поклади синю, знизу жовту», – і т.д.

55. Намалюйте на аркуші паперу різні геометричні фігури або букви і попросіть малюка покласти червону паличку поруч з буквою «а» або в квадрат.

56. З паличок можна будувати лабіринти, якісь хитромудрі візерунки, килимки, фігурки.

Методика Карла Орфа

У світовій педагогічній практиці існують кілька відомих концепцій музичного виховання дітей, які стали основою для розробки різних програм і методик. Однією з найвідоміших, поширених більш ніж в 40 країнах світу, є концепція Карла Орфа «Шульверк. Музика для дітей». Слово "Schulwerk", зрозуміле без перекладу педагогам усього світу, було створено самим Орфом і позначає «навчання в дії». Головний принцип цієї педагогіки – «вчимося, роблячи і творячи» – дозволяє дітям, виконуючи і створюючи музику разом, пізнати її в реальному, живому дії, в процесі музикування, а не наукоподібного теоретизування.

К. Орф відомий у всьому світі як композитор, що запропонував практичну і здійсненну модель музикування з дітьми. Вся «теорія» його концепції зафіксована в нотах – невеликих і повних чарівності партитурах для співу, гри і танцю з акомпанементом орфовських інструментів. Кожна невелика п'єса з Шульверка доступна у виконанні навіть маленьким дітям.

Сучасне розуміння проблеми музичного навчання дітей передбачає залучення їх до процесу спілкування з музикою на основі принципу діяльності та творчої гри. Залучення до музики найприродніше відбувається в активних формах спільного музикування (гра на музичних інструментах, спів, рух), яка повинна складати фундамент для музичного виховання дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку. Подібний підхід набув поширення у всьому світі.

Орфовська педагогіка являє собою особливий тип музичної педагогіки, яка отримала назву креативною.

Основу концепції Орфа становить імпровізаційне музикування. Навчання через творчість сприяє прояву універсальної креативності, яка є в кожній дитині і розвиток якої стає все більш очевидною завданням освіти. Навчання через творчість – не елітарний вишуку-

вання, а загальна освітня необхідність, в ньому закладені можливості, про які ми зараз можемо тільки здогадуватися. Мета музичного виховання перестає бути локальною і заниження-утилітарною. Вона природно з'єднується з головною метою освіти – допомогою людині повною мірою реалізувати свої можливості і стати самим собою.

Основна ідея Карла Орфа – самостійний пошук дітьми музикантів всередині себе через навчання гри на простих музичних інструментах, таких як цимбали, маракаси, дзвіночки, трикутники, ксилофон, металофон і інші. Композитор ввів термін «елементарне музикування», тобто процес, що складається з декількох елементів: співу, імпровізації, руху та гри на інструментах. Карл Орф розробив дитячі пісеньки, п'єси і вправи, які легко можна змінювати і придумувати нові разом з дітьми. Піддатливий матеріал для занять спонукає дітей фантазувати, вигадувати і імпровізувати. Таким чином, на музичних заняттях досягається мета розвитку творчого початку дитини. Методика «Музика для дітей» Карла Орфа представляє великий інтерес завдяки безперечним перевагам:

- для організації музичних занять не потрібно спеціальної музичної освіти педагога;
- система легко *поєднується з іншими методиками раннього розвитку дітей* за рахунок своєї універсальності і економічності, крім цього висока адаптивність до різноманітних національних умов дозволяє використовувати кращі зразки народної культури;
- методика Карла Орфа враховує індивідуальні особливості дитини і дозволяє ефективно взаємодіяти дітям з різними навичками, здібностями і потребами;
- методика закладає величезний потенціал для розвитку дітей раннього віку та подальшої творчої діяльності.

На музичних заняттях за методикою Карла Орфа створюється атмосфера ігрового спілкування, де кожна дитина нарівні з дорослим може проявити свою індивідуальність. Єдина структура занять допомагає дітям добре орієнтуватися в новому матеріалі, творити, ство-

рювати образи і радіти успіхам. Малюки вчаться спілкуватися з однопітками, у них підвищується психічна активність, розвивається емоційна сфера.

Елементи системи музичного виховання спрямовані на розвиток творчих здібностей і навичок дитини, вони гармонійно вплітаються в структуру занять.

Мовні вправи. Розвивають у дитини почуття ритму, сприяють формуванню правильної артикуляції, показують різноманітність динамічних відтінків і темпів. Ця форма роботи підходить для загального музичного розвитку.

Поетичне музикування. Цей елемент допомагає дітям відчувати гармонійне звучання поезії і музики. Діти легко і з задоволенням заучують вірші, згодом читають їх виразно, усвідомлюючи зв'язок музики і слова.

Музично-рухові вправи. Активні вправи готують дітей до спонтанних рухових виразами, вчать зображати настрою і звуки за допомогою елементарних рухів – ударів, клацань, притопити. У дітей виробляється швидкість реакцій, вміння чекати і знаходити момент вступу. Виконуючи музично-рухові вправи, дитина виконує і творить одночасно, він починає сприймати музику через рух.

Ігри з інструментами. Цей вид діяльності удосконалює раніше придбані дитиною навички володіння темпом, динамікою, ритмом. Діти вчаться взаємодіяти між собою і легко розвивають почуття ансамблю. Творчий процес гри на музичних інструментах поступово вчить дітей розрізняти темброве звучання інструментів. Ударні і шумові музичні інструменти можна виготовити самостійно.

Елементарний музичний театр. Цей елемент являє собою інтегративну ігрову форму діяльності, яка передбачає одночасний вплив музики, руху, танцю, мови та художнього образу в образотворчій грі. В якості особливих прийомів організації театралізованої діяльності використовуються ігротренінг, сформованими незалежно від розвиваючих завдань допомагають вирішити проблему корисного і цікавого дозвілля.

Популярність методики музичного виховання Карла Орфа зростає. Значення системи раннього музичного розвитку дитини велике, так як дає передумови для подальшого творчого розвитку особистості та самопізнання. За півстоліття існування Шульверка орфовська педагогіка перетворилася на справжню світову імперію зі своїм Інститутом в Зальцбурзі, навчально-методичними виданнями, семінарами та конференціями більш ніж в 40 країнах світу. Серед країн, в яких концепція Карла Орфа отримала заслужене визнання, слід назвати Німеччину, Англію, США, Швецію, Данію, Фінляндію, Португалію.

Методика Kumon

Технологія дошкільного навчання Kumon зародилася в Японії, проте на сьогодні у спеціалізованих центрах Kumon за цією методикою займаються 4 млн дітей від 2 до 17 років в 47 країнах світу.

Автор технології – Тору Кумон народився в Японії у префектурі Кочі. Після навчання в університеті Осаки, отримав диплом математика й тривалий час працював репетитором, готуючи майбутніх студентів до вступу у вищі навчальні заклади. У 1954 році дружина Тору виявила у їхнього сина Такеші в кишені зім'ятий папірець – це був тест з математики, виконаний вкрай погано. Батько-математик був засмученим «успіхами» сина, відтак вирішив всерйоз взятися за його навчання. Він з'ясував, що причиною неуспішності сина є невідповідне засвоєння матеріалу в молодших класах, що й призвело до проблем з математикою. Щовечора Тору готував для сина сторінку прикладів, які були підібрані відповідно до здібностей Такеші. Розв'язання задач займало близько 30 хвилин. Після того, як навички закріплювалися, Тору ускладнював завдання, але рівно настільки, наскільки син міг з ними впоратися.

Батьки однокласників Такеші не могли не помітити вражаючі успіхи хлопчика. Багато з них звернулися до Тору з проханням навчати їхніх дітей за новою методикою. Спочатку заняття проходили

вдома у сім'ї Кумон, проте незабаром дружина вчителя Тейку запропонувала відкрити власний центр з розвитку дітей. Що і було зроблено в 1955 році. Місцем відкриття було місто Морігуті, що знаходиться в префектурі Осака.

1956 рік сім'я зустріла вже в новому місті – Тойонака. Було вирішено відкрити тут другий центр. Приміщення було орендовано поруч з будинком вчителя, а незабаром в його двері увійшли і перші учні. А в 1958 році був утворений Інститут математики Кумон – перша франшиза.

Відвідувало заняття не надто багато студентів. Дізнатися про нову методику представлялося можливим тільки від сім'ї Кумон або від приходять в центр учнів і їх батьків, так як в 1957 – 1958 році не було величезної кількості рекламних інструментів.

Відкриття декількох центрів в різних містах змусило Кумона найняти людей, які стали першими інструкторами Kumon. А в 1961 році вчителю було видано дозвіл на проведення рекламних кампаній в місцевих газетах, після яких установи стали швидко наповнюватися бажаними навчатися за унікальною методикою.

У 1968 році Тору Кумон залишає посаду вчителя математики і повністю зосереджується на навчанні у власних Центрах. Він випускає перший методичний посібник, в якому позначає основні принципи роботи, і марить відкриттям спеціальних шкіл Kumon за межами Японії.

Мрія збувається зовсім скоро: в 1971 році відкривається перший Міжнародний центр в Америці. У 1974 році відкриває Центр навчання в Нью-Йорку, який поклав початок франшизи за кордоном – Kumon North America, Inc. Завдяки своїй ефективності методика отримує широку популярність, і американці з задоволення віддають дітей до зазначеної установи додаткової освіти. В цьому ж році публікується книга про секрети методики Kumon Math, і система навчання набуває ще більше послідовників.

У 1978 році Тору відходить від справ, а свій бізнес передає першому учневі – власному синові Такеші. Він продовжує справу батька і удосконалює методику: в Японії Kumon відкриває додаткові

курси для бажаючих навчатися іноземних мов, а також Школу для спікера. Розширення списку предметів, що вивчаються дозволило змінити назву: тепер Інститут математики, розташований в Японії, став іменуватися Інститут додаткової освіти Кумон. Однак за кордоном Центри продовжують навчати виключно точної науки.

У 1985 році число учнів у світі продовжує збільшуватися. А в 1988 методика вперше впроваджується в систему традиційної освіти Америки. Методика знову підтверджує свою ефективність, сприяючи швидкому поліпшенню якості знань в учнів.

Методика розрахована на дітей віком від 2 до 17 років.

Основна ідея технології полягає в тому, що будучи захопливою забавкою, рівень завдань, що пропонуються автором технології поступово ускладнюється, тому навчання відбувається фактично без спеціальних зусиль. Тобто, якщо систематично вчитися у такий спосіб, то це сприяє вихованню у дитині самостійності та впевненості у власних силах.

Зміст методики:

Сьогодні дошкільна освіта за методикою Кумон надзвичайно популярна в Японії та все більше здобуває визнання у світі. У самій Японії відвідування кумонівських класів є мало не путівкою в хороше життя, а наявність в біографії «кумонівської сторінки» – вимогою номер один для роботи у великій компанії. Цілком промовистим є девіз головної сторінки офіційного сайту Кумон: «Школа готує до іспитів. Кумон готує до життя».

У чому ж полягають основні принципи методики Кумон?

Перший принцип – навчання від простого до складного. Семестр в школі Кумон розділений на рівні. Кожен наступний рівень складніше попереднього. Дитина переходить на наступний етап тільки після того, як повністю закріпить пройдені знання з попередньої теми.

Другий принцип – успіх з самого початку. У центрі Кумон заняття починаються з тієї відправної точки, яка найбільш підходить

дитині. Це може бути програма на рівень нижче відповідної програми в школі чи дитячому садку, однак вона має бути засвоєна дитиною на всі 100%.

Третій принцип – зрозуміти все від «а» до «я». Дитина буде працювати до тих пір, поки не зрозуміє усі деталі, запропонованих завдань.

Четвертий – секрет досконалості – в практиці. Методика Кумон вимагає щоденної роботи. Дитина не тільки навчиться рахувати, множити, але й має зрозуміти саму суть предмета. Це надзвичайно дисциплінує і розвиває посидючість.

Наступний принцип – кожна дитина може це! Т. Кумон переконався на прикладі тисяч своїх випускників, що при грамотному підході (від простого до складного, щоденні вправи, повторення пройденого, нагороди) усі діти можуть впоратися із завданнями програми.

Зовні заняття за методикою Кумон нагадують відомі картки Глена Домана, що вимагають постійного й однотипного тренування. Однак за всією цією щоденною «роботою» дитини лежить вникання в суть предмета: зрозумівши принцип виконання ста однотипних прикладів, дитина зможе виконати сто перший.

Суть математичного підходу Кумон полягає в тому, щоб регулярно вирішувати приклади на додавання, віднімання, множення й ділення, базові арифметичні операції. Дитина має вирішувати завдання до тих пір, поки це не буде відбуватися швидко й легко. При цьому важливими є швидкість і точність виконання завдань. Згодом матеріал ускладнюється. Діти опановують більш складні операції з числами. Те, що дитина рухається поетапно, в залежності від своїх навичок і здібностей – відмінна риса методики. Діти роблять тільки те, що вони можуть робити. Вони це можуть робити повільно, але вірно, уникаючи зайвих стресів.

Програма Кумон з математики складається з 23 рівнів від рахунку до інтегрального та диференціального числення. Всього в ма-

тематиці Kumon 460 сходинок, на кожній сходинці 10 аркушів з прикладами – тобто за час проходження математики в школі Kumon необхідно заповнити 4600 аркушів із завданнями.

У читанні дитина також рухається поетапно. Тут 22 рівня, які включають в себе: «Дивись, слухай, повторюй», співставлення слів з картинками, фонетика, приголосні й голосні звуки, будова простих речень, підмет і присудок тощо.

Спочатку дитині показують аркуш з картинкою, на якій намальований, наприклад, автобус. Дорослий каже: «Це автобус». Дитина повинна повторити слово «автобус». Як тільки вона зможе чітко й правильно вимовити слово «автобус», її вчать співвідносити фонетичне «автобус» з графічним «автобус».

Наступний щабель – дитина має розпізнавати в реченні з незнайомих слів слово «автобус». Це початкові рівні навчання, далі робота йде по наростаючій.

Т. Кумон вважав, що якщо дитина не бажає вчитися, то її не слід звинувачувати в цьому. Річ у тім, що матеріали, які ми зазвичай використовуємо для навчання дітей в школі, занадто нецікаві, а інструкції – недостатньо зрозумілі. Повтор та регулярні заняття, на думку Т. Кумона, формують необхідні вміння швидко та без особливих труднощів розв'язувати математичні задачі та приклади.

Яким чином проводяться заняття у школі Kumon?

Перед початком занять проводиться діагностика, щоб можна було визначити рівень знань дитини. Бажано, щоб під час діагностики були присутні батьки.

Після запису дитина відвідує центр на регулярній основі, як правило, двічі на тиждень. У дні, вільні від занять, дитина виконує домашні завдання вдома – протягом 10-20 хвилин.

У класі учні зазвичай здають домашні завдання, забирають домашню роботу. Потім вони сідають і вирішують приклади в класі. Поки чекають результатів цього міні-іспиту, займаються різними математичними іграми. За успішно виконану роботу, малюки отримують стікери й долари Kumon від інструктора. А потім йдуть додому

з отриманими новими домашніми завданнями. Завдання вибирає інструктор відповідно до рівня знань дитини. Завдання даються в спеціальних зошитах.

Сьогодні на ринку України з'являються робочі зошити Kumon, які можна легко відрізнити за фірмовим знаком із зображенням обличчя, його називають «Особа, що мислить».

Загалом робочі зошити побудовані згідно принципів методики Kumon. Кожен зошит містить захоплюючі завдання, які формують навички тримати олівець, проводити лінії, вирізати, клеїти, рахувати, писати цифри й букви. Кожна серія зошитів призначена для конкретного досвіду й віку. У кожному зошиті подано 40 завдань, які розраховані на місяць-два занять. Головна умова – займатися щодня, послідовно й потроху, що є надзвичайно важливим. Адже ключовим принципом методики Т. Кумона є послідовне ускладнення, рух від найпростішого до складнішого та найскладнішого. Іншою особливістю робочих зошитів Kumon є акцент не лише на механічне відпрацювання тих, чи інших навичок. Ці зошити привчають дитину до самостійності. Участь батьків у навчальному процесі фактично зводиться до нуля. Завдяки ілюстраціям, дизайну сторінок всі завдання інтуїтивно зрозумілі дитині. Вона відкриває зошит і сама все робить, без підказок зі сторони.

Слід відзначити, що розробники підійшли до створення методичного забезпечення навчального процесу з притаманною японцям прискіпливістю, врахувавши найменші деталі. Ними досконало продумано відповідно віку учнів розмір зошитів та товщина паперу. Так, зошити для дітей 2 років – маленького формату; зошити для старших дітей – великого. Щільність паперу теж різна. Наприклад, в зошитах для малюків використовується найщільніший папір. Адже якщо папір буде занадто тонким, він може порватися, що засмутить малюка. Він, відповідно, не отримає задоволення від виконаного завдання, що надалі призведе до втрати інтересу до занять. Чим старшою є дитина, тим папір в зошитах тонший. Все робиться для того, щоб дитині було зручно писати.

Ще одним прикладом продуманості є самі ілюстрації до завдань. З самого початку у зошитах пропонуються завдання надзвичайно прості, однак з яскравими ілюстраціями. Це сприяє тому, що дитина сприймає навчання в якості гри. Чим далі, тим завдання стають складнішими, а ілюстрації – менш насиченими та барвистими. Розробники виходили з того, що чим складніше завдання, тим сильніше дитині потрібно концентруватися і їй ніщо не повинно відволікати.

Ще одним цікавим моментом є те, що в зошитах на вирізання дитина не просто вирізає – в кінці у неї виходить якась іграшка, з якою вона потім може гратися.

Робочі зошити Kumon розподілені за віковими групами та розраховані на велику аудиторію дітей від 2 до 8 років. Це розвиваючі вправи для найменших, зошити на розвиток логіки, математична серія та зошити з підготовки до школи. Кожен зошит присвячений одному виду діяльності дитини: «Лінії та лабіринти», «Вчимося малювати», «Вчимося вирізати та клеїти», «Вчимося рахувати», «Вчимо англійський алфавіт», «Вчимося визначати час».

Завданням методики Kumon є допомога дітям сформувати навички швидше однолітків, випередити навчальні програми дитячого садка чи шкільних програм.

Система Кумона не залишає байдужих. Є як завзяті послідовники, так і противники. І якщо з боку останніх можна почути про втрачені хвилини життя, про зазубрювання тощо, то прихильники в захопленні вигукують: «Це те, що потрібно. Ми ще нічого не знаходили кращого!!»

Безперечно, методика Kumon, яка здобула популярність у багатьох країнах світу, має всі підстави для застосування у дошкільній навчальній практиці сучасної України. В умовах реформування галузі та орієнтуванні на найкращий світовий досвід, саме методика Kumon може стати ключовою платформою формування нової особистості нової України.

LEGO-технологія

Бренд LEGO є сьогодні найвідомішим у світі іграшок. Навіть відомішим, ніж лялька Barbie. Але мало хто знає, що данська компанія починала свою історію, як звичайний виробник дерев'яних виробів. Перші іграшки LEGO виготовлялися також з дерева. Проте компанія зуміла вирости до такого розміру, що її знамениті конструктори почали копіювати інші фірми-пірати, які випускали схожі набори іграшок.

Історія LEGO веде свій початок з 1932 року, коли Оле Кірк Крістіансен заснував в Данії компанію по виробництву товарів для повсякденного вжитку. Продукцію Оле робив з дерева, при цьому спочатку основний прибуток компанії приносили сходи та прасувальні дошки, попит на які різко впав в період світової фінансової кризи.

Потрібно було придумати щось нове. І Оле почав виготовляти дерев'яні іграшки, оскільки попит на них не слабшав навіть у важкі з фінансової точки зору часи. Головним помічником Оле в той час був його син Готфрід, який працював разом з батьком з 12 років.

Розпочавши випуск іграшок, Крістіансен почав шукати назву для своєї компанії. Він дав завдання всім працівникам фабрики запропонувати свій варіант назви. Пропозицій було багато, але в результаті вибрали те, що придумав сам засновник - слово LEGO, яке походило від двох інших, - Leg і Godt, які разом означають "грати добре". Пізніше засновник дізнався, що сама фраза "LEGO" в перекладі з латинської мови означає "я вчуся" або "я складаю".

У 1947 році відбулася знаменна подія, яка назавжди перевернула історію компанії. LEGO отримала права на використання розробки англійського психолога Mr. Hilary Harry Fisher Page'a. Власне, це був невеликий пластиковий кубик, який міг з'єднуватися з іншими подібними деталями, завдяки чому можна було навіть зібрати якусь невелику конструкцію. Проте, вона мала недосконале кріплення, а тому так само швидко розпадалася, як і складалася. Але

це був лише старт. Синові Оле Готфріду на той момент вже було 30 років, і він розумів, що майбутнє саме за такими іграшками.

В LEGO стали поступово відходити від дерева, на користь пластмаси. Тому Крістіансени винаходять форму для відливання пластика, яка дозволяє їм поставити виробництво таких іграшок на потік.

У 1955 році був випущений тематичний набір іграшок LEGO. Це був прообраз того, що ми бачимо зараз, коли компанія стала випускати свої популярні тематичні серії (космос, місто, лицарі, ковбої та ін.). Перші набори стали користуватися величезною популярністю.

У 1964 році LEGO починає вкладати в свої набори конструкторів невелику інструкцію по складанню, в якій вказувалося, що треба зробити, щоб зібрати модель, зображену на упаковці. Вже скоро інструкції стали невід'ємною частиною кожного набору LEGO.

Крім того, в цей час компанія починає ретельніше вести роботу з клієнтами, завдяки чому підвищується якість конструкторів. LEGO була однією з тих фірм, які запитували в клієнта, що йому потрібно. І лише потім приступали до розробки товару. Така співпраця вилилася в появу надуспішного проекту – набору залізниці з конструктора LEGO.

У 1967 році на світ з'явився кубик «дупло», що став ключовою фігурою в однойменному наборі для дітей молодшого віку.

Асортимент LEGO збільшувався дуже швидко. Але головне – споживачі обожнювали продукцію цієї компанії. Вона була дійсно оригінальною, привабливою, цікавою.

Технологія розрахована на дітей віком від 2 років.

Основна ідея технології полягає в тому, що конструктори фірми LEGO мають низку характеристик, що значно відрізняють їх від інших конструкторів, насамперед великим діапазоном можливостей, багатофункціональністю, сучасними технічними та естетичними характеристиками, використанням їх в різних ігрових та навчальних цілях.

Зміст технології:

На сьогодні конструктори LEGO є незамінним матеріалом для занять з дітьми у закладах дошкільної освіти і в початковій школі. LEGO-технологія цікава тим, що об'єднує в собі елементи гри та експериментування. Кожен педагог знайшов у ній щось корисне для себе – музичні керівники вивчають ноти за допомогою конструктора, учитель фізкультури використовує цеглинки як нестандартне обладнання, практичний психолог проводить тестування та релаксаційні вправи. За допомогою LEGO діти вивчають математику, мову, знайомляться з довкіллям і навіть малюють цеглинками! Конструктор є надійним помічником у роботі вчителів-логопедів і корекційних педагогів. І така популярність цілком обґрунтована.

По-друге, заняття з LEGO урізноманітнюють та вдосконалюють навчальний процес, роблять його цікавішим для дітей. Заняття в ігровій формі створюють неповторну атмосферу психологічного комфорту і проходять без нервового напруження, що позитивно позначається на якості засвоєння матеріалу.

За допомогою конструктора LEGO вирішуються завдання освітньої діяльності з дошкільниками за наступними напрямками:

- Розвиток дрібної моторики рук, стимулюючи в майбутньому загальне мовленнєвий розвиток і розумові здібності. Сучасна педагогіка і дитяча психологія прекрасно простежила взаємозв'язок між розвитком мозку і розвитком моторики рук. Очі й вуха - органи, які сприймають інформацію, але закріплення цієї інформації проводиться методом дії. Діяльність мозку безпосередньо пов'язана з дією рук, зі здатністю точного і тонкого маніпулювання ними. Тому такі ігри, як конструктор LEGO, є саме тими методиками, які розвивають мислення в прямому сенсі цього слова.
- Навчання правильному і швидкому орієнтуванню в просторі.
- Отримання математичних знань про рахунок, форму, пропорції, симетрії.

- Розширення своїх уявлень про навколишній світ, архітектуру, транспорт, ландшафт.
- Розвиток уваги, здатності зосередитися, пам'яті, мислення.

Коли дитина намагається зібрати кубики конструктора в єдине ціле, вона тренує і розвиває моторику рук. Одночасно задіюються зорові рецептори, і координуються рухи. Так, відбувається розвиток мозкової діяльності, яка поступово розділяється на конструктивне і образне мислення.

Розвиваючі ігри, подібні LEGO, значною мірою впливають на розвиток образного і конструктивного мислення саме з цієї причини. Але якщо цього роду ігри першого покоління мали вузьку специфікацію, спрямовану виключно на розвиток дрібної моторики, то барвисті кубики LEGO, що випускаються за різними сюжетами, і мають різне спрямування, значно розширили діапазон впливу на мозок дитини.

Наприклад, LEGO Дупла, призначені для дітей молодшого віку, і мають розміри, що в два рази перевищують стандартні, дозволяють розвивати і просторове мислення. А ті кубики LEGO, які містять цифри, відносяться до навчальних. Використання поверхні кубика в навчальних цілях дає прекрасний ефект, тому що таким чином в кубиках поєднується відразу ж кілька функцій, корисних для розвитку всіх видів мислення. Розвиток конструктивного мислення дитини з раннього віку є запорукою швидкого засвоєння шкільного матеріалу в майбутньому.

- Навчання уяві, творчому мисленню.

Один з проявів творчих здібностей – вміння комбінувати знайомі елементи по-новому. Робота з LEGO-елементами стимулює і розвиває потенційні творчі здібності кожної дитини, вчить його бачити і руйнувати, що теж дуже важливо. Руйнувати неагресивно, не бездумно, а для забезпечення можливості творення нового. Але, ламаючи свою власну споруду з LEGO, дитина має можливість створити іншу або добудувати із звільнених елементів деякі її частини, виступаючи в ролі творця!

- Оволодіння умінням подумки розділити предмет на складові частини і зібрати з частин ціле.

Конструювання – це вид продуктивної діяльності дошкільника, що передбачає побудову предметів. Його успішність залежить від рівня розвитку мислення і сприйняття дитини. Щоб побудувати конструкцію з будівельного матеріалу, необхідно вміти обстежити об'єкт, розділити його на складові частини-деталі, оцінити їх розмір, просторове розташування, замінити одні деталі іншими в разі потреби. Також для успішності конструювання потрібно вміти представляти майбутній предмет в цілому - з усіх боків, спереду, збоку; особливо уявити невидимі деталі. Виділяють такі види конструювання:

- конструювання за зразком;
- конструювання за моделлю;
- конструювання за задумом;
- конструювання за умовами-вимогами, які повинна задовольняти майбутня конструкція (наприклад, певний розмір);
- конструювання за кресленнями і наочним схемами;
- конструювання з теми;

Конструювання за зразком полягає в тому, що дітям пропонують зразки будівель, виконаних з деталей конструктора і показ способів їх відтворення. У даній формі конструювання забезпечується пряма передача дітям готових знань, способів дій. У дітей формуються узагальнені способи аналізу об'єктів і узагальнені уявлення про них, необхідні для успішного здійснення конструювання. Велику роль в цьому відіграє засвоєння дітьми схеми обстеження зразків, побудованої за принципом: від загального – до частин – до загального.

Конструювання за моделлю полягає в наступному: дітям у якості зразка пропонують модель, в якій обриси окремих її елементів приховано від дитини. Цю модель діти повинні відтворити з наявного у них конструктора. Таким чином, дитині пропонують певну задачу, але не дають способу її вирішення.

Конструювання за задумом володіє великими можливостями для розгортання творчості дітей, для прояву їх самостійності: вони самі вирішують, що і як вони будуть конструювати. Але створення задуму майбутньої конструкції і його здійснення – досить важке завдання. Задуми дітей нестійкі й часто змінюються в процесі діяльності.

Конструювання за умовами полягає в наступному: не даючи дітям зразка споруди, малюнків і способів її конструювання, визначають лише умови, яким споруда повинна відповідати і які, як правило, підкреслюють практичне її призначення (наприклад, сконструювати міст певної ширини для пішоходів і транспорту). Завдання конструювання в даному випадку виражаються через умови і носять проблемний характер, оскільки способів їх вирішення не дається.

Конструювання за кресленнями і наочним схемами. З деталей конструктора відтворюються зовнішні та окремі функціональні особливості реальних об'єктів, можливості для розвитку внутрішніх форм наочного моделювання. Ці можливості найбільш успішно можуть реалізовуватися при навчанні дітей спочатку побудови простих схем-креслень, що відбивають зразки будівель, а потім, навпаки, практичному конструюванню за схемами і кресленнями. В результаті такого навчання у дітей розвиваються образне мислення і пізнавальні здібності, тобто вони починають конструювати і застосовувати зовнішні моделі в якості засобу самостійного пізнання нових об'єктів.

Конструювання за темою. Дітям пропонують загальну тематику конструювання. Вони самі створюють задуми конкретних будівель з конструктора і способів їх здійснення. Основна мета конструювання по заданій темі - актуалізація та закріплення знань і умінь.

- Навчання спілкуванню один з одним, повага свого і чужого праці.

Педагог керує практичною діяльністю дітей та їх взаємодією, орієнтує дітей на коректну взаємодію в процесі конструювання і в

момент обговорення результату роботи. З одного боку, педагог спонукає дитину до активної позиції, ставить його в умови, які спонукають приступити до діяльності. З іншого - виховує відповідальність, вміння підкорятися вимогам колективу, проявляти взаємодопомогу, допомагати тим, кому важко, знаходити способи самовираження. Це дуже важливий результат спільної конструктивної діяльності. Інакше кажучи, педагог вирішує завдання формування і розвитку у дітей комунікативних та регуляторних здібностей і моделювання різних типів взаємодії дітей.

В ході занять з конструювання і вирішуються ще й інші важливі завдання:

- розвиток розумових процесів (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і т.д.);
- активізації мислення (конструювання за моделями, за схемами, кресленнями, планом, зразком, по пам'яті);
- розвиток уяви (конструювання за задумом, з певної теми (наприклад «Місто», «Меблі», «Тварини», «Транспорт», «Гараж» і т.д.). Дитина створює нові образи, спираючись на наявні уявлення про об'єкт, по ходу задуму уточнює і удосконалює конструкцію, тим самим виявляючи творчість.
- Активізації уваги (конструювання за планом, схемою, зразком, добудовування до цілої фігури («Побудуй будинок за кресленням», «Віднови зламаний міст», «добудую будинок (гараж, машину і т.д.) за зразком».

Конструктивна діяльність вимагає відносно високої зосередженості уваги у дітей. Перш ніж приступити до створення конструкції, необхідний точний розрахунок, продуманість, певна послідовність і точність в роботі. У процесі виконання конструкції у дошкільнят розвивається вміння довести почату справу до кінця, контролювати свою діяльність і отримувати якісний результат, що є дуже важливим при навчанні в школі.

На заняттях з математики LEGO використовується з метою закріплення та розвитку навичок прямого і зворотного рахунку, порівняння чисел, знання складу числа, геометричних фігур; умінь

орієнтуватися на площині, вміння класифікувати за ознаками; можна використовувати як умовну мірку при порівнянні предметів по довжині, ширині, масі («Знайди відсутню фігуру», «Різнокольорові доріжки», «Продовж числовий ряд», «Де більше?» і т.д.).

На заняттях з ознайомлення з навколишнім LEGO використовується в експериментальній діяльності як матеріал, з якого зроблений конструктор («З чого зроблено?», «Знайди такий же», «Чим схожі і чим відрізняються?», «Розкажи про властивості предмета» і т. д.). За допомогою LEGO діти передають у будівлях отримані знання та враження від занять, екскурсій, спостережень і прогулянок. Отримані конструкції поєднують у тематичну споруду «Моє місто», «Моя вулиця», «Тварини Африки» і т.д., які надалі використовуються не тільки на заняттях, але і в самостійно-ігровій діяльності дітей і сприяють розвитку комунікативних навичок.

Використовувати конструктор можна і на *фізкультурних заняттях*, на *заняттях з підготовки до навчання грамоти*. У наборах є чоловічки в різнокольорових костюмчиках. Чоловічки в червоних платтячках можуть зображати голосні звуки. Тверді приголосні - чоловічки в синіх костюмчиках, м'які приголосні - в зелених. Діти люблять вибирати чоловічкам імена (звичайно, з непомітною допомогою педагога). Наприклад, чоловічків у синіх костюмчиках можна назвати «С» або «Т». Педагог пояснює дитині: «Дивись, він у синьому костюмчику, тому що він - приголосний і твердий». А потім, для закріплення, ставить запитання: «А якого кольору костюмчики у твердих приголосних?»

Крім занять LEGO-конструктор можна включати в широкий спектр життєвих подій дитячого садка: *LEGO-свята і розваги*, оформлення груп до свят, що є потужним джерелом формування у дітей інтересу до конструювання.

Будівлі з LEGO можна використовувати в *іграх-театралізаціях*, в яких вміст, ролі, ігрові дії обумовлені сюжетом і змістом того чи іншого літературного твору, казки і т. д., а також є елементом творчості. Найчастіше основою ігор-театралізацій є народні казки:

«Ріпка», «Колобок», «Теремок», та ін. У дитини з'являється можливість створити власного колобка або вовка і наділити свій персонаж тими якостями, якими він хоче. Діти починають створювати цікаві споруди і декорації, вкладаючи в них своє ставлення. Діти вибирають різні LEGO-елементи для окремих частин тіла героїв, підкреслюючи тим самим їх індивідуальні якості. Ігри-театралізації, з створеними LEGO-персонажами дуже подобаються дітям: вони створюють умови для розвитку мови, творчості і сприятливо впливають на емоційну сферу. За допомогою героїв казки, виконаних своїми руками, дитині легше розкрити свої індивідуальні особливості. На тлі розвитку сюжетно-рольової гри у дітей розвиваються творчі здібності, мовна активність, формується пізнавальний інтерес, що в цілому спрямоване на формування навчальної діяльності.

Створені LEGO-споруди діти використовують в *сюжетно-рольових іграх*. Наприклад, два хлопчики споруджували будівлі з LEGO. Спочатку вони зробили поїзд, потім - тунель і міст. Після цього вони почали гру: поїзд заїжджав в тунель, переїжджав через міст і т. д. Але самотійно цей вид діяльності може розвинутися тільки у старших дошкільників з нормальним психофізичним розвитком при дотриманні певних умов. Для розвитку повноцінної конструктивної творчості необхідно, щоб дитина мала попередній задум і могла його реалізовувати, уміла моделювати. Задум, реалізований в будівлях, діти черпають з навколишнього світу. Тому чим яскравіше, емоційніше будуть їхні враження про навколишній світ, тим цікавіше і різноманітніше стануть споруди. LEGO допомагає бачити світ у всіх барвах.

Використання LEGO-елементів в *дидактичних іграх і вправах*. На основі вже описаних в загальній і спеціальній педагогіці дидактичних іграх педагог може розробити різні посібники і використовувати їх для проведення вправ з метою розвитку та корекції мовлення і психічних процесів у дітей, розвитку інтересу до навчання, формування комунікативної функції.

Наприклад, гру «чудовий мішечок», в якій у дітей розвиваються тактильне сприйняття форми і мова, можна проводити з

LEGO. Педагог поміщає різноманітні деталі в «чудовий мішечок» і просить знайти елемент певної форми - овал (цеглинка 2x4, чобіток і т. д.).

Хороші результати дає проведення гри «Запам'ятай і повтори», спрямованої на корекцію пам'яті, мислення й мови дітей. Педагог виконує LEGO-споруду, докладно розбирає з дітьми, з яких деталей вона складається, а вони по пам'яті її відтворюють. В кінці гри проводиться аналіз результатів.

За аналогією можна розробити масу цікавих ігор та вправ, в яких використовуватимуться яскраві красиві деталі LEGO.

Своєчасне оволодіння конструктивно-ігровою діяльністю виявляється важливим і в плані створення готовності до подальшого навчання в школі. У дошкільнят формуються необхідні для майбутнього навчання передумови: пізнавальний розвиток, уміння і бажання працювати, виконувати завдання відповідно до поставленої мети, доводити його до кінця, планувати майбутню роботу.

Розвиваючі ігри з конструктором LEGO

Молодша група

За методикою в молодшій групі роль ведучого завжди бере на себе дорослий, так як діти ще не можуть розподілити свої ролі в грі. Для дітей молодшої групи педагог вибирає найпростіші ігри. Метою ігор є закріпити колір (синій, червоний, жовтий, зелений) деталей конструктора LEGO, форму (квадрат, прямокутник).

«Розклади за кольором»

Матеріал: цеглинки LEGO всіх кольорів 2 x 2, 4 коробки.

Мета: Закріпити колір деталей конструктора LEGO.

Правило: діти по команді ведучого розкладають цеглинки LEGO по коробочках.

«Передай цеглинку LEGO»

Матеріал: 1 велика цеглинка LEGO.

Мета: розвитку координації руху.

Правило: ведучий закриває очі. Діти стоять у колі по команді ведучого: «Передавай». Діти швидко передають цеглинка один одному. Коли ведучий скаже: «Стоп». Він відкриває очі в кого з дітей виявився цеглинка, той стає ведучим.

Середня група

Методика. Діти вже знають колір деталей, форму. Тому ігри, трохи ускладнюються. Діти вчаться працювати за картками, де зображення кольорове. Метою ігор навчитися користуватися картками, запам'ятати назви деяких деталей конструктора LEGO. Розвиваємо увагу, швидкість, координацію рухів, мислення.

«Знайди споруду»

Матеріал: картки, споруди, коробочка

Мета: розвивати увагу, спостережливість, уміння співвіднести зображене на картці з будівлями.

Правило: діти по черзі з коробочки або мішечки дістають картку, уважно дивляться на неї, називають, що зображено і шукають цю споруду. Хто помиляється, бере другу картку.

«Хто швидше»

Матеріал: 4 коробочки, деталі конструктора LEGO 2x2, 2x4 по 2 на кожного гравця.

Мета: розвивати швидкість, увагу, координацію руху.

Правило: гравці діляться на дві команди у кожної команди свій колір цеглинок LEGO і своя деталь. Наприклад, 2x2 червоного кольору, 2x4 синього. Гравці по одному переносять цеглинки з одного столу на інший. Чия команда швидше, та і перемогла.

«LEGO на голові»

Матеріал: цеглинка LEGO.

Мета: розвиток спритності, координації руху.

Правило: дитина кладе на голову цеглинка LEGO. Інші діти дають йому завдання. Наприклад: Пройти два кроки, присісти, підняти одну ногу, постояти на одній нозі, покружлявши. Якщо дитина виконав три завдання і у нього не впав цеглинка з голови, значить, він виграв і отримує приз.

Старша група

Методика. Діти в іграх більш самостійні. Роль ведучого беруть на себе діти. В іграх розвиваємо колективізм, пам'ять, мислення, вчимося займатися за картками. У старшій групі займаємося з конструктором LEGO «Дупло».

«Чия команда швидше побудує»

Матеріал: набір конструктора LEGO «Дупло», зразок споруди.

Мета: Вчимося будувати в команді, допомагати один, одному. Розвивати інтерес, увагу, швидкість, дрібну моторику рук.

Правило: діти розбиваються на дві команди. Кожній команді дається зразок споруди. Наприклад: будинок, машина з однаковою кількістю деталей. Кожна дитина за один раз може прикріпити одну деталь. Діти по черзі підбігають до столу підбирають потрібну деталь і прикріплюють до споруди. Перемагає та команда, чия швидше побудує споруду.

«Знайди деталь таку ж, як на картці»

Матеріал: картки, деталі конструктора LEGO «Дупло», плата.

Мета: закріпити назви деталей конструктора LEGO «Дупло».

Правило: Діти по черзі беруть картку з кресленням деталі конструктора LEGO «Дупло». І знаходять таку ж деталь і прикріплюють її на плату. Наприкінці гри діти придумують, що вийшло.

«Таємничий мішечок»

Матеріал: конструктивний набір LEGO, мішечок.

Мета: вчити відгадувати деталі конструктора на дотик.

Правило: ведучий тримає мішечок з деталями конструктора LEGO. Діти по черзі беруть одну деталь і відгадують. Після витягують з мішечка і всім показують.

«Розклади деталі по місцях»

Матеріал: коробочки, деталі конструктора LEGO 2x2, 2x4, 2x6, дзюбик, лапка, овал, півколо.

Мета: закріпити назви конструктора LEGO.

Правила: дітям даються коробочки і конструктор, розподіляються деталі на кожну дитину по дві. Діти повинні за короткий час зібрати весь конструктор. Хто все збере без помилок, той і виграв.

«Назви і побудуй»

Матеріал: набір конструктора LEGO «Дупло»

Мета: Закріпити назви конструктора LEGO «Дупло», вчиться працювати в колективі.

Правила: ведучий кожній дитині по черзі дає деталь конструктора. Дитина називає і залишає у себе. Коли у кожної дитини стає по дві деталі, ведучий дає завдання побудувати з усіх деталей одну споруду і придумати, що побудували. Коли побудували, одна дитина розповідає що побудували.

«LEGO-подарунки»

Матеріал: ігрове поле, чоловічки на кількість гравців, гральний кубик, LEGO-подарунки.

Мета: розвивати інтерес до гри, розвивати увагу.

Правило: діти розподіляють чоловічків між собою, ставлять їх на гральне поле та кидають по черзі кубик і рухаються за годинниковою стрілкою. Коли перший чоловічок пройде весь круг, то він виграє і дитина вибирає собі подарунок. Гра продовжується поки всі подарунки не розберуть.

Кубик: одна сторона з цифрою один, друга з цифрою два, третя з цифрою три, четверта хрестик пропускаємо хід.

«Запам'ятай розташування»

Матеріал: набір конструктора LEGO «Дупло», плати у всіх гравців.

Мета: розвиток уваги, пам'яті.

Правила: ведучий будує, яку-небудь споруду з не більше восьми деталей. Певний час діти запам'ятовують конструкцію, після чого споруда закривається. Діти намагаються по пам'яті побудувати таку ж. Хто виконає правильно, той виграє і стає ведучим.

«Побудуй, не відкриваючи очей»

Матеріал: плата, конструктивний набір.

Мета: вчимося будувати з закритими очима, розвиваємо дрібну моторику рук, витримку.

Правило: перед дітьми плата і конструктор. Діти закривають очі і намагаються що-небудь побудувати. У кого цікавіше буде споруда, того заохочують.

Запитання для перевірки знань:

1. *Назвіть сутність інноваційної педагогічних технологій Китоп.*
2. *Розкрийте основні принципи технології Китоп.*
3. *Зазначте особливість робочих зошитів Китоп.*
4. *Розкрийте суть математичного підходу Китоп.*
5. *Опишіть особливість системи, за якою проводяться заняття у школі Китоп.*
6. *Опишіть особливість системи, за якою проводяться заняття у школі Китоп.*
7. *Зазначте особливість та доцільність використання LEGO-технологія в навчанні дітей дошкільного віку.*
8. *Доведіть можливість використання конструктора LEGO, як засобу навчання дітей математиці.*
9. *Доведіть можливість використання конструктора LEGO, як засобу ознайомлення дітей з навколишнім світом.*
10. *Розкрийте можливість використання LEGO-елементів в іграх і вправах.*
11. *Розкрийте можливість використання LEGO-елементів в ході свят та розваг.*
12. *Наведіть приклад розвиваючих ігор з конструктором LEGO.*
13. *Зазначте особливість та доцільність використання LEGO-технології в освітньому процесі ЗДО.*
14. *Обґрунтуйте значимість інноваційної технологія В. Воскобовича.*
15. *Доведіть, що застосування у роботі з дітьми дошкільного віку ігор Воскобовича дає очевидний розвиваючий ефект.*
16. *Розкрийте сутність кожного із принципів інноваційної технології В. Воскобовича.*
17. *Охарактеризуйте особливість педагогічної технології НУМІКОН. Зазначте у яких сферах ви б застосували дану технологію у роботі з дітьми дошкільного віку.*
18. *Розкрийте основну ідею технології Сесіль Лупан. Доведіть доцільність її використання в освітній діяльності ЗДО.*
19. *Розкрийте основні принципи та прийоми мнемотехніки у роботі з дітьми дошкільного віку.*
20. *Зробіть аналіз інноваційної технології формування основ економічних знань дітей*

21. *Аргументуйте значимість використання інноваційна технологія Д. Кюізенера (Палички Кюізенера) у навчанні дітей математики.*

Література:

1. Альтшуллер Г. С., Шапиро Р. Б. О психологии изобретательского творчества // Вопросы психологии. 1996. №6. С. 21.
2. Альтшуллер Г. Найти идею: Введение в ТРИЗ – теорию решения изобретательских задач. Альпина Паблишер, 2008. 409 с.
3. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука. 2 изд., дополн. Петрозаводск : Скандинавия, 2004. 208 с.
4. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония. Гуманно-личностный подход к образованию. Москва : Амрита-Русь, 2019. 312 с.
5. Амонашвілі Ш. Мистецтво родинного виховання. Педагогічне есе Харків : Школа, 2017. 416 с.
6. Амонашвілі Ш. Педагогічні притчі. Виховання серцем. Харків: Школа, 2018. 256 с.
7. Антоненко М. Погляди В. О. Сухомлинського на процес шкільного навчання // Рідна школа. 2002. № 5. С. 15-18.
8. Артемова Л. Педагогічні технології. Київ, 2000.
9. Базовий компонент дошкільної освіти України: науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; авт. кол.: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. [та ін.]. Київ, 2012.
10. Березюк В. С., Рудик О. А. Інноваційні технології в ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 224 с.
11. Богат В. ТРВЗ: основні положення // Дошкільне виховання. 2005. №7. С.18.
12. Бурич И. Т. Педагогическая инноватика. Москва : Педагогика, 2008. 236 с.
13. Буркуна Н. Педагогічні інновації у дошкільній освіті // Дошкільне виховання. 2000. №8. С.11-14.
14. Вальдорфська педагогіка: в гармонії тіла, душі та духу: Навч.-метод. посіб. Дніпро : Акцент ПП, 2016. 119 с.
15. Василенко В. О., Шматько В. Г. Інноваційний менеджмент. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 440 с.

16. Волков І. Педагогічні інновації // Дошкільне виховання. 1999. №6. С. 8-14.
17. Гаврилюк О. Нові технології навчання – ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів. Рідна школа, 1998. №6. С. 68-71.
18. Гирева Л. Д. Отечественные педагогические инновации 60-80-х гг. XX века // Педагогика. 1995. №5. С. 83-86.
19. Державна національна програма «Освіта» («Україна. XXI століття»). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.
20. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : Підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
21. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
22. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Практикум : навчальний посібник. Київ : Слово, 2014. 448 с.
23. Доман Г. Как дать ребенку энциклопедические знания. Москва : Аквариум, 1998. 320 с.
24. Доман Г., Доман Д. Как научить ребенка читать. Москва : Аквариум ЛТД, 1999. 255 с.
25. Доман Г., Доман Д. Эйзен С. Как развивать интеллект ребенка. Москва : Аквариум ЛТД, 1999. 320 с.
26. Доманова О. Освітня діяльність дошкільних навчальних закладів нового типу: самореалізація дитини // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2012. Вип. 13. С. 92-95.
27. Закон України «Про інноваційну діяльність» // ВВР України. 2002. №36. С. 266.
28. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» // ВВР України. 2012. №19-20. С. 166.
29. Запорожцева Н. Ігрові навчальні технології // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2012. № 12. С. 28.
30. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : Підручник. Суми : ВТД – Університетська книга, 2010. 334 с.
31. Калуська Л., Отрощенко М. Інновації в дошкіллі. Програми,

- технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 376 с.
32. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта). Рига : НПЦ «Эксперимент», 1995. 176 с.
33. Козенков Д., Вашкелєвич В., Солошенко К., Якубова Е. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання / Під ред. К. Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ : Системні технології, 2004. 157 с.
34. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. /Наук.ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
35. Крутій К. Л., Маковецька Н. В. Інноваційна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі : методичний аспект. Запоріжжя : Тов. «ЛПС» ЛТД, 2006. 172 с.
36. Лелявина Н. О., Финкельштейн Б. Б. Давайте вместе поиграем (набор игр с блоками Дьенеша). Учебное пособие к логическим блокам Дьенеша, для детей от 2 до 7 лет. Санкт-Петербург, 1993. 46 с.
37. Литвинов А. С. Педагогічний провайдингінновацій в освіті: Навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2018. 265 с.
38. Ліхачов Б. Педагогічні технології. Київ, 1998.
39. Лупан С. Поверь в свое дитя. Всестороннее развитие ребенка с первых дней жизни. Москва : МИИФ, 2014. 336 с.
40. Методика Кюизенера или цветные палочки как средство развития логического мышления дошкольников и младших школьников. URL : <https://www.ya-roditel.ru/professionals/pedagogika/metodika-kyuizenera-ili-tsvetnye-palochki-kak-sredstvo-razvitiya-logicheskogo-myshleniya-doshkolnikov/>
41. Методика раннього навчання дітей читання М. О. Зайцева. URL : <https://vseosvita.ua/library/metodika-rannogo-navcannaditej-citanna-mozajceva-320679.html>
42. Мнемотехніка – технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. URL : <http://www.yrok.net.ua/>

- load/dovidnik_vchitelja/
mnemotekhnika/mnemotekhnika_tekhnologija_efektivnogo_zasv
oennja_informaciji_v_umovakh_suchasnoji_osviti/281-1-0-6104
43. Молодушкина И. В., Руденко А. В. Справочник по методикам развития. Книга для родителей, которые ищут свой путь в море информации о развитии ребенка. Харьков : Изд. Группа «Основа», 2014. 254 с.
44. Монтессори М. Школа Монтессори. Москва : АСТ, 2016. 224 с.
45. Москаленко П. Педагогічні технології. Київ, 2001.
46. Мурашківська І. Казка відкрийся! Київ : ТОВ «Парламвидав», 2000. 237 с.
47. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології: Навч. посіб. Київ: Просвіта, 2000. 368 с.
48. Основи педагогічної інноватики / О. В. Попова, Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко. Харків: 2009. 192 с.
49. Остапчук М. В. Система технологій(за видами діяльності): Навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2003. 888 с.
50. Пісарєва О. В. Інноваційні процеси в освіті: психолого-педагогічні процеси їх оцінювання: Науково-методичний посібник. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 1993.
51. Развивающие игры Воскобовича : сборник методических материалов / Под ред. В. В. Воскобовича, Л. С. Вакуленко. Москва : ТЦ Сфера, 2015. 128 с.
52. Ревуцька О. В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами ТРВЗ // Обдарована дитина. 2009. №8. С. 41-54.
53. Русова С. Вибрані педагогічні твори / Упор. Проскура О. В. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
54. Рындак В. Г. Уроки Сухомлинского (издание второе, дополненное). Москва, 2003. 340 с.
55. Самые популярные методики воспитания / Укл. Петров В. Харьков – Белгород : Изд. «Клуб семейного досуга», 2010. 317 с.

56. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. Москва : Народное образование, 1998. 114 с.
57. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. Москва, 1998.
58. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т.1. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
59. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / Вибрані твори в 5 томах. Т. 4. Київ : Радянська школа, 1977. 370 с.
53. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / Вибрані твори в 5 томах. Т. 4. Київ : Радянська школа, 1977.
54. Сухомлинський В. О. Розумова праця і зв'язок школи з життям / Вибрані твори в 5 томах. Т. 5. Київ : Радянська школа, 1977. С. 53-69
55. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1974. 288 с.
56. Улюкаєва І. Г. Концепція дошкільного виховання Софії Русової // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки : Зб. наук. пр. Вип.1. Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2016. С. 266-273.
57. Харько Т. Методика познавательного-творческого развития дошкольников. Сказки фиолетового леса. Средний дошкольный возраст. Москва : Детство-Пресс, 2013. 192 с.
60. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології: Навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.
61. Чепурний Г. А. Мнемотехника: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти : Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 152 с.
58. Штайнер Р. Принципы вальдорфской педагогики. Методика обучения и необходимые условия воспитания. Москва : LONGIN, 2016. 160 с.
59. Які вони, сучасні педагогічні технології? Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. Київ: Плеяди, 2009. № 3. С. 27-31.

Навчальне видання

Газіна Ірина Олександрівна

**Інноваційні технології в освітній діяльності
закладів дошкільної освіти**

Навчально-методичний посібник для студентів галузі знань 01
Освіта / Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта, ступінь ви-
щої освіти бакалавр.

Надруковано в авторській редакції

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 12,21
Тираж 100 прим. Зам. № 75.

Видавець і виготовлювач ФОП Панькова А. С.
вул. Симона Петлюри, 30-Б, м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32302.
Тел.: (03849) 3 90 06, (067) 381 29 43.
E-mail: aksiomaprint@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6561 від 28.12.2018 р.